

NATIONELL ÖVERSYN KULTUR OCH HÄLSA

SAMVERKAN OCH KUNSKAPSUTBYTE
MELLAN KULTUR- OCH HÄLSOOMRÅDET

KULTURRÅDET

Bildomslag: Dans för Hälsa – en forskningsbaserad insats för att förebygga och behandla psykisk ohälsa hos ungdomar.
Fotograf Magnus Westerborn

Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1–5 Tel: 08 519 264 00
kulturradet@kulturradet.se www.kulturradet.se

KULTURRÅDET

Innehåll

Sammanfattning.....	7
1. Inledning.....	9
Uppdrag	9
Rapportens disposition	9
Metod, material och avgränsning	10
Kontakter	10
Intervjuer	10
Enkät till hälso- och sjukvård	11
Övriga källor.....	11
Avgränsningar	11
2. Området kultur och hälsa.....	12
Definitioner.....	12
Kultur och hälsa.....	12
Hälsa	13
Forskningsområdet kultur och hälsa.....	13
Forskning i Sverige.....	14
Initiativ på nordisk nivå.....	16
Exemplet Finland.....	17
Exemplet Norge.....	19
Tidigare nationella insatser i Sverige	20
Kulturrådets tidigare uppdrag Kultur för äldre.....	21
3. Nationella utgångspunkter	22
Kulturpolitiska mål	22
Folkhälsopolitiska mål.....	22
Mål för Hälso- och sjukvård.....	24
Mål för socialtjänst inklusive äldreomsorg	24
Nationella riktlinjer inom vård och omsorg	24
4. Kunskapsutbyte och samverkan kring kultur och hälsa på regional nivå.....	26
Blekinge.....	26
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	26
Uppdrag och finansiering	27
Samverkan och kunskapsutbyte	27
Dalarna.....	28

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	28
Uppdrag och finansiering	29
Samverkan och kunskapsutbyte	29
Gotland	30
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	30
Uppdrag och finansiering	30
Samverkan och kunskapsutbyte	30
Gävleborg	30
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	30
Uppdrag och finansiering	32
Samverkan och kunskapsutbyte	32
Halland	33
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	33
Uppdrag och finansiering	34
Samverkan och kunskapsutbyte	34
Jämtland/Härjedalen	34
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	34
Uppdrag och finansiering	35
Samverkan och kunskapsutbyte	35
Exemplet Åre kommun.....	36
Jönköping	36
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	36
Uppdrag och finansiering	38
Samverkan och kunskapsutbyte	38
Kalmar	39
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	39
Uppdrag och finansiering	40
Samverkan och kunskapsutbyte	40
Kronoberg.....	40
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	40
Uppdrag och finansiering	42
Samverkan och kunskapsutbyte	43
Norrbottn.....	43
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	43
Uppdrag och finansiering	44
Samverkan och kunskapsutbyte	44
Skåne	44
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	44

Uppdrag och finansiering	45
Samverkan och kunskapsutbyte	47
Stockholm.....	48
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	48
Uppdrag och finansiering	49
Samverkan och kunskapsutbyte	50
Exemplet Södertälje kommun	50
Södermanland.....	51
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	51
Uppdrag och finansiering	51
Samverkan och kunskapsutbyte	52
Uppsala.....	52
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	52
Uppdrag och finansiering	53
Samverkan och kunskapsutbyte	53
Exemplet Östhammars kommun	54
Värmland.....	55
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	55
Uppdrag och finansiering	56
Samverkan och kunskapsutbyte	56
Västerbotten.....	57
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	57
Uppdrag och finansiering	57
Samverkan och kunskapsutbyte	58
Västernorrland.....	58
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	58
Uppdrag och finansiering	59
Samverkan och kunskapsutbyte	59
Västmanland.....	59
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	59
Uppdrag och finansiering	60
Samverkan och kunskapsutbyte	61
Västra Götaland.....	61
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	61
Uppdrag och finansiering	62
Samverkan och kunskapsutbyte	63
Örebro.....	63
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	63

Uppdrag och finansiering	64
Samverkan och kunskapsutbyte	64
Östergötland	65
Pågående verksamheter inom kultur och hälsa	65
Uppdrag och finansiering	66
Samverkan och kunskapsutbyte	67
5. Hinder och möjligheter för utveckling	68
Synpunkter vid intervjuer med regionala företrädare	68
Hinder	68
Möjligheter	69
Insatser och stöd från nationell nivå	70
Synpunkter vid intervjuer med kommunala företrädare	70
Hinder	70
Möjligheter	71
Insatser och stöd från nationell nivå	72
Enkät svar från hälso- och sjukvård om utvecklingsbehov	72
Hinder och möjligheter	73
Insatser och stöd från nationell nivå	76
6. Goda exempel och modeller för samverkan	77
Västra Götaland	80
7. Kulturrådets slutsatser	81
Förslag till fortsatt arbete	81
Behov av ytterligare fördjupning och insatser	82
Källförteckning	84
Offentliga styrdokument (strategier, planer, riktlinjer etc.)	85
BILAGA A, Intervjuer	88
BILAGA B, Frågeunderlag	91
Frågor till regionala företrädare	91
Frågor till kommunala företrädare	93
BILAGA C, Enkätfrågor till hälso- och sjukvården	95
BILAGA E, Enkät svar Stockholms läns landsting	99

Sammanfattning

Statens Kulturråd har under 2018 haft i uppdrag att genomföra en nationell översyn av området kultur och hälsa och hur det strategiska arbetet med att utveckla en ökad samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län. I uppdraget framgick att översynen skulle ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer. Goda exempel på hur området kan främjas skulle redovisas, liksom att visa vilken sektorsövergripande styrning, metoder och vilka strukturer som har etablerats på ett framgångsrikt sätt inom bl.a. kommuner och landsting och i samverkan med andra aktörer.

I denna rapport beskrivs att verksamhet och utveckling inom området kultur och hälsa är en tvärssektoriell fråga som berör både kultursektor, hälso- och sjukvård, social omsorg, folkhälsa och utbildningssektor. Det är även ett tvärvetenskapligt forskningsområde. Kultur och hälsa är ett paraplybegrepp som täcker in ett flertal inriktningar och tillämpningar. Andra begrepp som kultur i vården, kultur för äldre, kultur på recept förekommer parallellt. Inom verksamhetsområdet inryms olika typer av insatser där konstnärliga uttryck, konst och kultur används inom hälso- och sjukvårdsområdet, vård- och omsorgsområdet eller folkhälsoområdet. Det kan vara utifrån ett behandlande och rehabiliterande syfte, eller i ett förebyggande och hälsofrämjande syfte.

Att begreppet kultur och hälsa är mångtydigt och tolkas på olika sätt avspeglas även i de intervjuer och enkätsvar som vi redogör för i denna rapport. Detta faktum har å ena sidan komplicerat Kulturrådets översyn, men kan å andra sidan sägas vara ett resultat i sig, eftersom det ger en bild av en återkommande problematik som ofta uppstår vid sektoröverskridande verksamheter. Olika sektorer och politikområden använder olika uttryck och språk, och kan ha svårt att förstå varandra och mötas i konkret arbete innan innehåll, ansvarsområden och gränssnitt har definierats och klargjorts. I detta ligger även frågor om var ansvar och budgetering för olika insatser ska ligga.

Inom ramen för översynen har Kulturrådet skickat ett digitalt frågeunderlag till samtliga landsting och regioners hälso- och sjukvård. Av landstingen och regionerna är det 14 av 21 som har besvarat enkäten. Kulturrådet har också intervjuat företrädare för samtliga regioner, liksom för ett fåtal kommuner. Merparten av de som har intervjuats är anställda vid regionala kulturförvaltningar.

På regional nivå bedrivs i dag flera initiativ för att utveckla området kultur och hälsa, både i projektform och som del i ordinarie verksamhet. I ett antal regioner har det etablerats samverkan mellan sektorer på ett strukturerat och strategiskt sätt. Samtliga regioner beskrivs närmare i kapitel 4. Rapporten gör inte anspråk på att göra en heltäckande beskrivning av all verksamhet som pågår, men ger en bild av pågående arbete inom området kultur och hälsa. Kulturrådets förhoppning är att denna översyn ska kunna utgöra en grund för utökad kunskap om och utveckling av området.

I rapporten beskrivs de behov och idéer om utveckling av området kultur och hälsa, som företrädare för regioner och kommuner uttrycker. För att området ska kunna utvecklas regionalt anges bland annat att det måste finnas grundläggande uppdrag och mandat för att personal inom vård och omsorg ska kunna arbeta med frågorna. Det behövs ökad och strukturerad samverkan mellan sektorsområden, plattformar för kunskapsutbyte och långsiktighet i arbetet. Såväl hälso- och sjukvården, omsorgen och kultursektorn behöver mer

kunskap och kompetensutveckling kring metoder och modeller. Aktuell forskning och evidens behöver spridas, och utbildningar inom vård och omsorg bör inbegripa utbildning inom området kultur och hälsa.

Vad gäller nationell utveckling på området uttrycker de regionala företrädarna bland annat behov av nationella parter som har överblick och uppdrag att bidra till kunskapsspridning och samordning. Det efterfrågas nationella policyinsatser, sektoröverskridande samverkan och ansvarstagande från flera politikområden, liksom nationella stimulansmedel och satsningar på svensk forskning och utbildning. Hinder och möjligheter för utveckling beskrivs närmare i kapitel 5.

Under uppdragsperioden har Kulturrådet identifierat goda exempel på och modeller för lokal och regional samverkan inom området kultur och hälsa. Vi har valt ut ett antal modeller där vi har uppfattat att regional samordning, arbetssätt och strukturer för sektoröverskridande samverkan fungerar väl och finns på plats i det ordinarie arbetet på regional nivå, och där en eller flera strategiska insatser tycks samverka på ett gynnsamt sätt. Vi har grupperat dem på följande sätt:

- Regioner med reguljärt stöd för kulturverksamhet riktad till kommunal äldreomsorg, liksom upparbetade nätverk och sektoröverskridande samverkan. Arbetet är/kan vara strukturerat genom avtal.
- Regioner med politiskt beslutade uppdrag inom området kultur och hälsa. Regionala strategier, handlingsplaner, eller åtgärdsprogram finns.
- Regioner med en sektoröverskridande regional styrgrupp, eller arbetsgrupp inom området kultur och hälsa, eller ett regionalt resurscentrum
- Regioner med sektoröverskridande samordning och finansiering
- Arbetsmodeller inom samordningsförbund (FINSAM) för att stödja personer/särskilt utsatta grupper, som behöver myndighetsstöd från flera olika håll. Kultur kan ingå som ett av de sätt som används i rehabilitering, t. ex. för att komma tillbaka från sjukskrivning, ut i arbetsliv, eller i utbildning.

Kulturrådet föreslår i sina slutsatser ett antal nationella åtgärder för att utveckla området kultur och hälsa i Sverige. Dessa är att:

- Strategisk samverkan på området kultur och hälsa upprättas interdepartementalt mellan socialdepartementet, utbildningsdepartementet, respektive kulturdepartementet.
- Regeringen ger uppdrag till en eller flera nationella myndigheter, eller organisationer, att sprida kunskap om arbetsmetoder och modeller, respektive spridning av forskning inom området kultur och hälsa.
- Regeringskansliet ger en eller flera myndigheter, eller organisationer, uppdrag att samverka tvärsektoriellt för att utveckla området och tillskjuter stimulansmedel för utveckling av området.

Kulturrådet ser även behov av ytterligare fördjupning och insatser från olika nationella parter för att uppnå en mer heltäckande kunskap om hur arbetet med kultur och hälsa bedrivs på lokal och regional nivå. Det gäller: 1) En närmare undersökning av hur omfattningen av klinisk behandling som bild-, drama-, musik, dans-/rörelse-terapi ser ut inom hälso- och sjukvården, 2) Fortsatt inventering av hur kultur och hälsa bedrivs inom vård och omsorg på kommunal nivå, 3) Inventering av hur området kultur och hälsa ingår i hälso- och sjukvårdsutbildningar.

1. Inledning

Uppdrag

Statens kulturråd fick regeringens uppdrag¹ att under 2018 genomföra en översyn om hur det strategiska arbetet med att utveckla en ökad samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län.

I uppdraget framgår bland annat att:

”Översynen ska ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer. Uppdraget ska omfatta kultur och hälsa i vid mening och utgå från forskning och beprövad erfarenhet. Goda exempel på hur området kan främjas bör redovisas.

Uppdraget omfattar kulturens roll i det förebyggande folkhälsoarbetet, främjande av psykisk hälsa samt kulturens roll inom hälso- och sjukvården. I uppdraget ingår att lyfta fram goda exempel genom att visa vilken sektorsövergripande styrning, metoder och vilka strukturer som har etablerats på ett framgångsrikt sätt inom bl.a. kommuner och landsting samt i samverkan med andra aktörer.

Uppdraget ska genomföras, utifrån ett jämställdhetsperspektiv, i dialog med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen. Vidare ska Statens kulturråd inhämta synpunkter från landsting och kommuner samt berörda statliga myndigheter och andra aktörer. En redovisning ska lämnas till Regeringskansliet senast den 20 augusti 2018”.

Med uppdraget har det inte följt några extra medel och uppdraget har genomförts inom ramen för Kulturrådets ordinarie verksamhet och bemanning.

Rapportens disposition

I rapportens första kapitel *Inledning* beskriver vi vårt uppdrag närmare, hur vi har gått till väga med uppdraget och vilka avgränsningar som har gjorts.

Rapportens andra kapitel *Området kultur och hälsa* innehåller en beskrivning av verksamhetsområdet kultur och hälsa och definitioner. Det innehåller också en kort beskrivning över forskningsområdet, litteratur, några nordiska initiativ på området, och tidigare nationella insatser.

I det tredje kapitlet, *Nationella utgångspunkter*, beskriver vi de nationella mål som är beslutade för politikområdena kultur, hälso- och sjukvård och folkhälsa för att försöka synliggöra hur området kultur och hälsa omnämns och beskrivs, liksom kopplingar mellan politikområden.

Det fjärde kapitlet *Kunskapsutbyte och samverkan kring kultur och hälsa på regional nivå*, ger länsvisa beskrivningar av pågående verksamheter och uppdrag inom området kultur och hälsa i regioner och landsting, respektive samverkan och kunskapsutbyte. Underlaget är baserat på enkätsvar och intervjuer.

---

¹ Enligt regeringsbeslut 2017-11-30 (Ku2016/01220/KO, Ku2017/00617/KO, Ku2017/02538/KO), se bilaga D.

I det femte kapitlet, *Hinder och möjligheter för utveckling*, presenterar vi en sammanfattning av de synpunkter som framkommit i intervjuer med regionala och kommunala företrädare om vilka hinder och möjligheter som finns för utveckling av området kultur och hälsa. Vi redogör även för motsvarande synpunkter som framkommit i de enkätsvar som inkommit från landsting och regioners hälso- och sjukvård. Synpunkterna är uppdelade i intervjusvar respektive enkätsvar från hälso- och sjukvården.

I det sjätte kapitlet *Goda exempel och modeller för samverkan*, redogörs för de goda exempel och modeller för samverkan vi har sett, och i det sjunde kapitlet *Kulturrådets slutsatser* presenteras våra slutsatser och förslag till fortsatt utveckling inom området kultur och hälsa.

Metod, material och avgränsning

Kontakter

Kulturrådet etablerade kontakt med Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten i början av 2018, för att undersöka vad myndigheterna känner till om området kultur och hälsa och eventuell nationell verksamhet på området. Under mars månad har vi med dem diskuterat frågeställningar till enkätutskick och till intervjuer och tagit emot synpunkter och förslag. Ingen av myndigheterna är involverade i verksamhet som rör kultur och hälsa, eller har kunnat bistå med material på området. Vid ett tillfälle har vi träffat Socialstyrelsen och fått information om hur riktlinjer och rekommendationer till vården fungerar. Vi har också träffat Folkhälsomyndigheten för att få information om deras tidigare arbete på området.

Kulturrådet har även varit i kontakt med Sveriges kommuner och landsting (SKL) för att undersöka om de bedriver nätverk eller arbetsgrupper inom området kultur och hälsa, eller om SKL har kännedom om hur området ser ut främst på den kommunala nivån. I kontakter med SKL framkommer att de inte har någon övergripande bild av hur arbetet med kultur och hälsa bedrivs på kommunal nivå och inte heller något nätverk som uttalat arbetar med dessa frågor på vare sig regional eller kommunal nivå.

Vi har under perioden träffat en representant för Karolinska Institutet, Den Kulturella hjärnan, och fått en historik och orientering av forskningsområdet Kultur och hälsa. Vi har träffat en företrädare för det norska nationella centret Kultur og helse och fått information om verksamheten i Norge, liksom fått information om området kultur och hälsa i Finland via en representant för ett pågående nationellt forskningsprojekt i Finland, *Art-Equal: The Arts as Public Service: Strategic Steps towards Equality*.

Kulturrådet har utöver detta också deltagit i den nordiska konferens om kultur och hälsa, *Kultur och hälsa genom hela livsspannet – ett kunskapsfält med potential*, som Stockholms läns landsting anordnade den 4 maj 2018 i Stockholm. Konferensen anordnades inom ramen för det svenska ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet 2018. På konferensen deltog nordiska forskare och verksamma inom vård, omsorg och kultur.

Intervjuer

Kulturrådet har under perioden april och maj genomfört intervjuer med företrädare verksamma inom det nationella nätverket Kultur och hälsa (före detta nätverket Kultur i vården). Nätverket för kultur och hälsa är ett egenorganiserat nätverk med ett roterande ordförandeskap. De personer som ingår i nätverket arbetar med kultur och hälsa-frågor inom ramen för sina tjänster vid kommuner, landsting, studieförbund, eller länsbildningsförbund. De flesta medlemmarna är anställda vid regionala kulturförvaltningar vid landsting och regioner. Ett fåtal medlemmar är anställda vid hälso- och sjukvårdsförvaltningar. Vi

har därutöver intervjuat regionala kulturchefer eller motsvarande, främst i de landsting och regioner som inte ingår i nätverket för Kultur och hälsa. (se bilaga A, samtliga respondenter). Intervjuerna har främst genomförts via Skype eller per telefon, och har omfattat cirka 60 minuter.

Samtliga intervjuer har utgått från ett frågeunderlag som har skickats i förväg till respondenterna. Det har bland annat efterfrågats vilka verksamheter inom kultur och hälsa som pågår i länet eller kommunen, hur eventuella uppdrag och styrning ser ut, respektive vilket kunskapsutbyte och samverkan som finns. (Se bilaga B, frågeunderlag)

Enkät till hälso- och sjukvård

Kulturrådet har skickat ett digitalt frågeunderlag till samtliga landsting och regioner för att kartlägga hur verksamheter inom området kultur och hälsa, i vid bemärkelse, bedrivs inom landstingens hälso- och sjukvård. Enkäten innehöll frågeställningar om hur hälso- och sjukvården arbetar med kultur och hälsa, eller kultur i vården, kultur för äldre, terapi/behandling, eller annan motsvarande verksamhet som på något sätt inbegriper konst- och kulturuttryck och syftar till förebyggande folkhälsoarbete, rehabilitering eller att motverka psykisk ohälsa. Inom ramen för enkätundersökningen har vi ställt frågor om målgrupper, syfte, forskning, uppföljning, liksom hur styrning och uppdrag, kunskapsutbyte och samverkan ser ut, eller bedrivs (se hela enkäten i bilaga C, enkätfrågor till hälso- och sjukvården).

Enkätutskicket gjordes den 3 april och riktades till myndighetsbrevlådor i samtliga regioner och landsting, liksom till respektive landstingsdirektörer. Svarsdatum sattes inledningsvis till den 27 april och under perioden gjordes två påminnelser. Den 4 maj skickades en sista påminnelse och besked om att svarstiden förlängts till den 9 maj. Totalt har 14 svar inkommit från 21 landsting/regioner. Därutöver har två regioner skickat in en förklaring varför hälso- och sjukvården väljer att inte svara, med hänvisning till att de inte bedriver verksamhet inom området.

Övriga källor

Vi har också använt oss av regionala kulturplaner, strategier och handlingsplaner, webbplatser och litteratur, enligt fotnoter och litteraturlista.

Avgränsningar

Någon forsknings- eller litteraturoversikt på området kultur och hälsa har inte varit möjligt att göra med begränsad uppdragsperiod och resurser.

Vi har av tids- och resursskäl behövt begränsa såväl intervjutillfällena som enkätutskicket till framför allt den regionala nivån, det vill säga landsting och regioner. Det fåtal intervjuer som har genomförts med kommunala företrädare är med några personer som ingår i det nationella nätverket för Kultur och hälsa.

Vi har i enkätutskicket till och i intervjuer med regional nivå, ställt frågor om samverkan med och aktiviteter på kommunal nivå. Rapporten ger därmed en bild av respondenternas kännedom om verksamhet på kommunal nivå, men en mycket begränsad information direkt från den kommunala nivån.

Kultur och hälsa är ett brett paraplybegrepp över många olika typer av verksamheter och vad som avses tolkas olika beroende vem som tillfrågas. Kulturrådet har inför insamlingen av material valt att inte avgränsa området, utan har låtit respondenterna tolka begreppet utifrån sina verksamheter och sina referensramar.

2. Området kultur och hälsa

Definitioner

Kultur och hälsa

Det finns inte någon entydig definition av begreppet kultur och hälsa. Det är ett brett paraplybegrepp som täcker in ett flertal inriktningar och tillämpningar. Andra begrepp som kultur i vården, kultur för äldre, kultur på recept förekommer parallellt. Att begreppet kultur och hälsa är mångtydigt och tolkas olika avspeglas också i de enkätsvar som inkommit och i de intervjuer som genomförts av Kulturrådet.

Begreppet, eller verksamhetsområdet kultur och hälsa, innehåller olika typer av insatser där konstnärliga uttryck, konst och kultur används inom hälso- och sjukvårdsområdet, vård- och omsorgsområdet eller folkhälsoområdet. Det kan vara i utifrån ett behandlande och rehabiliterande syfte, eller i ett förebyggande och hälsofrämjande syfte.

För att illustrera bredden inom begreppet kultur och hälsa, kan man exempelvis se på de olika verksamhetsområden som identifieras i den brittiska rapporten *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing* från 2017, som innehåller en omfattande genomlysning av fältet:

- Konst och kultur i vårdmiljöer, på sjukhus men också inom social omsorg.
- Program för deltagande i konst och kultur, individuella aktiviteter eller aktiviteter i grupp som syftar till att uppnå bättre hälsa eller bibehålla hälsa, t. ex. inom vård, social omsorg eller inom lokalsamhället.
- Konst eller kultur på recept, det vill säga förskrivning av deltagande i skapande aktiviteter, ofta, men inte alltid, för människor som drabbats av psykisk ohälsa.
- Konstnärlig terapi (exempelvis drama, musik eller bildkonst) som riktar sig till enskilda individer och som primärt används i kliniska sammanhang².

Till dessa fyra områden läggs i den brittiska rapporten även alla former av kulturdeltagande och eget skapande som bidrar till ökat välbefinnande och en bättre folkhälsa, utan koppling till vård- och omsorgsområdet. Detta perspektiv på kultur och hälsa kan snarare sägas ingå inom den traditionella kulturpolitikens område och ligger i linje med de svenska kulturpolitiska målen om allas lika möjligheter att delta i kulturlivet. Perspektivet på kultur som en demokratisk rättighet och att ha rätt till kultur, oavsett om man är frisk eller sjuk, tas också upp på flera håll där området kultur och hälsa diskuteras³.

I det material Kulturrådet tagit del av från regional nivå framkommer exempel på projekt, verksamheter och målformuleringar inom alla ovanstående kategorier.

Verksamhet och utveckling inom området kultur och hälsa är en tvärsektoriell fråga som berör både kultursektor, hälso- och sjukvård, social omsorg, folkhälsa och utbildningssektor. Det kan ingå i både sjukvårdspolitiska, folkhälsopolitiska liksom kulturpolitiska målsättningar⁴.

---

² Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing, 2017, s. 21

³ Nyström, Källberg, 2016

⁴ Region Skåne, 2014 (del 1)

Hälsa

Det är vanligt att beskriva hälsa utifrån två olika perspektiv: ett sjukdomsorienterat där hälsa är lika med frånvaron av sjukdom, och ett holistiskt perspektiv som beskriver hälsan i relation till i vilken utsträckning individen kan förverkliga sina vitala mål⁵. Världshälsoorganisationen (WHO) ser hälsa i relation till ett bredare välbefinnande, inte bara som en fråga om frånvaro av sjukdom. Enligt den definition som antogs av WHO 1948 är hälsa ”ett tillstånd av total fysiskt, mentalt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom eller svaghet”⁶.

Flera perspektiv finns alltså på hälsa och kan beskrivas utifrån följande aspekter, som alla ingår i de exempel på verksamheter som framkommer i den här rapporten⁷.

- fysisk hälsa – kroppsliga funktioner och prestationer
- psykisk hälsa – Välbefinnande, självförtroende och förmåga att hantera sina liv
- intellektuell hälsa – kognitiv förmåga och förmåga att lära
- emotionell hälsa – förmåga att känna och uttrycka känslor
- social hälsa – förmåga att ingå i sociala relationer, empatisk förmåga
- andlig hälsa – förmåga att finna mental ro och reflektera över tillvaron

Begreppet *salutogenese*, som lanserades av sociologen Aaron Antonovsky, avser medicinsk behandling som fokuserar på faktorer som stödjer människans hälsa och välbefinnande, snarare än på faktorer som orsakar sjukdom. Det är ett synsätt där fokus sätts på tillgångar hos individen snarare än på brister⁸. I beskrivningen av området kultur och hälsa, så är det salutogena perspektivet ofta en grundläggande utgångspunkt.

Existentiellt välbefinnande och existentiell hälsa är en ytterligare dimension av hälsa som diskuterats på senare år. WHO beskriver de avgörande, sociala faktorerna för hälsa som de förhållanden i vilka en individ föds, växer upp, lever, arbetar och åldras, och de krafter och system som tillsammans skapar villkoren för vardagslivet⁹.

Forskningsområdet kultur och hälsa

Forskningsfältet kultur och hälsa är omfattande och förenar medicinska och naturvetenskapliga teman med samhällsvetenskapliga, humanistiska och konstnärliga discipliner. I en forskningspresentation över området som finns i boken *Kultur och hälsa – ett vidgat perspektiv*, utgiven av Centrum för kultur och hälsa vid Göteborgs universitet, sorteras forskningen inom området kultur och hälsa in i fyra fokusområden: Konst och hälsa, Medicinsk humaniora, Global hälsa och Kritiska studier i hälsans begrepp¹⁰. Dessa beskrivs kort nedan för att illustrera den stora bredd av begreppet kultur och hälsa som finns även inom forskningsvärlden.

- *Konst och hälsa* (arts and health) är kultur och hälsa ur ett medicinskt och naturvetenskapligt perspektiv. Främst tar man upp de rehabiliterande effekterna av konstupplevelser och konstutövning. Frågor man ställer rör just huruvida kulturella erfarenheter som musik, dans eller konst kan stimulera rehabiliteringen av en patient. Man undersöker om denna process är möjlig att observera, mäta men också utöva i hälsovården.

---

⁵ Folkhälsoinstitutet, 2005

⁶ Sigurdson, 2014

⁷ Folkhälsoinstitutet, 2005

⁸ Region Skåne, 2014 (del 1), s.37; Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing, 2017, s. 17

⁹ Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing, 2017, s. 10

¹⁰ Sigurdson, 2014

- *Medicinsk humaniora* (medical humanities) är humanioras och samhällsvetenskapens blick på sjukdom och hälsa, läkare och patient, sjukhus och medicin som kulturfenomen. Forskningsfrågor inom Medicinsk humaniora är exempelvis vilken roll sjukdomsdiagnoser spelar för människors personliga identitet, vilken syn på kroppen som genomsyrar hälsovården och hur en förståelse av vad det är att vara vid god hälsa eller vilket språkbruk som används för att tala om hälsa vuxit fram historiskt.
- *Global hälsa* (global health) diskuterar vilken roll faktorer som genus, etnicitet, religion, klass eller geografiskt hemvist kan ha för hälsofrågor. Man frågar sig hur hälsan är distribuerad, globalt eller lokalt och hur alla kan få samma tillgång till hälsovård. Forskare som arbetar med Global hälsa återfinns i en mängd olika ämnen, alltifrån medicin över samhällsvetenskap till humaniora och ekonomi.
- *Studier i hälsans begrepp* (conceptual health studies) ställer den kritiska frågan om vad som menas med hälsa och sjukdom och hur hälsa uppstår i skärningspunkten mellan personliga erfarenheter, biologiska symptom och kulturella representationer. Här ingår ämnen som filosofi, teologi, sociologi och konstnärlig forskning. Ofta finns denna typ av studier inom fältet medicinsk humaniora.

Som ett exempel kan nämnas att Vetenskapsrådet, då de hade en särskild utlysning inom området kultur och hälsa efter uppdrag av regeringen, finansierade projekt inom både globala studier, historia, medicin, psykologi, socialt arbete och sociologi.

En omfattande sammanställning av internationell forskning som visar att kultur i olika former har positiva effekter på hälsan under livets alla skeden görs i den brittiska parlamentariska rapporten från 2017, *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*¹¹. I rapporten redovisas belegg för sambanden genom både kvantitativa och kvalitativa metoder, genom ekonomiska analyser och mätningar av hälsa och välbefinnande. Det konstateras samtidigt att studierna är av varierande kvalitet, att det behövs fler utvärderingar av hög kvalitet för att möjliggöra komparativa analyser och fler longitudinella studier för att studera sambanden mellan kultur, hälsa och välbefinnande. Kunskapen om forskningen på området behöver samlas, men också aktivt spridas för att tas i beaktande vid framtagande av exempelvis kliniska riktlinjer av ansvariga myndigheter¹².

Välfärdssektorn i stora delar av Europa står inför utmaningar utifrån en demografisk utveckling med en åldrande befolkning, en stor andel långtidssjukskrivna och en ökande psykisk ohälsa. I den brittiska rapporten konstateras att innovativa lösningar krävs i ett läge där vården och omsorgen befinner sig i ett pressat läge. Rapporten argumenterar också för att konst och kultur kan spela en viktig roll både i förebyggande och rehabiliterande syfte, liksom för den allmänna folkhälsan. Rapporten beskriver även det pågående skiftet från en sjukhuscentrerad och sjukdomsbaserad vård till en mer personcentrerad och hälsobaserad vård. Den betydelsefulla roll som konst och kultur kan spela inom den personcentrerade vården borde enligt rapporten uppmärksammas i högre grad.

Forskning i Sverige

I regeringens proposition *Forskning för ett bättre liv* (prop. 2004/05:80) lyftes vikten av ökad kunskap inom området kultur och hälsa fram och därför avsattes 5 miljoner kronor i budgeten för 2006 för forskning om kultur och hälsa. Medlen kanaliserades via Vetenskapsrådet till forskare inom flera olika vetenskapliga discipliner. I sin broschyr *Forsk-*

¹¹ Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing, 2017

¹² Ibid.

ning om kultur och hälsa skriver Vetenskapsrådet att man under 2006–2008 delat ut sammanlagt 15 miljoner kronor till nio olika kultur- och hälsa-projekt. Projekten spänner över estetiska ämnen, psykologi, sociologi, antropologi och folkhälsovetenskap¹³.

Flera forskningsinitiativ inom kultur och hälsa har tagits även efter Vetenskapsrådets forskningsprogram. I Sverige har vi kunnat finna följande forskningsmiljöer med någon anknytning till bland annat fältet kultur och hälsa.

Karolinska institutet och Kungliga Tekniska Högskolan driver gemensamt Centrum för kultur, kognition och hälsa, med målet att bedriva forskning på världsledande nivå genom neurologi, psykologi, datamodellering och beteendegenetik, och bygga vidare på forskning från bl.a. Centrum för social hållbarhet (CSS) och Avdelningen för innovativ vård vid Karolinska Institutet. I Centrum för kultur, kognition och hälsa ingår webbplatsen Den Kulturella Hjärnan (The Cultural Brain Initiative) som drivs med stöd av Stockholm läns landsting och Statens musikverk. Syftet är att lyfta fram och presentera internationell spetsforskning om relationen mellan kultur, hjärna, lärande och hälsa. Inom ramen för satsningen genomförs även en kombinerad föreläsningsserie/forskarutbildningskurs, där internationellt ledande forskare bjuds in att föreläsa och möta studenter och andra intresserade. På webbplatsen presenteras aktuell internationell forskning inom fältet¹⁴.

Institutionen för kulturvetenskaper vid Humanistiska och Teologiska Fakulteterna vid Lunds universitet driver forskningsnoden Medicinsk humaniora. De genomför forskning och utbildning utifrån kulturella perspektiv som är relevant för hälso- och sjukvården, utformning av folkhälsopolitiska målsättningar, biomedicinsk forskning samt förståelser av dessa verksamheter.

Vid Göteborgs universitet fanns mellan åren 2011–2017 Centrum för kultur och hälsa, som var en nod för att knyta samman forskning om kultur och hälsa inom olika institutioner och fakulteter vid Göteborgs universitet. Syftet var att stimulera till insatser inom såväl forskning som utbildning för att belysa relationen mellan kultur och hälsa och särskilt stimulera till samarbete mellan olika vetenskapliga områden och discipliner, liksom mellan akademi och olika aktörer i samhället. De ville även stödja arbetet med att söka finansiering av forskning inom fältet kultur och hälsa och stödja spridandet av kunskap om utvecklingen av forskningsfältet. Centret har publicerat två böcker, *Kultur och hälsa i praktiken* (2016) och *Kultur och hälsa: Ett vidgat perspektiv* (2014), samt en serie rapporter. Under 2018 arbetar centret med att avsluta verksamheten, slutföra projekt och samarbeten, samt producera en slutrapport.

På Institutionen för idé- och lärdoms historia vid Uppsala universitet finns Forum för medicinsk humaniora och samhällsvetenskap som är ett initiativ från vetenskapsområdena för humaniora och samhällsvetenskap, liksom medicin och farmaci. Målsättningen är att bygga upp en plattform för att utveckla och fördjupa ett mångdisciplinärt samarbete kring frågor som rör medicin och hälsa inom såväl utbildning som forskning. Forumet samlar forskning från universitets olika fakulteter, och planerar att på sikt initiera egen forskning. Projektet är treårigt och startade 2017.

Nätverket LiU Medicinsk humaniora och samhällsvetenskap vid Linköpings universitet samlar ett 40-tal forskare som undersöker medicinsk praktik, omsorgspolitik, socialt arbete, medicinsk teknologi liksom berättelser om och erfarenheter av välbefinnande,

---

¹³ Vetenskapsrådet, 2010

¹⁴ <http://www.kulturellahjarnan.se/us/om-oss/> 2018-05-28

kroppslig variation och sjukdom utifrån olika humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv.

En företrädare för Centrum för kultur, kognition och hälsa vid Karolinska institutet, professor Gunnar Bjursell, menar att det internationellt sett finns mycket forskning inom kultur och hälsa, och att det inte längre råder någon brist på forskningsevidens och beprövade metoder. Ett hinder för utvecklingen av det praktiska kultur och hälsa-arbetet i Sverige är däremot att det i hög grad saknas forskning i Sverige och forskning med svenska exempel. Mer forskning inom landet skulle leda till en högre kunskapsnivå och även leda till att medicinska utbildningar (bland läkare, sjuksköterskor, arbetsterapeuter) skulle inkludera kultur och hälsa. Detta skulle i sin tur skulle skapa förutsättningar för mer och bättre praktik i Sverige. Ett större intresse inom den medicinska kåren måste byggas upp för att området ska få fäste inom hälso- och sjukvården och omsorgen. En konflikt inom kultur och hälsa som forskningsfält är också frågan om kvantitativa respektive kvalitativa forskningsmetoder¹⁵.

En svårighet som nämns för att utveckla forskning inom kultur och hälsa i Sverige är att fördelning av forskningsmedel traditionellt sker utifrån tidigare meriter ofta mätt i till exempel antal publiceringar i vetenskapliga tidskrifter, vilket gör det svårt för ett nyare forskningsområde att etablera sig. Därför anser vissa att det för denna typ av nyare forskningsområde skulle krävas öronmärkta pengar för att skapa utvecklingsmöjligheter¹⁶.

Initiativ på nordisk nivå

För att stärka kunskapen inom forskning, utbildning och praktik kring kultur och hälsa togs en nordisk kunskapsbank fram inom ramen för ett treårigt nordiskt samarbetsprojekt 2009–2011. Som en förlängning av detta genomförde Region Skåne på uppdrag av Nordiska ministerrådet en nordisk kartläggning av kultur och hälsa i vilken även ett antal förslag till samnordiska initiativ togs fram.

Kartläggningen resulterade i rapporten Vändpunkt där det bland annat finns ett material kring forskning inom området kultur och hälsa.¹⁷ I rapporten konstateras att det finns exempel i underlaget på forskningsinsatser som påvisar samband mellan deltagande i kulturella aktiviteter (aktivt eller passivt) och ökat välbefinnande, livskvalitet och hälsofrämjande processer. Något som rapporten nämner som ett problem på området är att det finns mycket praktiskt arbete inom t.ex. äldreomsorg som inte dokumenteras i tillräcklig grad, eller utvärderas på ett forskningsmässigt sätt. I rapporten pekas även på att forskning med större urval, mer långsiktiga studier och experimentella metoder ofta efterlyses. Likaså efterfrågas ofta relevanta metoder för att undersöka den personliga och känslomässiga inverkan som konst och kultur kan ha på individen. Ett skäl till detta kan vara att kvantitativa metoder ofta föredras i de enskilda studierna¹⁸.

Rapporten beskriver att intresset för satsningar inom kultur och hälsa under den senaste 20-årsperioden har ökat, både ur ett individ- och ett samhällsperspektiv och att kultur och hälsa fått en stadigt ökande legitimitet inom både forskning och utbildning. Rapporten pekar på en rad pågående verksamheter och projekt på lokal, regional och nationell nivå i de nordiska länderna, men att insatserna och resultaten riskerar bli ad hoc-betonade på grund av brist på samordning och erfarenhetsutbyte. I rapporten beskrivs att satsningar inom kultur och hälsa ofta drivs främst av kultursektorn och argumentet framförs att

---

¹⁵ Intervju Gunnar Bjursell

¹⁶ Nyström, Källberg, 2016

¹⁷ Region Skåne, 2014 (del 2)

¹⁸ Region Skåne, 2014 (del 1)

hälso- och omsorgssektorn måste involveras mer för att omfattningen av insatserna ska kunna öka och för att resurser ska satsas från båda håll.¹⁹

Exemplet Finland

I Finland pågår en social- och hälsovårdsreform som ska träda i kraft den 1 januari 2020. Den nuvarande regeringen menar att reformen är nödvändig för att kunna möta de behov som uppstått genom en allt större andel åldrande befolkning och dess individuella behov, för att tillhandahålla och tillgängliggöra tjänster och dra ned kostnader för den offentliga sektorn. Reformen innebär bland annat att ansvaret för att organisera hälso- och sociala tjänster kommer att överföras från kommunerna till 18 län²⁰. Reformen har också öppnat möjligheter för konst- och kultursektorn att erbjuda tjänster för hälso- och socialsektorn. Detta reformarbete har krävt stor samverkan mellan myndigheter och sektoröverskridande samarbete på nationell nivå.

Bakgrunden till arbetet finns i det politikprogram för hälsofrämjande som antogs i Finland år 2007. Inom ramen för detta inleddes beredningen av ett åtgärdsprogram för välfärdseffekterna av kultur för åren 2010–2014. Namnet ändrades senare till *Programmet kultur ger hälsa och välfärd*. En utredare för beredningen av åtgärdsprogrammet tillsattes 2008 och utredningen genomfördes i ett brett samarbete mellan olika ministerier och en brett sammansatt expertgrupp.

Syftet med förslaget till åtgärdsprogram var att främja välfärden och hälsan med hjälp av konst och kultur, och att öka delaktigheten på individ- och samhällsnivå. De tre fokusområdena för programmet var: 1) kulturell delaktighet och social gemenskap i vardagliga funktioner och miljöer, 2) konst och kultur i social omsorg och hälsovården och 3) bättre hälsa i arbetslivet med hjälp av konst och kultur. Utredaren lade fram totalt arton åtgärdsförslag, vilka överlämnades år 2010 till social- och hälsovårdsministeriet och undervisnings- och kulturministeriet. Åtgärdsförslagen delades in i fem olika områden: 1) lagstiftning, förvaltning och finansiering, 2) samarbete mellan den offentliga, privata och tredje sektorn, 3) ökning av forskning och kunskapsunderlag, 4) utbildning samt 5) informations-spridning²¹.

Programmet genomfördes under åren 2010–2014 och enligt slutrapporten bidrog insatserna till ökat interministeriellt samarbete, utveckling av det kulturpolitiska arbetet, men också en ökad medvetenhet om kulturens och konstens effekter inom hälso- och sjukvårdssektorn. En ökad tvärsektoriell samverkan på administrativ nivå hade börjat spridas i landet och kultur- och kultur- och konstbaserade metoder fick ökad spridning, dock med stora regionala skillnader²².

Den finska regeringen har sedan dess gjort en ökad satsning på kultur och hälsa genom att bygga ut idén om den så kallade enprocentsprincipen, för att främja konst- och kulturbaserade tjänster inom hälso- och sjukvården. Enprocentsprincipen har tidigare varit kopplad främst till byggprojekt, liknande den i Sverige där många svenska kommuner avsätter medel till konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnad. Den utbyggda enprocentsprincipen ska göra det lättare att införa välfärdstjänster med konst- och kulturinnehåll i socialomsorgen och hälsovården. Tjänsterna ska, förutom visuell konst, omfatta även andra konstområden och även kultur i bredare bemärkelse. Målet på lång sikt är att konst- och kulturbaserade välfärdstjänster ska bli en permanent del socialomsorgens och

---

¹⁹ Ibid.

²⁰ <https://alueuudistus.fi/sv/vad-ar-wardreformen->

²¹ Liikanen, Hanna-Liisa, 2010

²² E-post Kai Lehtikainen

hälsovårdens strukturer och av uppföljningen av välfärden. Initiativet består dels av medel till utvecklingsprojekt för att ta fram eller förverkliga nya verksamhetsmodeller eller för att utveckla befintliga goda exempel. Stödet riktar sig till yrkesverksamma konstnärer och konstnärsgrepp, aktörer inom den tredje sektorn, företag samt konst- och kulturinstitutioner och fördelas av Centret för konstfrämjande (Taike). Även medel för handledda initiativ ingår, som syftar till att hitta och testa verksamhets- och finansieringssätt för att bygga ut principen om en procent till konsten²³.

Myndigheten Centret för konstfrämjande har under åren 2015–2019 ett särskilt utvecklingsprogram för konstens användning och välfärdsinverkan. Utvecklingsprogrammets syfte är att skapa en bred och etablerad finansieringsgrund för verksamhet som stödjer konstens välfärdsinverkan samt att ändra på befintliga strukturer och attityder. Programmet syftar till att konst ska vara en naturlig del av det vardagliga livet och till att förståelsen för konstens välfärdsinverkan ska öka. Centret för konstfrämjande erbjuder bland annat stöd och rådgivning vid etablering av nya verksamheter på området via fyra länskonstnärer och en nationell koordinator²⁴.

I 2017 etablerades *Taikusydän – hjärtat för konst, kultur och välfärd*²⁵. Taikusydän är ett tvärsektorieellt koordinations- och kommunikationscenter för verksamhet och forskning inom kultur och hälsa. Åbo Yrkehögskola administrerar projektet Taikusydän och projektet finansieras av Åbo stad, myndigheten Centret för konstfrämjande och Åbo universitet. Utvecklingsarbete bedrivs för att sprida kunskap och information om goda exempel och utveckla nya modeller för finansiering och verksamhet. Taikusydän uppmuntrar olika aktörer till samarbete och har i uppgift att etablera ett forskningsnätverk för att knyta ihop forskare vid universitet, yrkehögskolor och olika forskningsinstitutioner inom kultur och hälsa. Taikusydän arbetar med de initiativ som föreslogs i slutrapporten för det nationella åtgärdsprogrammet *Kultur ger hälsa och välfärd* (2010–2014).

Taikusydän är ett riksomfattande projekt som bygger på regionala nätverk. Målet är att det i slutet av 2018 ska finnas minst fem regionala nätverk för kultur, konst och hälsa i Finland. De regionala nätverken utvecklar lösningar för att producera och finansiera långsiktiga kulturella välfärdstjänster, till exempel för servicehem, ålderdomshem, sjukhus, skolor och fångvård. Ett mål är att etablera konst och kultur som en permanent del av främjandet av välfärd i Finland. Ett annat mål är att förbättra arbetsmöjligheterna för professionella konstnärer.

Fortsatta steg för att utveckla området diskuteras på nationell nivå inom en arbetsgrupp ledd av Undervisnings- och kulturministeriet och Hälso- och hälsovårdsministeriet. Något som diskuteras är bland annat framtagande av rekommendationer och kommunernas och länens roller i förhållande till frågan om kulturellt välbefinnande²⁶.

Sedan 2015 pågår samtidigt ett av de största forskningsprojekten någonsin inom konst och kulturpedagogik i Finland, *ArtsEqual: The Arts as Public Service: Strategic Steps towards Equality*²⁷. Det är ett omfattande tvärvetenskapligt projekt med 6,5 miljoner euro i budget, som omfattar över 90 forskare och har mer än 50 samarbetspartners. Projektet syftar till att undersöka hur konst som offentlig resurs kan bidra till ökad jämlikhet och

---

²³ <https://minedu.fi/sv/principen-om-en-procent-till-konsten>

²⁴ <http://www.taike.fi/sv/utvecklingsprogrammet-for-konstens-anvandning-och-valfardsinverkan>

²⁵ <https://taikusydan.turkuamk.fi/svenska/info/>

²⁶ E-post Kai Lehikoinen

²⁷ www.artsequal.fi

ökat välbefinnande. Det koordineras av Konstuniversitet och finansieras av Finlands akademins råd för strategisk forskning (RSF) under åren 2015–2021²⁸. Sex olika forskargrupper ingår där en arbetar specifikt med konst och hälsa, *Arts in Health, Welfare and Care*. Andra grupper rör konst och socialt ansvarstagande (*Socially Responsible Arts Institutions and Artists*) och konstens roll för jämlikhet och välbefinnande (*Impacts on the Arts on Equality and Well-being*). Det finns även grupper som utforskar konstens roll i skolan eller grundläggande konstundervisning för alla. En grupp ska utarbeta policyrekommendationer inom området, *Visions – Systems Analysis and Policy Recommendations*²⁹.

En professur i kultur och hälsa inrättades 2010 vid Åbo universitet. Där har även ett Centrum för kultur och hälsa etablerats inom den humanistiska fakulteten. Centret koordinerar en forskarutbildning, ansvarar för ett forskarnätverk och har också utvecklat nätverk med konstnärer, konstforskare, administratörer och konsthögskolor³⁰.

Exemplet Norge

I Norge finns sedan 2014 ett Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg i Levanger. Satsningen på centret ingick i regeringens skrivelse Stortingsmelding 29 (2012–2013) *Morgendagens omsorg* och ingår också i den nationella strategin Omsorgsplan 2020. Centret finansieras av myndigheten Helsedirektoratet, och är ett partnerskap mellan HUNT forskningssenter (Fakultet for medisin og helsevitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet), sjukvårdsområdet Helse Nord-Trøndelag, Levanger kommune, Trøndelag fylkeskommune och Nord universitet. Det är vid Nord universitetet som centrets administration finns.

Centret ska fungera som en samlingspunkt för kultur-, hälso- och omsorgsarbete i Norge, och arbetar med att vidareutveckla samspelet mellan forskning, utbildning och praktik inom området kultur och hälsa. Centrets viktigaste uppgifter är att bidra till att det utvecklas och används mer kulturella verktyg inom vård och omsorg och att bedriva forskning och utbildning. Det ska utgöra en resurs för kommuner, forskningsmiljöer, utbildningsinstitutioner, hälsoföretag och andra³¹. Utbildningsprogrammet *Musikkbasert miljøbehandling (MMB – Musicbased Caregiving)* är centrets mest omfattande enskilda insats och genomförs tillsammans med andra stora forskningsmiljöer i Norge. Programmet är utvecklat på uppdrag av den nationella myndigheten Helsedirektoratet³².

Kompetenscentret är ett resultat av de satsningar inom området kultur och hälsa som har gjorts i Nord-Trøndelag fylke (län) sedan 2002. Kommuner, fylke, högskola, universitet och HUNT forskningssenter har samverkat i det som kallades FOLK-projekten och ett Program för kultur och hälsa som sammantaget omfattade 75 delprojekt med olika konst- och kulturuttryck och målgrupper. Forskningscentret HUNT (Helseundersøkelse i Nord-Trøndelag) gör bland annat befolkningsundersökningar, som utgör Norges största samling av hälsodata inom en hel befolkning – HUNT-undersökningen. Kulturdeltagande säkerställs i en separat form i undersökningen, så att kulturdeltagande kan mätas mot fysiologiska, psykosociala och andra hälsoindikatorer³³.

---

²⁸ <http://www.aka.fi/sv/strategisk-forskning/kort-om-rsf/>

²⁹ <http://www.artsequal.fi/tietoa-hankkeesta>, 2018-06-05

³⁰ Region Skåne, 2014 (del 2)

³¹ <https://kulturoghelse.no/om-kompetansesenteret/>

³² www.musikkbasertmiljobehandling.no

³³ Intervju Odd Håpnnes, Nasjonalt Kompetansesenter for kultur, helse og omsorg

Tidigare nationella insatser i Sverige

För att teckna en bakgrundsbild av nationella insatser på området Kultur och hälsa i Sverige beskrivs här några av de initiativ som tagits på mer strukturell och organisatorisk nivå.

FN utsåg åren 1988–97 till ”decenniet för kulturell utveckling”. Under denna period lanserade Unesco internationella projekt om kultur i världen. Detta ledde i sin tur till flera projekt om kultur, hälsa och vård i Norden. I Sverige startade bland annat forskningsprogrammet Kultur i världen/Vården som kultur, ett samarbete mellan Stockholms läns landsting, Karolinska Institutet och Stockholms läns museum.

Forskningsprogrammets direktör tog år 2000 initiativet till ett nationellt nätverk inom Kultur i världen under namnet nätverket för kultur i världen. Denna person var nätverkets ordförande till och med 2007. Under 2008–2015 hade Region Skåne ansvaret som nätverkets ordförande. Sedan 2016 är en person från Region Uppsala nätverkets ordförande. Från och med 2018 har nätverket bytt namn till Nätverket kultur och hälsa. Det nationella nätverket är ett forum för ömsesidigt utbyte av kunskap och erfarenheter för yrkesverksamma inom området och de träffas årligen på olika platser i Sverige. Nätverkets mål är att öka kunskapen om vad kultur och hälsa kan innebära för enskilda människor och för samhället i stort. De vill också stimulera till tvärssektoriella samarbeten mellan företrädare inom hälso- och sjukvårdssektorn, kultursektor och kommunernas vård och omsorg. Nätverket eftersträvar minst en medlem från varje län/region i Sverige. Medlemmen ska representera ett landsting/en region, kommun eller organisation och ha en tjänst med övergripande ansvar för kultur och hälsa, eller kultur i världen. Medlemskapet ska vara förankrat hos arbetsgivaren.

För närvarande (2018) finns följande regioner representerade inom nätverket: Blekinge, Dalarna, Gävleborg, Jönköping, Kalmar, Kronoberg, Norrbotten, Skåne, Stockholm, Uppsala, Värmland, Västerbotten, Västra Götaland, Örebro, Östergötland. Ett fåtal av medlemmarna är verksamma inom och företräder sjukvården, medan övriga främst är verksamma inom kultursektorn. Nätverket har också medlemmar från kommunerna Göteborg, Kalmar, Stockholm, Södertälje, Tierp, Umeå, Västerås, Östhammar, liksom Blekinge läns bildningsförbund, Film Stockholm, Hallands Bildningsförbund och Studieförbundet Vuxenskolan i Åre kommun³⁴.

År 2005 gav dåvarande Statens folkhälsoinstitut ut skriften *Kultur och hälsa: En exempelsamling från forskning och praktik*. Syftet med arbetet var att ge exempel på forskning och utvärderade verksamheter, inspirera kommuner, landsting, regioner, myndigheter och organisationer till ett hälsofrämjande arbete genom kulturella insatser, liksom att bidra till diskussion och motivera till fortsatt forskning på området³⁵. I intervju med nuvarande Folkhälsomyndigheten anges att det efter detta inte har skett några initiativ på området från myndighetens sida.³⁶

Inom riksdagen har det funnits en tvärpolitisk förening för kultur och hälsa som ville främja både en större medvetenhet om kulturens betydelse och konkret även motivera till

---

³⁴Medlemsförteckning finns publicerad på Kulturrådets webbplats: <http://www.kulturradet.se/Documents/Kultur%20och%20h%c3%a4lsa/Medlemsf%c3%b6rteckning%202018,%20kultur%20och%20h%c3%a4lsa.pdf>

³⁵ Statens folkhälsoinstitut, 2005

³⁶ Intervju med Regina Wintzer, Folkhälsomyndigheten

politiska beslut som stärker området. Föreningen startade sin verksamhet 2007 och anordnade olika typer av aktiviteter och seminarier, både i riksdagen och utanför³⁷. För närvarande är verksamheten vilande.

Kulturrådets tidigare uppdrag Kultur för äldre

Kulturrådet hade under åren 2011–2013 riktade medel för att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet. Medlen var tillfälliga och kom från Socialdepartementet. I oktober 2011 fick Kulturrådet uppdraget från regeringen att fördela 30 miljoner kronor för att främja äldre människors delaktighet i kulturlivet³⁸. Bidraget skulle även syfta till större systematik, ökad samverkan och höjd kvalitet inom det pågående utvecklingsarbetet med kulturinsatser inom äldreområdet.

Därefter fick Kulturrådet i oktober 2012 ytterligare 10 miljoner kronor för att stärka och förlänga den riktade insatsen³⁹. Satsningen fortsatte hösten 2013 med 30 miljoner kronor i särskilda medel⁴⁰.

Analysföretaget Oxford Research fick i uppdrag att utvärdera de första 24 projekten som fick *Kultur för äldre*-bidrag. Utvärderingsrapporten visade att satsningen på kultur och äldre hade skapat sociala sammanhang och påverkat relationen mellan boende och personal, liksom att kulturaktiviteter bryter isolering och ökar känslan av delaktighet. Samtidigt konstaterades att utbildning, fortbildning och fortsatt stöd på lokal, regional och statlig nivå krävs för att driva utvecklingen på området vidare⁴¹.

Under perioden 2011–2013 tog Kulturrådet fram skrifter om satsningen. *Kultur för äldre, En inspirationsskrift*⁴² var en översyn av det då pågående arbetet med kultur och äldre och beskrev de 24 verksamheter som fick stöd. Flera av dem ansågs modellbildande inom området. Kulturrådet gav 2013 ut ytterligare en skrift: *Kultur för äldre. Värt att leva för*⁴³.

Kulturrådet anordnade även ett nordiskt expertmöte i november 2013, inom ramen för Sveriges ordförandeskap i Nordiska ministerrådet. På konferensen presenterades utvärderingen av Oxford Research och sakkunniga från Sverige, Norge, Finland och Nordiska ministerrådet diskuterade kultur för äldre ur olika perspektiv. Konferensen samlade cirka 200 mötesdeltagare ur målgruppen forskare, myndigheter och organisationer som arbetar med kultur och äldre.

---

³⁷ Sigurdson, 2014

³⁸ Regeringsbeslut Ku2011/1551/KV

³⁹ Regeringsbeslut Ku2012/1538/KO

⁴⁰ Regeringsbeslut Ku2013/1966/KO

⁴¹ Oxford research, 2013

⁴² Kulturrådets skriftserie 2012:5

⁴³ Kulturrådets skriftserie 2013:4

3. Nationella utgångspunkter

I detta kapitel beskriver vi de nationella målen för politikområdena kultur, hälso- och sjukvård och folkhälsa för att försöka synliggöra hur området kultur och hälsa omnämns och beskrivs, liksom kopplingar mellan politikområdena.

Kulturpolitiska mål

Den svenska kulturpolitikens mål är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling. För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Att kunna delta i och utöva kulturaktiviteter är en viktig del av demokratin och de mänskliga rättigheterna. Deltagandet i kulturlivet bidrar till bland annat personlig utveckling, stärkt självkänsla och välbefinnande, liksom ett livslångt lärande och social inkludering.

I den nationella folkhälsopolitiken pekas det tydligt ut att kultur är en av de delar som ingår i det folkhälsopolitiska ramverkets målområden. Det innebär bland annat att rätten och möjligheterna att kunna få delta i kulturlivet och i det demokratiska samtalet, liksom att utöva och ta del av kulturupplevelser, ses som något som påverkar hälsan och livsbedingelserna för den enskilda individen och för grupper av människor. Den nationella kulturpolitiken, inklusive de nationella kulturmyndigheter, regionala och kommunala myndigheter, kulturorganisationer, civilsamhälle m.fl. som är verksamma inom kultursektorn, bidrar därmed till att uppfylla folkhälsopolitikens målsättningar om en bättre folkhälsa.

Folkhälsopolitiska mål

Under våren 2018 lade regeringen fram proposition *God och jämlik hälsa - en utvecklad folkhälsopolitik* (prop. 2017/18:249), där en revidering av folkhälsopolitikens övergripande mål och målområden föreslogs. I juni 2018 antog riksdagen ett nytt övergripande mål och en ny målstruktur för folkhälsopolitiken. Det övergripande nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Detta innebär att statliga myndigheter som har uppgifter eller verksamhet som påverkar folkhälsan ska beakta effekterna på folkhälsan. Folkhälsopolitikens sektorsövergripande mål- och uppföljningsstruktur har nu åtta målområden:

1. Det tidiga livets villkor
2. Kunskaper, kompetenser och utbildning
3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö
4. Inkomster och försörjningsmöjligheter
5. Boende och närmiljö
6. Levnadsvanor
7. Kontroll, inflytande och delaktighet

8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård

De nya målområdena syftar till att tydliggöra vilka bestämningsfaktorer som är avgörande för att uppnå en god och jämlik hälsa i hela befolkningen. De första sju målområdena utgör livsområden som omfattar viktiga resurser avgörande för en god och jämlik hälsa. Det åttonde och sista målområdet, En hälsofrämjande hälso- och sjukvård, markerar att hälso- och sjukvårdens verksamhet bör bli bättre på att möta de skillnader som finns mellan sociala grupper vad gäller insjuknande, behandling och konsekvenser av sjukdom och ohälsa.

Regeringen fastslår i propositionen att: ”Utgångspunkten för allt folkhälsoarbete är alla människors lika värde, och att den rådande ojämlikheten i hälsa mellan olika grupper i befolkningen måste motverkas och särskilt sårbara grupper uppmärksammas. Hälsa är en mänsklig rättighet, var och en har rätt till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa. Varje individ ska ha rätt att utvecklas efter sina förutsättningar och ges möjligheter att nå den hälsa som är individuellt möjlig. Alla, oavsett kön, könsidentitet, könsuttryck, klasstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller ålder ska ges samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor”⁴⁴.

Vidare beskrivs att folkhälsoarbetet ska utgå från människans behov av integritet och valfrihet och bygga på sambandet mellan hälsans villkor och individens förutsättningar. Det hälsofrämjande inslaget i det förebyggande folkhälsoarbetet bör betonas. Kommuner och landsting har en nyckelroll inom folkhälsoarbetet och bör i den egenskapen förbättra och utveckla sina metoder och verktyg. Barn och unga samt äldre är särskilt angelägna målgrupper för det hälsofrämjandet folkhälsoarbetet.

Ett område som är tydligt prioriterat är psykisk ohälsa, med allt fler unga och särskilt kvinnor, som mår dåligt. Här pekar regeringen ut att det behövs långsiktiga satsningar på främjande av psykisk hälsa, förebyggande arbete och vård för psykisk ohälsa som kan ge hållbara förbättringar⁴⁵.

Kulturpolitiken beskrivs ha en roll under flera av propositionens målområden, till exempel vad gäller barns och ungas uppväxtvillkor och människors delaktighet i samhället.

Området kultur och hälsa beskrivs inom målområde 8: En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård.⁴⁶ Regeringen beskriver under rubriken ”Kultur och hälsa hör ihop” att: ”På senare tid har forskning om kultur och hälsa fått ökad betydelse och genomslag, både i Sverige och i omvärlden. Runt om i Sverige pågår många verksamheter som drivs av lokala, regionala och nationella aktörer inom området kultur och hälsa. Exempelvis har Stockholms läns landsting skapat ett kompetenscentrum för att hälso- och sjukvården ska kunna ta del av kulturens potential som hälsofaktor i länets vård- och omsorgsverksamhet. Vid Danderyds sjukhus pågår forskning om kulturaktiviteter kan minska smärta och isolering. Runt om i landet pågår verksamheter, bl.a. där musik kan lindra strokedrabbade, dans kan hjälpa parkinsonsjuka och bildterapi lindra personer som drabbats av svåra depressioner.”

---

⁴⁴ Proposition 2017/18:249, s. 7

⁴⁵ Ibid., s. 107

⁴⁶ Ibid., s. 103

Mål för Hälso- och sjukvård

Befolkningen ska erbjudas en behovsanpassad och effektiv hälso- och sjukvård av god kvalitet. En sådan vård ska vara jämlik, jämställd och tillgänglig.⁴⁷

Mål för socialtjänst inklusive äldreomsorg

Det finns särskilda mål för de tre delområden som ingår i socialtjänst inklusive äldreomsorg: individ- och familjeomsorg, personer med funktionsnedsättning samt äldreomsorg:⁴⁸ Vad gäller individ- och familjeomsorg är målet att stärka förmågan och möjligheten till social delaktighet för människor i ekonomiskt och socialt utsatta situationer och att stärka skyddet för utsatta barn. Socialtjänsten ska främja var och ens ekonomiska och sociala trygghet och hjälpa till med att skapa jämlika levnadsvillkor. På så sätt görs det möjligt för människor att aktivt delta i samhällsgemenskapen. Delaktighet, självbestämmande och rättssäkerhet är grunden för en väl fungerande socialtjänst. Insatser inom socialtjänsten ska grundas på kunskap och ha god kvalitet. De ska även utformas utifrån den enskildes behov och förutsättningar. Kontinuitet och möjligheten att få välja hur omsorgen och stödet ska utformas och av vem man tar emot insatserna är en viktig del i detta.

Målen för området personer med funktionsnedsättning är en samhällsgemenskap med mångfald som grund, att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Hinder för människors delaktighet i samhället ska rivas. Det är en fråga om jämlikhet och rättvisa. Kvinnor, män, flickor och pojkar med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att verka i vardagen på lika villkor vad gäller delaktighet och tillgänglighet.

Avseende omsorg om äldre människor anges att: Äldre ska kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt samt ha tillgång till god vård och omsorg. Kvaliteten i äldreomsorgen ska vara hög. Äldre och anhöriga ska kunna lita på att vården och omsorgen är bra och att det finns tillräckligt med anställda med lämplig utbildning och erfarenhet.

Nationella riktlinjer inom vård och omsorg

Socialstyrelsen tar fram nationella riktlinjer för sjukdomar och tillstånd som drabbar många människor och kräver mycket resurser. Socialstyrelsens nationella riktlinjer riktar sig till alla som arbetar med vård och omsorg och ger rekommendationer om vilken åtgärd som bör ges vid ett visst tillstånd. Riktlinjerna jämför olika åtgärder och rekommenderar vilka som bör användas utifrån frågor som till exempel nytta, kostnader och evidensläge. Så här beskrivs arbetet med riktlinjer på Socialstyrelsens webbplats:

”Målet med riktlinjerna är att bidra till att patienter och klienter får en god vård och socialtjänst. Samhällets resurser räcker inte till att utföra alla åtgärder i socialtjänsten och hälso- och sjukvården samtidigt. Därför måste beslutsfattare som politiker och verksamhetschefer ta ställning till hur resurserna ska fördelas inom de olika områdena. (...) Riktlinjerna, som är framtagna utifrån aktuell forskning och beprövad erfarenhet, visar

⁴⁷ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/sjukvard/mal-for-sjukvard/>

⁴⁸ <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/socialtjanst-inklusive-aldreomsorg/mal-for-socialtjanst-inklusive-aldreomsorg/>

på nyttan och riskerna med olika åtgärder. (...) Nationella riktlinjer är rekommendationer som bygger på kunskapsläget vid den tidpunkt då riktlinjerna har tagits fram. De utgör vägledning för vårdgivare och är inte bindande uttalanden om lämpliga behandlingsåtgärder eller rådgivning till patienter i enskilda fall. Det är alltid behandlande omsorgs- eller hälso- och sjukvårdspersonal som har ansvaret för att i det enskilda fallet – baserat på vetenskap och beprövad erfarenhet – göra en bedömning av den individuella patientens behov så att denne får adekvat behandling”⁴⁹.

Riktlinjerna rekommenderar att hälso- och sjukvården och socialtjänsten bör satsa mer resurser inom vissa områden än inom andra områden. De tillstånd och åtgärder som fått hög rangordning bör man satsa mer resurser på, medan man bör satsa mindre eller inga resurser på de tillstånd och åtgärder som fått låg rangordning.

Socialstyrelsen har inte kunnat ge någon sammanställning av de riktlinjer som omfattar konst eller kultur inom vård och omsorg. De riktlinjer som vi har fått kännedom om är konstnärliga terapier, eller arbetssätt med koppling till exempelvis sång, musik, dans eller liknande, inom följande tre områden. ”Strukturerade insatser med musik, sång och dans” finns beskrivet inom de nationella riktlinjerna för behandling av måttlig till svår demenssjukdom⁵⁰. Inom behandling av Schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd, kvarstående psykosymtom finns musikterapi omnämnt⁵¹. Dessutom omnämns musik – och bildterapi också som en åtgärd som kan erbjudas patienter inom den palliativa vården.⁵²

I Socialstyrelsens allmänna råd, Värdegrunden i socialtjänstens omsorg om äldre⁵³, framgår bland annat att socialnämnder ska verka för att de äldre personer får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och att de äldre personernas behov av ett socialt innehåll ska beaktas.

---

⁴⁹ <https://www.socialstyrelsen.se/riktlinjer/nationellariktlinjer/omnationellariktlinjer> 2018-06-14

⁵⁰ Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom

⁵¹ Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd

⁵² Rekommendation, Patient i livets slutskede, musikterapi; Rekommendation, Patient i livets slutskede, bildterapi

⁵³ SOSFS 2012:3 (S) Allmänna råd Värdegrunden i socialtjänstens omsorg om äldre

4. Kunskapsutbyte och samverkan kring kultur och hälsa på regional nivå

I följande avsnitt ges länsvisa beskrivningar av pågående verksamheter och uppdrag inom området kultur och hälsa i regioner och landsting, respektive samverkan och kunskapsutbyte. Beskrivningarna är baserade på intervjuer som Kulturrådet har genomfört med medlemmar i det nationella nätverket Kultur och hälsa, respektive intervjuer med regionala kulturchefer, eller motsvarande företrädare från regioner och landsting. Beskrivningarna baseras dessutom på 14 inkomna enkätsvar från 21 landsting och regioners hälso- och sjukvård. Två regioner har därutöver även skickat in en förklaring varför hälso- och sjukvården väljer att inte svara. Anledningarna var att de ansåg att de inte är verksamma inom området.

Det material som vi har kunnat samla in är relativt ojämnt, bland annat beroende på att alla regioners hälso- och sjukvård inte har besvarat enkäten, men också beroende på hur mycket information de som har besvarat enkäten har lämnat. Följande underlag gör därmed inte anspråk på att kunna ge en heltäckande beskrivning. De regionala beskrivningarna ger dock en bild av pågående arbete inom området kultur och hälsa. Underlaget illustrerar även bredden i hur landsting och regioner tolkar verksamhetsområdet kultur och hälsa inom kultursektor, respektive hälso- och sjukvårdssektor.

Blekinge

Avsnittet baseras på intervju med den regionala kulturchefen och en strateg vid Kultur och fritid, Region Blekinge, liksom med verksamhetsansvarig vid Blekinge länsbildningsförbund. Regionens hälso- och sjukvård har inte besvarat den utskickade enkäten.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Blekinge har haft ett antal olika verksamheter i projektform inom området kultur och hälsa de senaste åren, bland annat projektet *Kultur och hälsa*, som var ett omfattande samverkansprojekt inom psykiatri och socialpsykiatri i Blekinge⁵⁴. Efter att detta projekt avslutades 2015 har de bland annat fortsatt med att implementera en digital kulturhälsoutbildning riktad till såväl anställda inom vård och omsorg som till allmänhet⁵⁵.

Inom kulturområdet är det i dag Blekinge Bildningsförbund och Musik i Blekinge som har uppdrag från regionen att arbeta med kultur och hälsa gentemot vård och omsorg i kommunerna. Bildningsförbundet har haft detta uppdrag sedan 1990-talet och erbjuder kultur till den kommunala äldreomsorgen. Det har etablerats kulturombud i äldreomsorgsverksamheterna, och äldreomsorgen får erbjudande om minneslådor, liksom musik- och teaterarrangemang för äldre.

---

⁵⁴ Andersson, Harris, Sandström, Wästberg, 2016

⁵⁵ Digital kultur och hälsa-utbildning, <http://ltblekinge.se/Forskning-och-utveckling/Blekinge-kompetenscentrum/projekt2/Avslutade-projekt/Kultur-och-halsa/Digital-kulturhalsoutbildning/>

Projektet *Hållbar personlig utveckling*⁵⁶, är en verksamhet som syftar till rehabilitering genom kultur och personcentrerad coachning för unga vuxna. Projektet bedrivs inom ramen för Finsam⁵⁷, det vill säga ett samverkansförbund mellan Blekinge kompetenscentrum, (Landstinget i Blekinges forskning- och utvecklingsenhet); kommunerna Olofström, Sölvesborg, Karlshamn, Ronneby och Karlskrona, Blekinge läns bildningsförbund, Region Blekinge, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Arbetet innehåller gemensam finansiering och samverkan mellan myndigheterna för att stödja unga vuxna mellan 18 - 29 år med psykisk ohälsa, eller som av andra orsaker befinner sig långt från arbete, studier eller sysselsättning. Projektet utvärderas genom Blekinge kompetenscentrum.

Verksamheten inom *Hållbar personlig utveckling* ska bidra till minskat utanförskap och ökad livskvalitet genom att stärka deltagarnas psykiska hälsa, och bidra till bättre förutsättningar till studier och arbete, liksom ökad grad av egenförsörjning. Huvudmännena för projektet vill att kultur och personcentrerade insatser ska vara självklara ingredienser i hälsofrämjande vård och omsorg. Inom ramen för verksamheten får nyckelpersoner inom vården och omsorgen kompetensutveckling inom bland annat välbefinnandecoachning där kultur ingår. Projektet anordnar även en utbildning för kulturarbetare i samverkan med Blekinge Folkhögskola.

Uppdrag och finansiering

Området kultur och hälsa beskrivs i regionens kulturplan 2018 – 2020. Regionen vill fördjupa samverkan mellan kultur och respektive hälsoaktörer, och skapa gemensamma långsiktiga strategier för att kultur ska bli en självklar del av hälsoarbetet⁵⁸. Det finns även en allmän avsiktsförklaring mellan region Blekinge och landstinget om samarbete avseende kultur och hälsa.

Finansiering av verksamheter inom området sker via den regionala kulturbudgeten, se beskrivningar ovan.

Samverkan och kunskapsutbyte

Respondenterna beskriver att samverkan och kunskapsutbyte mellan regionen och kommunerna fungerar väl. Blekinge bildningsförbund håller i samordningen av två kommunnätverk, ett inom äldreomsorg och ett mot funktionsstödsomsorg. Samtliga fem kommuner deltar. Regionen ingår även i föreningen Regionsamverkan Sydsverige, det vill säga Kalmar län, Regionförbundet i Kalmar län, Landstinget Blekinge, Region Blekinge, Region Skåne, Kommunförbundet Skåne, Region Kronoberg, Region Halland och Region Jönköpings län. Inom föreningen finns olika utskott där ett av dem samlar kulturpolitiker från regionerna och kultur och hälsa är ett av flera områden, som diskuteras.

---

⁵⁶ Projekt – Hållbar personlig utveckling <http://ltblekinge.se/Forskning-och-utveckling/Blekinge-kompetenscentrum/projekt2/hallbar-personlig-utveckling/>

⁵⁷ Den 1 januari 2004 trädde lagen om finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser i kraft, i dagligt tal Finsam. Lagen gör det möjligt för Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommun och landsting/region att samverka finansiellt inom välfärds- och rehabiliteringsområdet. Tillsammans bildar de fyra parterna ett samordningsförbund och beslutar själva hur samarbetet ska utformas och bedriver samverkan utifrån lokala förutsättningar och behov. Genom samverkan i ett samordningsförbund kan parterna utveckla det gemensamma ansvarstagandet och därmed välfärds- och rehabiliteringsarbetet. <https://www.finsam.se/omfinsam>

⁵⁸ Regional kulturplan Blekinge 2018–2020, s 62

Dalarna

Avsnittet bygger på en intervju med projektstrategen vid landstingets kultur- och bildningsförvaltning, ansvarig för kultur och hälsa respektive kreativa och kulturella näringar, samt information från webbplats, kulturplan och landstingsplan. Inget enkätsvar har inkommit från hälso- och sjukvårdsförvaltningen.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Den intervjuade kulturstrategen känner endast till den verksamhet som sker inom landstingets kultur- och bildningsförvaltning och som har ett hälsofrämjande fokus, inte det som sker inom medicinsk eller behandlande verksamhet inom hälso- och sjukvården.

En del av kultur- och bildningsförvaltningens arbete inom området kultur och hälsa sker genom fördelning av bidrag till civilsamhället respektive projektbidrag. Bidragen till studieförbund och folkhögskolor ses som ett indirekt sätt att stödja området eftersom dessa har verksamhet som på olika sätt rör kultur och hälsa. Inom fördelningen av projektbidrag finns alltid ett antal ansökningar rörande kultur och hälsa, just nu exempelvis projekt kring dans och personer med Parkinsons sjukdom respektive dans för äldre. Länsbiblioteket arbetar även med biblioterapi.

Något som också har diskuterats internt inom kultur- och bildningsförvaltningen är att arbeta mer med kulturaktiviteter på sjukhusen, och då utifrån ett kulturpolitiskt uppdrag att nå människor som själva inte kan uppsöka kulturaktiviteter på andra platser.

En insats som anges i kulturplanen är området slöjd, där handledarutbildningar ska erbjudas för personal som arbetar inom hälsa och rehabilitering. Som bakgrund anges att slöjd kan ge en stärkt självbild hos barn och vuxna med funktionsnedsättning samt även vara ett verktyg i behandlingen av stressrelaterade sjukdomar genom att ha en meditativ lugnande inverkan⁵⁹.

Den största satsningen som har gjorts är *Kre-hälsa*. Metoden har tagits fram inom ramen för förstudien *Tjänsteinnovation inom Kulturella och Kreativa Näringar för ökad hälsa*. Förstudien finansierades genom EU:s regionalfond och Landstinget Dalarna Kultur och Bildning. Arbetet har skett i samarbete mellan Landstinget Dalarna, Skådebanan Dalarna och Finsam samordningsförbund, Falun och Västerbergslagen⁶⁰.

Kre-hälsa är ett konceptualiserat träningsprogram med konst och kultur som redskap, för att stärka individens självkännet och känslan av mening och sammanhang i syfte att främja hälsa och sysselsättning. Målgruppen är personer som står långt från arbetsmarknad på grund av sjukdom eller att de aldrig har kunnat etablera sig på arbetsmarknaden. Grupper om 10–12 deltagare träffas regelbundet och tar del av både eget skapande och deltagande i kulturarrangemang med fokus på röst, rörelse, foto/film, teater, bild. Vid träffarna deltar alltid en certifierad processledare inom *Kre-hälsa*-modellen. En personal från mottagarorganisationen (ofta Finsam) är med vid alla träffar och fungerar som en trygghet för gruppen⁶¹. På detta vis får mottagarorganisationen också inblick i hur kulturaktiviteter på ett positivt sätt utvecklar deltagarna.

---

⁵⁹ Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016–2018

⁶⁰ Lindberg, 2016

⁶¹ *Kre-hälsa*, folder, 2017

Inom förstudien med regionalfondsfinansiering gjordes två piloter, och utvärdering som gjordes visade goda resultat⁶². Finsam Falun eller deras samarbetspartner har sedan fortsatt att använda *Kre-hälsa* vid ett par tillfällen årligen, men det är fortfarande i liten skala. Landstinget Dalarna och Falu kommun avser att skriva ett samverkansavtal kring *Kre-hälsa*. En positiv bieffekt har enligt projektstrategen varit att en del kulturföretagare har fått även andra jobb tack vare certifieringen.

I Dalarnas kulturplan nämns utöver *Kre-hälsa* även *Grön rehab* som exempel på verksamheter som arbetar med kopplingen mellan utbildning, bildning, kultur och hälsa. Det pågår olika typer av program där verksamheten består i huvudsak av vistelse i skogsmiljö, där naturens positiva effekter på människors hälsa nyttjas. Verksamheten vänder sig till personer som står utanför arbetsmarknaden på grund av sjukskrivning eller arbetslöshet och som behöver stöd i rehabiliteringsprocessen, och till nyanlända som är i en etableringsfas⁶³.

Landstinget driver också ett Interreg-projekt (EU-program) i samarbete med norska partners som handlar om konst och kultur som friskfaktor för kultur och samhälle. Inom projektet har man bland annat gjort en inventering bland kulturföretagare kring intresset att arbeta med kultur och hälsa. Landstinget är också med som part i en ansökan inom interregprogrammet Baltic sea (Östersjöprogrammet) som drivs av Åbo universitet och som handlar om att ta fram digitala utvärderingsverktyg för att mäta effekten av kulturinsatser i hälsofrämjande syfte.

Uppdrag och finansiering

I kulturplanen konstateras att forskning visar på en tydlig koppling mellan utbildning/bildning/kultur och god hälsa, och att verksamheterna i läns-kulturen och folkbildningen i hög grad är hälsofrämjande. I kulturplanen refereras till Landstinget Dalarnas folkhälsostrategi där det framhålls att kultur och bildning bidrar till stärkt demokrati, folkhälsa och ökad gemenskap och därför är en investering för tillväxt och utveckling i Dalarna. Det anges också att folkhögskolorna har ett statligt uppdrag att arbeta med folkhälsa. I Dalarnas landstingsplan nämns att ”fysiska, sociala och kulturella aktiviteter är viktiga för god fysisk och psykisk hälsa och livskvalitet”⁶⁴.

Projektet *Kre-hälsa* har sin bas inom kultur- och bildningsförvaltningen, vars ekonomiska insats utgörs av projektstrategens lön, medan Finsam finansierar själva genomförandet av träningsprogrammet. Avdelningen för hälsofrämjande på Landstinget Dalarna är huvudman för *Grön rehab* och Finsam finansierar verksamheten.

Samverkan och kunskapsutbyte

För närvarande finns ingen egentlig samverkan mellan kultur- och bildningsförvaltningen och hälso- och sjukvården eller folkhälsan. Samverkan med kommunal nivå finns genom Samordningsförbund (Finsam) i alla kommuner där de finns. Den projektstrateg som vi har intervjuat ser stora möjligheter till samverkan med kommunerna gällande kultur för äldre, både för dem som bor på äldreboenden och de som inte bor på äldreboenden ännu.

Inom projektet *Kre-Hälsa* finns deltagare som gärna vill fortsätta med kulturaktiviteterna och här har landstinget haft en dialog med studieförbunden för att inventera hur de

---

⁶² Lindberg, 2016

⁶³ <http://www.ltdalarna.se/gronrehab>

⁶⁴ Landstingsplan 2018, Landstinget i Dalarna

arbetar med denna typ av målgrupper. Kontakter har också funnits och finns med ett antal andra regioner vid utvecklingen av bland annat *Kre-hälsa*.

Gotland

Avsnittet är baserat på hälso- och sjukvårdens enkätsvar, och intervju med Region Gotlands kulturchef.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Gotland anger i ett kortfattat enkätsvar att det inte finns några strukturerade kulturverksamheter inom hälso- och sjukvården på det sätt som de uppfattar efterfrågas i enkäten. De anger samtidigt att det inom barnsjukvård, psykiatri och habilitering förekommer kulturaktiviteter i olika former, exempelvis lekterapi och aktivitetsrum.

I intervju med den regionala kulturchefen framkommer att regionens kulturförvaltning inte heller bedriver kultur- och hälsaverksamhet, eller jobbar med dessa frågor gentemot hälso- och sjukvården.

Uppdrag och finansiering

Region Gotland anger i sitt enkätsvar att hälso- och sjukvården inte har något styrdokument för området kultur och hälsa. I Gotlands kulturplan framgår däremot att hälsa är ett av de horisontella perspektiv som regionen vill arbeta med:

”Då kulturen genomsyrar hela samhället är det mycket viktigt att kulturen samverkar med andra politikområden och sektorer. (...) Sambandet mellan kultur och hälsa har under senare år undersökts och vidimerats på många olika områden. Forskare har kunnat påvisa förbättrade studieresultat och ökad hjärnaktivitet hos människor som lyssnar på en viss sorts musik eller som spelar ett instrument och musicerande har också visat sig sänka kroppens stresshormoner. Hjärnan behöver träning och en bra motionsform är kulturaktiviteter av olika slag som kan främja kreativitet och nytänkande. Senare års hjärnforskning visar också att kulturaktiviteter som körsång och dans har en positiv effekt på hälsan”.⁶⁵

Samverkan och kunskapsutbyte

Länskulturchefen beskriver att det i dagsläget inte finns någon operativ samverkan, eller tvärssektoriellt kunskapsutbyte kring kultur och hälsa. Region Gotlands hälso- och sjukvård beskriver i sitt enkätsvar att de har tagit del av erfarenheter från Region Skånes projekt med kultur i vården.

Gävleborg

Avsnittet bygger på enkätsvar från regionens hälso- och sjukvård, liksom intervju med två kulturstrateger och chefssekreterare vid Region Gävleborgs kultur- och kompetens-enhet.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Gävleborg genomförde 2015 pilotstudier inom kultur på recept, det vill säga hur man kan använda hälsofrämjande kulturaktiviteter i det ordinarie hälso- och vårdarbetet. I en sammanfattande rapport redovisas slutsatserna: ”Personal inom försäkringskassa, ar-

---

⁶⁵ Region Gotland kulturplan 2017–2020, s. 47

betsförmedling, kommunernas socialtjänst och landstingens vård- och omsorgsverksamheter skulle kunna ingå i ett utvidgat, kulturförmedlande led som i samverkan med kulturlivet ökar tillgängligheten. Gemensamma strategier, gemensam finansiering samt fortbildning av personal och kulturutövare är viktiga förutsättningar för att detta ska bli verklighet”. ”Om vårdpersonalen har kunskaper om kultur och om det lokala kultur- och föreningslivet öppnar sig möjligheter att även förmedla ingångar till individstärkande kulturaktiviteter som ett komplement till övriga insatser.”⁶⁶

Regionen beskriver i både enkätsvar och vid intervjutillfället, att de har flera verksamheter inom kultur och hälsa, både i reguljär verksamhet och i projektform. Regionens konstnärliga miljögestaltning och användningen av landstingets konstsamling i vårdmiljöer och arbetslokaler beskrivs som en viktig del av arbetet med kultur och hälsa för patienter, personal och besökare. Sjukhusbiblioteken, som finns i Gävle och Hudiksvall, är centrala för att tillhandahålla och erbjuda kulturella resurser till bland annat patienter, personal och studerande inom vården. Några andra verksamheter som regionen lyfter fram är följande:

Språkpillen (bok på recept), är ett länsövergripande samarbete mellan Region Gävleborg Kulturutveckling, kommunbiblioteken i Gävleborg, logopeder, BVC och föräldrar. På flera av Gävleborgs bibliotek finns barnböcker som har språkpillersloggan på framsidan. De är lästa och rekommenderade av både barnbibliotekarier och logopeder just för att användas i språkträningen med barn som har en språknedsättning.

Drakprojektet ska utveckla hälsofrämjande kulturaktiviteter online med hjälp av modern teknik. Projektet vänder sig till unga vuxna som av olika anledningar drar sig undan sociala sammanhang⁶⁷.

Dansväskan – dans och rörelse för äldre och för personer med funktionsnedsättning, riktar sig till personal inom äldreomsorg och är ett metodutvecklingsmaterial som kan användas vid workshops med äldre. Den regionala danskonsulenten har utarbetat materialet tillsammans med äldreomsorgen i Gävle kommun. Motsvarande metodmaterial har tagits fram för personer med funktionsnedsättning.

Forsa folkhögskola har en afasikurs som ska stödja och motivera kursdeltagarna till att stärka ett aktivt liv med sociala kvalitéer och meningsfull sysselsättning. Skolan erbjuder kulturaktiviteter flera gånger per år där kursdeltagarna har möjlighet att delta.

Bokstart startade 2018 och är ett projekt med stöd från Kulturrådet gällande små barns språkutveckling. Arbetet bedrivs tillsammans med bland annat kommunala bibliotek, barnvårdscentral, logopeder och förskola.

Projektet *Dansa, lyssna, läsa – Knacka på!* ska leda till språkutveckling för små barn samt på ett lätt sätt inspirera pedagoger och andra att använda musik och dans i sitt möte med små barn. Barnboken *Knacka på!* har en poetisk text vilken stimulerar till språk och rytm. Att dansa och röra sig till boken kan ses som ytterligare en dimension i det lässtimulerande arbetet. En koreograf har tillsammans med barn på förskolor och pedagoger tagit fram en metodhandledning med tips.

---

⁶⁶ Kultur på recept. Rapport om en pilotstudie inom Division Primärvård, Region Gävleborg, 2015

⁶⁷ Drakprojektet,

<http://www.regiongavleborg.se/kultur/verksamhet/kultur-och-halsa/vad-gors-i-gavleborg/drakprojektet/>

Hudiksvall hela livet är en samverkan mellan Hudiksvalls kommun, Hälsinglands museum, bibliotek, Kultur Hudiksvall, pensionärsföreningar och frivilligorganisationer. Syftet är att använda kultur som resurs för att främja hälsa och för individens utveckling ”hela livet”. Kulturrådet beviljade medel till *Hudiksvall Hela Livet* via de så kallade *Kultur för äldre*-medlen. Efter detta har verksamheten fortlevt och flera aktiviteter vidareutvecklats, bland annat är kultur en resurs för personal inom hemtjänst och på äldreboenden.

För att stödja civilsamhället att skapa hälsofrämjande kulturinsatser för asylsökande och nyanlända finns också särskilda medel att söka för att delfinansiera integrationsprojekt inom kulturområdet.

Uppdrag och finansiering

I Gävleborgs kulturplan 2016–2018 beskrivs området kultur och hälsa och hur regionen vill utveckla området på bland annat detta sätt: ”Kultur, hälsa och livskvalitet är tvärsektoriella områden där bred samverkan är nödvändig för att uppnå goda resultat. För ett långsiktigt fördjupat arbete är det värdefullt om kompetensen inom detta område ökar även hos det utvidgade förmedlande ledet som exempelvis arbetsförmedling, socialtjänst och försäkringskassa. Utvecklingsuppdrag:

- skapa möjligheter att mer rättvist distribuera stimulerande kulturella aktiviteter mellan de sociala klasserna
- vidareutveckla samspelet mellan olika aktörer och kompetenser för metodutveckling inom området kultur och hälsa
- öka kompetensen hos relevanta aktörer inom i kultursektorn för att möta behov och förväntningar inom folkhälsoarbete och vård
- sprida kunskap och erfarenhet i syfte att öka användningen av kultur inom folkhälsoarbete och vård”⁶⁸

I remissupplagan av kulturplanen för 2019–2021 preciserar man att:

”Det finns ett positivt samband mellan socialt och kulturellt deltagande och hälsa. Kultur, hälsa och livskvalitet är tvärsektoriella områden där bred samverkan är nödvändig för att uppnå goda resultat. För ett långsiktigt fördjupat arbete är det värdefullt om kompetensen inom detta område ökar även hos andra samhällsaktörer som exempelvis Arbetsförmedlingen, socialtjänst, primärvård och Försäkringskassan. Det är av stor vikt att Region Gävleborg vidareutvecklar samspelet mellan olika aktörer och kompetenser för metodutveckling inom området kultur och hälsa.”⁶⁹

Det framgår av såväl intervju som av regionens enkätsvar att insatser på området kultur och hälsa i dagsläget finansieras av regionens kultur- och kompetensnämnd.

Samverkan och kunskapsutbyte

Av hälso- och sjukvårdens enkätsvar framgår att det för närvarande pågår diskussioner mellan kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen om att utveckla och samarbete kring virtual reality (film/crossmedia) i vården.

---

⁶⁸ Regional kulturplan Gävleborg 2016–2018

⁶⁹ Remissupplagan för Regional Kulturplan Gävleborg 2019–2021

Halland

Avsnittet bygger på en intervju med en utvecklare inom området kultur och hälsa inom Hallands bildningsförbund, en utvecklare för kultur och hälsa inom Region Halland samt en avdelningschef för bland annat området kultur och hälsa, Region Halland. Dessutom baseras texten på enkätsvar från regionens hälso- och sjukvård.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Det finns konst i hälso- och sjukvårdens lokaler, sjukhusbibliotek och kulturaktiviteter på barnavdelningen. Region Halland har i projektform byggt upp samverkan mellan en vårdcentral, kommunens kulturförvaltning, mellan Region Hallands kulturförvaltning och berörda kulturaktörer för att genomföra *Kultur på recept*. Projektet syftar till att skapa förutsättningar för långtidssjukskrivna som provat andra metoder utan resultat. Gemensam finansiering sker genom Hälso- och sjukvårdens utvecklingsmedel, kommunen och lokala nämnden.

Ett annat projekt som finansieras genom Hälso- och sjukvårdens utvecklingsmedel är *Dans inför förlossning*. Målgruppen för satsningen är främst gravida utlandsfödda kvinnor.

Hallands bildningsförbund har regionens uppdrag att ta fram kulturutbud för målgruppen seniorer 65 plus. De riktar kulturerbjudanden till kommunernas äldreomsorg och till föreningslivet. I uppdraget ingår även utbildningsinsatser för personal. En kulturförmedlare på Hallands bildningsförbund sköter bokningar och administration åt kommunerna, och ytterligare en anställd står för utvecklingsarbete med regionen och med kommunerna.

Region Hallands Kulturförvaltning lyfter följande exempel på verksamhet:

- Implementeringsarbete av dans för Parkinson, enligt den så kallade Brooklyn-modellen, via studieförbund i fem av sex kommuner⁷⁰.
- Danshälsa som projekt mot psykisk ohälsa, och dans för demens i öppen och sluten vård.
- Dans för seniorer i öppen daglig verksamhet.
- Biblioterapi tillsammans med folkbibliotek och ”Shared Reading”⁷¹ tillsammans med Högskolan i Halmstad.

Med utgångspunkt i att alla barn har rätt till ett språk samverkar Region Halland och kommunerna i *Språkstart Halland*. Det är en satsning som riktar sig till små barn och vuxna i deras närhet, för att tidigt stimulera språkutveckling. Språkstart Halland är ett nämnds- och sektorsövergripande arbete som handlar om hälsa och ett långsiktigt hållbart samhälle. Satsningen handlar om tal, språk och kommunikation. Region Halland har avsatt medel för att tillsammans med Hallands kommuner driva och samordna små barns språkutveckling i ett brett samarbete med bland annat BVC.

Möjligheten finns att söka projektbidrag från regionen för kulturutveckling. Ansökningarna visar att projekt inom området kultur och hälsa har ökat markant under vårens omgång 2018.

---

⁷⁰ Dans för dig med Parkinson, folder

⁷¹ Den läsfrämjande metoden Shared reading - Läsa tillsammans, är en skapad av den brittiska organisationen The Reader. Metoden är gemensam läsning som görs i grupp. En utbildad ledare har förberett en text som delas ut när gruppen samlats. Ledaren högläser texten, som kan vara en dikt eller en kortare novell, och sedan börjar samtalet.

Uppdrag och finansiering

Den regionala kulturnämnden ansvarar för och finansierar flera verksamheter inom kultur och hälsa och subventionerar med 50 procent det kulturutbud som Bildningsförbundet erbjuder kommunerna. Även hälso- och sjukvårdens utvecklingsmedel står för finansiering inom projekt inom kultur och hälsa. Region Halland har politiskt antagna styrdokument för området⁷².

Samverkan och kunskapsutbyte

Sedan 2016 samverkar Region Halland, folkbildningen och kommunerna utifrån en regional överenskommelse om kultur för äldre⁷³. I Halland är överenskommelsen med kommunerna underskriven av såväl socialchef som kulturchef på förvaltningsnivå. Ett förvaltningsöverskridande samarbete med eget avtal för varje kommun uppger ge god stabilitet. Regionen håller dessutom i flera strategiska grupper med förvaltningscheferna.

Hallands bildningsförbund har regionens uppdrag att säkerställa kultur till äldreomsorgen och seniorer i samverkan med kommunerna och en mängd kulturaktörer. Kommunerna har tagit fram mål och riktlinjer för kulturen som resurs i äldreomsorgen.

Jämtland/Härjedalen

Inget enkätsvar har inkommit från Region Jämtland Härjedalen. Nedanstående uppgifter bygger på en intervju med regionens kulturchef och information från regionens webbplats samt folkhälsostrategi och kulturplan.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Den verksamhet som finns inom området kultur och hälsa sker inom kulturförvaltningen respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen, medan liten samordning finns däremellan. Då inget enkätsvar inkommit från hälso- och sjukvården beskrivs nedan primärt verksamheten inom kulturförvaltningens område. Inom hälso- och sjukvårdsområdet är det framför allt inom primärvårdens förebyggande arbete som det finns verksamhet, som fysisk aktivitet på recept som sker i samverkan med idrottsorganisationer. Inom specialistsjukvården görs däremot inte lika mycket.

Inom kulturförvaltningen finns det dels verksamheter internt inom organisationen samt tre externa verksamheter som regionen skriver avtal med. Alla dessa verksamheter har i sina uppdrag från regionen att arbeta förebyggande hälsofrämjande. Alla regionala kulturverksamheter ska främja allas delaktighet i kulturlivet. I uppdragen ingår att på olika sätt arbeta med att utjämna sociala skillnader, främja integration och alternativt lärande och ska särskilt arbeta med målgrupperna unga och äldre.

Inom scenkonstområdet arbetar Estrad Norr med kultur i vården genom att besöka äldreboenden och hälsovården. Inom kulturarvs- och museiområdet arbetar läns museet Jamtli sedan länge med olika typer av verksamheter inom området kultur och hälsa, exempelvis minnesträning för seniorer. De samarbetar även med hälso- och sjukvården kring öppenvården inom psykiatrin och har gjort det under ett tiotal år. Föreningsarkivet arbetar med

---

⁷² <https://www.regionhalland.se/kultur/vara-arbetsomraden/vara-arbetsomraden/kultur-och-halsa/> och <https://www.regionhalland.se/PageFiles/6195/hallands-kulturplan-2017-20-web.pdf>

⁷³ <http://www.regionhalland.se/utveckling-och-tillvaxt/omrade/socialtjanst/sammanhallen-var-doch-omsorg-for-aldre-i-halland/kultur-for-aldre/>

metodutveckling för att ge ökad tillgång till arkiv för barn med särskilda behov, riktat mot exempelvis särskola.

Den regionala hemslöjdsverksamheten arbetar på olika sätt för att inkludera människor genom slöjd och når med sitt arbete bland annat många äldre. Inom bildkonstområdet arbetar man med att tillgängliggöra samlingarna genom ett arbete som delvis även har ett hälsofrämjande syfte. I den nya regionala kulturplan som ska gälla från 2019 kommer detta område att förstärkas och dessutom planeras biblioterapi att ingå i biblioteksverksamheten. Här önskar man att biblioterapi kan komma att ingå i arbetet inom primärvården.

Uppdrag och finansiering

Som beskrivits ovan sker det verksamhet inom båda politikområdena, som då bekostas från kultur- respektive hälso- och sjukvårdsbudgeten.

I den regionala utvecklingsstrategin är ett viktigt mål att förbättra folkhälsan. I regionens folkhälsopolicy utgör hälsofrämjande miljö, där fritids- och kulturutbud nämns, ett av fyra utvecklingsområden. I denna policy omnämns bland annat grön rehabilitering genom natur och kulturmiljö⁷⁴. I regionförvaltningens gemensamma verksamhets- och uppföljningsplan 2018–2020 beskrivs kultur och hälsa tydligt: ”främja hälsa genom konst och kultur, där kultur och upplevelsen av konst ska erbjudas i vården”.

I den nuvarande regionala kulturplanen nämns området kultur är hälsa och att kulturella upplevelser och eget skapande kan förebygga och rehabilitera ohälsa. Dessutom nämns att konst och kultur kan användas som ett komplement till traditionella behandlingsmetoder. Kultur i vården omnämns som ett område som kan utvecklas och särskilt kultur för seniorer pekas ut, där regionen har en utmaning i att främja äldres möjlighet till delaktighet och medskapande i kulturlivet⁷⁵. I den nya kulturplanen som ska gälla från 2019 kommer kultur och hälsa att skrivas in som en tydligare prioritering.

Samverkan och kunskapsutbyte

Det finns ingen egentlig samverkan eller samordning mellan kulturförvaltningen respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen och det saknas en övergripande strategi för arbetet. Att få till stånd en samverkan mellan kultur- respektive hälso- och sjukvårdssidan ses av kulturchefen som centralt för att utveckla området. Tidigare fanns inom landstinget ett folkhälsocentrum och respondenten menar att ett sådant skulle kunna spela en roll för att utveckla området.

Regionen hade under hela 2000-talet en särskild konsulent anställd för kultur i vården. Tjänsten drogs senare in av besparingsskäl. Konsulenten hade mycket kontakt med nationell nivå och med andra regioner. På den tiden fanns också en strategi för arbetet inom området och det fanns en tydligare kontakt mellan kultur- respektive hälso- och sjukvårdssidan. Konsulenten var utbildad sjuksköterska och hade därför god kunskap om hälso- och sjukvården.

Regionen har återkommande formella samråd inom kulturområdet inom ett kulturpolitiskt samverkansorgan bestående av kulturpolitiker och tjänstemän från samtliga kommuner samt från regionen. Den övergripande uppgiften är att löpande följa och aktivt driva

---

⁷⁴ ”Ett fritids- och kulturutbud som formar identiteter, kulturer och livsprojekt.”, sid. 5, Vår hälsa – länets möjlighet, folkhälsopolicy för Jämtlands län 2016–2019

⁷⁵ Kulturplan för Region Jämtland Härjedalen 2015–2018

kulturutvecklingen i länet och samverkan avser mellankommunal och regional samverkan, liksom kultursamverkansmodellen. Kultur och hälsa har varit en återkommande punkt på dessa samråd. Framför allt har det funnits en aktiv kommun, Åre, som tidigare under flera år har arbetat med kultur och hälsa framför allt inom äldreomsorgen. Ett liknande samrådsforum med kommunerna finns inom folkhälsoområdet.

Exemplet Åre kommun

Åre kommun var en av de kommuner som fick stöd av Kulturrådet under satsningen för *Kultur för äldre* under åren 2011–2013. Arbetet för att utveckla området kultur och hälsa hade påbörjats redan omkring år 2009, och inleddes med att öka kunskapen om fältet. Det skedde genom en stor konferens för alla anställda inom kommunen och en särskild utbildning för anställda inom äldreomsorgen. Med medel bland annat från Kulturrådet drevs sedan projektet *Skapande hälsa* under tre–fyra år, inom vilket äldre på vård- och omsorgsboenden fick ta del av cirkus, sång och dans med förskolebarn, dans och berättarstunder med levande musik. En sekundär målgrupp var den medverkande personalen och projektet sågs som ett friskvårdsarbete och ett försök att förändra en ohälsosam arbetskultur inom vården⁷⁶. Arbetet drevs av Studieförbundet Vuxenskolan i samverkan med kommunens kultur- och fritidsförvaltning.

Enligt respondenten vid Studieförbundet Vuxenskolan i Åre ledde arbetet till att kultur och hälsa skrevs in i strategiska dokument inom kommunen. Arbetet har nu emellertid avstannat, eftersom ingen längre har uppdraget och frågan inte längre prioriteras lika högt inom kommunen. Den enda möjligheten att aktiviteterna lever kvar i en liten kommun efter att de extra medlen är slut och professionella konstnärer eller studiecirkelledare inte längre kan anställas, är att personalen håller aktiviteterna i gång. Det kräver dock att cheferna slår fast att det ingår i personalens ordinarie arbetsuppgifter, ger dem fortbildning, att det finns ett tydligt uppdrag hos vård- och omsorgssidan och att samverkanskanaler finns mellan socialkontoret och kulturavdelningen. En förutsättning är också att verksamheten har en stark förankring hos ledningen för äldreomsorgen och att det inte endast är kulturavdelningen som driver på frågan.

Studieförbundet Vuxenskolan har idag cirkelledare på några äldreboenden och söker extern finansiering för extra insatser så fort det finns utlysningar för denna målgrupp, t ex från Postkodlotteriet, för att utveckla verksamheten.

Jönköping

Avsnittet är baserat på intervjuer med kulturchefen för Region Jönköpings län, en folkhälsovetare och en sjuksköterska, båda folkhälsoutvecklare vid sektion Folkhälsa, RJL. Sektion Folkhälsa samordnar regionens arbete med Kultur i vården/kultur för hälsa. Regionen har inte svarat på Kulturrådets enkät, eftersom intervju har hållits med representanter för folkhälsoenheten.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Det pågår en mängd olika insatser i Region Jönköpings län (RJL), riktade till allt från barnhälsovård till äldreomsorg, finansierat av sektion Folkhälsa, Folkhälsa och Sjukvård. Sektion Folkhälsa bedriver bland annat *Kulturunderstödd rehabilitering*, *Dans för personer med Parkinson*, *Dans för seniorer*, *Möten med minnen*, *Aktivt liv i Jönköpings län*, *Dansa utan krav*, utbildning av ledare inom metodiken *Freja Musikteater*, *Vem är jag* - en arbetsbok för identitet och självbild och Kulturprogram inom äldreomsorgen. I samverkan med Regionbiblioteket/Kultur och utveckling genomförs också *Språklust*. Efter

---

⁷⁶ Oxford research, 2013

beslut i regionens styrgrupp för kultur för hälsa erbjuds kulturprogram gentemot länets sjukhus av Kultur och Utveckling, Jönköpings läns museum och Smålands Musik och Teater. Bibliotekarier på länssjukhuset Ryhov, är utbildade i biblioterapeutiskt arbetssätt och erbjuder patienter och personal att delta i samtalsgrupper.

I intervju med sektion Folkhälsa RJL framkommer att det sedan länge finns en etablerad verksamhet för kultur i vården/kultur för hälsa inom Region Jönköpings hälso- och sjukvård, och inom kommunal omsorg. Det finns en etablerad syn på att kulturinsatser kan fungera både förebyggande, behandlande och rehabiliterande. Redan år 2000 tillkom kultur och hälsa som ett målområde inom landstingets folkhälsoarbete. Sektion Folkhälsa har i dag två anställda som i del av tjänsterna samordnar området Kultur för hälsa/Kultur i vården och arbetar med att etablera och utveckla verksamhet inom hälso- och sjukvården och med länets kommuner. De är respektive folkhälsovetare och en sjuksköterska med bakgrund som musikterapeut inom psykiatri. Att de är förankrade både inom folkhälsoområdet och hälso- och sjukvården ses som en viktig framgångsfaktor.

Många av sektion Folkhälsas verksamheter inom området kultur och hälsa bedrivs utifrån evidens, och i de fall där detta inte finns, eller behöver förstärkas, kompletterar de med egen forskning. Sektion Folkhälsa bevakar också ny forskning, beprövad erfarenhet och implementerar utifrån det som fungerar och de behov som finns. Kultur i vården-verksamheterna ses som en del av den personcentrerade vården, det vill säga att vården ska kunna erbjuda en palett av insatser utifrån behov och önskemål för att främja jämlik hälsa. Befintligt utbud läggs också ut på vårdguiden 1177, för att allmänheten ska kunna ta del utbudet samt få tips och stöd till egenvård.

Inom RJL vänder sig *Kulturunderstödd rehabilitering* (tidigare kallat Kultur på recept) till personer som är sjukskrivna, eller är i riskzonen för sjukskrivning för stressrelaterade besvär, psykisk ohälsa och/eller långvarig smärta. Rehabiliteringen är arbetslivsinriktad och sker i samarbete med vårdenhet, arbetsplats, Arbetsförmedling och Försäkringskassa. Målet är att förbättra hälsa, såväl psykiskt som fysiskt och socialt och att efter avslutad rehabilitering kunna återgå till någon form av arbete, arbetsträning eller studier. I forskningen ingår såväl interventionsgrupp som kontrollgrupp. Kontroller samlas för närvarande in från region/landsting i Jönköping, Uppsala, Östergötland, Kalmar och Blekinge, liksom Västra Götaland.

Den kulturunderstödda rehabiliteringen genomförs i grupp tillsammans med professionella kulturaktörer som har erfarenhet av att arbeta med människor. Rehabiliteringen pågår under tio veckor med två aktiviteter per vecka och avslutas med en återträff, cirka tre veckor efter avslutad rehabilitering. Exempel på kulturaktiviteter är eget skapande som måla, tova och sy-/trä-/grönslöjd, körsång, dans och rörelser. Gruppen tar också del av kulturupplevelser som exempelvis konsert, teater och/eller konstutställningar.

Kulturkoordinatorer som anställs av kommunen samordnar rehabiliteringen. De vidarebefordrar information till rehab-koordinatorer och andra berörda inom vården om när rehabiliteringsgrupper startar så att remittering kan ske. Kulturkoordinatorerna lägger upp kulturprogram för gruppen och håller kontakten med deltagare och remitterter under rehabiliteringsperioden.

Finansieringsmässigt står sektion Folkhälsa RJL för initiala kostnader när en kommun vill starta gruppverksamhet för personer som är sjukskrivna. Om kommunen därefter vill fortsätta satsningen så sker en finansiell samverkan mellan region och kommun. Systemet

har varit ett sätt att hitta en långsiktig modell och att förankra samverkan med kommunerna och beskrivs som mycket kostnadseffektivt, med en liten kostnad för såväl region som kommun.

Verksamheten *Dansa utan krav* erbjuds flickor mellan 13 och 19 år med återkommande psykosomatiska besvär, som upplevs för sjuka för elevhälsan, men för friska för barn- och ungdomspsykiatri. Ett utbildningspaket för *Dans för seniorer* har tagits fram av sektion Folkhälsa. Dansinstruktör på sektion Folkhälsa stödjer och utbildar personal inom kommunernas äldreomsorg i metodiken. Verksamheten *Dans för personer med Parkinson* startade genom att man sökte och beviljades *Kultur för äldre*-medel som Kulturrådet disponerade under perioden 2011–2013. Sedan har aktiviteten fortsatt genom att en dansinstruktör nu är anställd vid sektion Folkhälsa. Samverkan sker med Parkinsonförbundet, som också delfinansierar verksamheten. Sektion Folkhälsa har anordnat workshops med ledare från England, och en nationell konferens inom området, där även utbildning av ledare i metoden genomförts. Arbetssättet har spritts över Sverige. Ett nationellt nätverk för *Dans för personer med Parkinson* har nyligen etablerats. Tillsammans med Dalarna, Stockholm, Halland, Västerbotten har RJL startat forskning på området. Från ”ingenting” har det blivit en omfattande verksamhet genom att de etablerades en 25-procentstjänst på sektion Folkhälsa som samverkar med andra.

Sektion Folkhälsa driver verksamheten *Hälsofrämjande vårdmiljö* som är ett koncept att göra miljöer inom vården lugnare och mer hälsofrämjande. Utifrån befintlig forskning har man utarbetat DVD-boxar med lugn musik och naturbilder, naturtavlor från fotografier som kan användas i patientrum/behandlingsrum, stödjer användning av musik före, vid och efter operation. Verksamheten med naturtavlor bedrivs i samverkan med regionens konst- och miljögestaltning.

Litteratur och läsning för hälsa sker på flera sätt. *Språklust* är ett samarbete mellan barnvårdscentraler, logopedier och Region- och folkbiblioteken för att stödja föräldrar att läsa för sina små barn. Utveckling av arbetet bedrivs bland annat med medel från Kulturrådet.

Sjukhusbiblioteken har satsat på att högskoleutbilda personal att använda ett biblioterapeutiskt arbetssätt och har haft två testgrupper, en med personal och en med patienter.

Ett annat exempel är *Shared reading*, som bedrivs av studieförbundet Vuxenskolan i samverkan med Regionbiblioteket, sektion Folkhälsa och ideella parter. *Shared reading* pågår under tre år genom medel från Allmänna arvsfonden.

Uppdrag och finansiering

Riktlinjer för den nuvarande Kultur för hälsa/kultur i vården-verksamheten finns i hälso- och sjukvårdens budget/flerårsplan. I intervju med den regionala kulturchefen framgår att Kultur och hälsa som arbetsområde lyfts fram i den regionala kulturplanen och att samtliga regionala kulturverksamheter har i uppdrag att bland annat arbeta med området kultur och hälsa, till exempel genom att bidra med kompetens eller lokaler.

Samverkan och kunskapsutbyte

Samverkan och kunskapsutbyte sker på flera sätt. En regional styrgrupp för kultur i vården/kultur för hälsa-verksamhet etablerades 2016. Styrgruppen består av chefsrepresentation från kommuner, länskultursektor, hälso- och sjukvård, frivilligorganisationer, specialist- och primärvård. Kulturlivet representeras av bland annat länsbildningsförbund,

länsmuseum, Smålands musik och teater och Jönköpings läns hembygdsförbund. Styrgruppen avrapporterar löpande direkt till regiondirektören. Att det etablerats en sektoröverskridande styrgrupp som känner ägarskap för arbetet beskrivs mycket positivt från samtliga intervjuade och ses som en viktig framgångsfaktor.

Inom ramen för *Kulturunderstödd rehabilitering* samverkar sektion Folkhälsa sedan 2014 med hälso- och sjukvårdens nätverk med rehab koordinatörer på länets vårdcentraler och psykiatriska öppenvårdsmottagningar. Folkhälsoenheten erbjuder fortbildningstillfällen för nätverket cirka en gång per år.

Kalmar

Avsnittet baseras på enkätsvar avseende regionens hälso- och sjukvård, liksom intervju med områdesansvarig för kulturfrågor i landstinget, respektive kulturutvecklare i Kalmar kommun, och utvärderingsmaterial om projektet *Hälsa och kultur*⁷⁷.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

I enkätsvaret beskrivs att det inom landstinget hälso- och sjukvård i dag bedrivs:

- Litteraturcirkel i samband med gruppbehandling mot psykisk ohälsa
- Kultur på recept
- Bildterapi inom psykiatri - och planer för terapiverksamhet med utgångspunkt från eget fotograferande
- Clownverksamhet inom såväl barnklinikerna som vuxenpsykiatri
- Egenvald musik vid uppvak, efter operation
- Sinnenas park vid länsjukhuset
- Egna berättelser och skrivande som en del i rehabilitering (t.ex. cancer)

Från 2013 till 2016 pågick ett samverkansprojekt mellan Regionförbundet och Landstinget i Kalmar län kallat *Hälsa och kultur*. Projektet var medfinansierat av Kulturrådets *Kultur för äldre*-medel. Inom *Hälsa och Kultur* bedrevs en rad olika verksamheter i samverkan mellan sjukvård, kommuner och kultursektor⁷⁸. Syftet var att skapa en arbetsmodell med struktur och metoder för samverkan mellan kulturorganisationer, folkhögskolor, vård och omsorg på både kommunal och regional nivå.

Metodutvecklande projekt genomfördes bland annat i Mönsterås, Västervik och Emmaboda⁷⁹ och en stor bredd av kompetensutvecklingsinsatser genomfördes i länet. Flera regionala kulturinstitutioner liksom folkhögskolorna var inblandade i projektet. Länsmuseum som också svarade för projektledning genomförde utbildningar för omsorgspersonal och erbjöd kulturprogram.

Mönsterås kommun arbetade med en form av kultur på recept, och använde sig av det lokala kulturlivet i genomförandet. I Västervik infördes dans inom omsorgen i samarbete med Dans i Sydost, vilket även etablerades som reguljär verksamhet. Kulturförvaltningen och socialförvaltningen i Västervik skapade ett nätverk av kulturombud inom omsorgen, boenden eller på hälsocentraler. Emmaboda kommun arbetade också med hälsocentraler och boenden, och genomförde dansverksamhet för unga tjejer med psykisk ohälsa.

---

⁷⁷ Jonsson Malm, Moreau, 2016

⁷⁸ Hälsa och Kultur i hälsolänet Kalmar, folder

⁷⁹ Gustafsson, 2016; Erlingsson, 2016

Utifrån enkätsvar och intervjuer ges ingen tydlig bild av hur mycket av denna verksamhet som fortfarande bedrivs på kommunal nivå.

Uppdrag och finansiering

I dag finns inget uppdrag inom området kultur och hälsa inom den regionala kulturförvaltningen och de bedriver heller inte projekt eller ordinarie verksamhet inom området. Det regionala ansvaret för folkhälsa respektive för kultur finns i dag inom två organisationer, det vill säga regionförbundet och landstinget, men kommer från och med 2019 att slås samman i en organisation.

Landstinget hänvisar i sitt enkätsvar att området kultur och hälsa tas upp med målsättningar i landstingsplanen 2018–2020:

”Samverkan mellan kultur, hälso- och sjukvård och omsorg har utvecklats genom projektet Hälsa & Kultur. Många olika kulturella uttryck och metoder provades och en rad goda exempel visar hur kultur berikar människors liv och främjar hälsa. Erfarenheterna från projektet ska nu implementeras i ordinarie verksamhet. Erfarenheterna av Kultur på recept från Mönsterås och liknande verksamhet i landet ska spridas till hälsovalsensheterna för att kunna vara ett stöd för arbetet på livsstilmottagningarna. Kultur på recept kan användas vid stress, sjukskrivning eller inför pensionering. Konceptet utvecklas och sprids successivt till fler hälsocentraler. I samverkan med kommunerna utvecklas kulturens roll som komplement i rehabilitering av sjukskrivna och för att stärka äldres hälsa. Kunskap från projektet kan även vara vägledande i skapandet av lokaler och miljöer för att främja hälsa för personal, patienter och besökare.⁸⁰”

Samverkan och kunskapsutbyte

Det nätverk av hälso- och sjukvård, kommuner, kultursektor som fanns i *Kultur och hälsa*-projektets styrgrupp, finns inte i dag. Regionen beskriver dock i sitt enkätsvar att erfarenheterna från projektets olika delar ska implementeras inom landstinget och att man ska se över samverkansstrukturer så att aktörerna inom kultur och hälsa hittar varandra i ett fruktbart samarbete. ”Erfarenheterna från det treåriga samarbetsprojektet Hälsa och kultur kan nyttjas systematiskt på ett mer effektivt sätt för utveckling av kulturbegreppet i vården. Delprojektet som genomfördes av en forskare om kulturinsatser som en del i rehabilitering av personer som var sjukskrivna på grund av psykisk ohälsa har många spännande resultat. Dessa kan med fördel utvecklas vidare som arbetssätt i primärvårdens rehabilitering av sjukskrivna på ett systematiskt förbättringsarbete. Det krävs en samordning över länet och en tydlig målbild samt uthållighet för att uppnå långsiktiga resultat av detta paradigmskifte.”

Kronoberg

Avsnittet baseras på enkätsvar på frågan om hälso- och sjukvårdsförvaltningen, en intervju med den regionala utvecklingssamordnaren för kultur vid kulturstaben i Region Kronoberg samt en förstudie kring utveckling av området.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Som särskilt framgångsrika och värdefulla exempel nämns i enkätsvaret ett arbete som sker inom Hälsa, humaniora och medicin, vilket är en samverkan med Linnéuniversitetet. Huvudsyftet med samarbetet är att stärka de humanistiska aspekterna av medicin och hälsa och då särskilt medicinsk etik, kunskapssyn samt berättande och tolkning för att därigenom utveckla praktiken inom vården respektive berättelse-teori och tolkningslära

---

⁸⁰ Landstingsplan 2018–2020, s. 25

inom humaniora. Sedan starten 2011 har en rad aktiviteter i form av bland annat föreläsningar, seminarier, poängkurser genomförts. Även projektet *Språkstegen* där barnhälsovården (BVC), folkhälsan och folkbiblioteken samverkar nämns som ett gott exempel, som syftar till jämlik språkutveckling och att främja läsning med små barn.

Satsningarna på Kultur i vården i Region Kronoberg har varit av mera tillfällig karaktär med exempelvis tidsbegränsade projektbidrag⁸¹. I enkäten nämns ett tidigare pilotprojekt, *Förebyggande hälsobesök för äldre – modell Kronoberg* (2013). Här erbjöds samtliga 75-åringar i tre kommuner hembesök, hälsosamtal och deltagande i en kulturaktivitet. Det skedde i samverkan med sex vårdcentraler i tre kommuner. Likaså tas barnklinikens lekterapi upp i enkätsvaret, med en bred verksamhet där exempelvis clownbesök ingår. Syftet med initiativen är oftast att stärka patienters livskvalitet, det vill säga deras upplevelse av hälsa.

Konstnärlig gestaltning av lokaler inom vård- och omsorgssektorn för att skapa hälsofrämjande miljöer tas också upp. Exempelvis nämns en aktuell satsning och nybyggnation för vuxenpsykiatri och habilitering där målet är att konsten ska bli del av den dagliga verksamheten och en hjälp för patienter, närstående och personal att bearbeta olika situationer. Även grön rehabilitering nämns som en del av ett vidare kultur och hälsa-begrepp, med en rehabträdgård på regionens rehabklinik som exempel.

Inom kulturområdet har flera mindre initiativ inom området kultur och hälsa gjorts i projektform. Region Kronoberg har också gett riktade uppdrag till Kulturparken Småland som samordnar kulturarvsfrågor i regionen där ett flertal museer ingår⁸², musikinstitutionen Musik i Syd och Regionteatern Blekinge Kronoberg.

Regionteatern Blekinge Kronoberg har arbetat med programverksamhet som riktar sig till vård och omsorg, och då huvudsakligen omsorg. De har även arbetat med barn- och ungdomshälsan inom psykiatrin. Kulturparken Småland har bland annat tidigare arbetat med kultur och hälsa inom ramen för projektet *Möten med minnen*, ett projekt som drevs av Alzheimerfonden i samarbete med Nationalmuseum, Demensförbundet och Svenskt demenscentrum, där museer skapade specialanpassade program för personer med demenssjukdom och deras anhöriga. Även Sagomuseet i Ljungby deltog i *Möten med minnen* och har bland annat arbetat med berättarföreläsningar på särskilda boenden.

Musik i Syd har under många år arbetat med musik i äldrevården, men utvecklade i projektet *Kultur på hjul*, en väl förankrad metod med återkommande och längre heldagsbesök i äldreomsorgen, där vidareutbildning av personal ingick. Vidare driver Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg projektet *Språkstegen* tillsammans med folkhälsan och BVC.

I en förstudie beställd av regionen anges att en av lärdomarna från dessa satsningar att en gemensam målbild och ett tydligt uppdrag är viktigt när det gäller samarbete mellan politikområden. I förstudien har kulturaktörer intervjuats som ser behov av en mera kontinuerlig och långsiktig satsning kring kultur i vården, för att aktörerna ska kunna kan

---

⁸¹ Nilsson, Månsson, 2018

⁸² Kulturparken Småland är ett aktiebolag som ägs av Region Kronoberg och Växjö kommun. Företaget bildades 2009 med målet att samordna kulturarvsfrågorna i Kronobergs län. I verksamheten ingår Smålands museum, Sveriges glasmuseum, Utvandarnas hus, Kronobergs slottsruin, Kronobergs lantbruksmuseum, Kulturarvscentrum Småland, Kronobergsarkivet och Ångaren Thor.
<http://www.kulturparkensmaland.se/1.0.1.0/223/1/>

bygga upp nya arbetsmetoder och kunskap som sedan kan användas i löpande verksamhet⁸³.

Uppdrag och finansiering

I regionens kulturplan 2018–2020 lyfts behovet fram av att utveckla formerna för kultur i vård och omsorg⁸⁴. I planen nämns både förebyggande insatser för att bevara hälsa liksom insatser för att rehabilitera och bidra till läkning vid olika sjukdomstillstånd. Äldre och personer med psykisk ohälsa lyfts fram som exempel på målgrupper. I regionens folkhälsopolicy nämns att kulturen har en betydelsefull roll i folkhälsoarbetet.

Regionen befinner sig nu i en utvecklingsfas. Ett utredningsuppdrag gällande möjligheterna att implementera kultur i vården initierades 2017 av kulturnämnden. Regionfullmäktige gav, i samband med budgetarbetet 2018, ett uppdrag till kulturnämnden att utveckla satsningar inom området Kultur i vården. Syftet med satsningen är att fler invånare ska kunna möta kultur i vardagen på platser nära dem. Samtidigt har medel avsatts i budgeten för att utveckla området kultur och hälsa.

Utredningen, *Kulturens läkande kraft i Kronoberg (2018)* är genomförd och vidare diskussioner runt föreslagna åtgärder kommer att föras på både politiker- och tjänstemannanivå. Som ett underlag i förstudien intervjuades både politiker, tjänstepersoner, kulturaktörer och patientföreträdare. Utredningen presenterade förslag i tre olika nivåer, där syftet är att försöka skapa interna strukturer för att integrera kultur i hälso-, sjukvårdsverksamheten. I samband med utredningsuppdraget har det skett en samverkan mellan hälso- och sjukvårdsnämnden och kulturnämnden.

Bland de hinder som identifierades i förstudien återkom många till den pressade situationen i vården idag och till att projekten bör vara verksamhetsnära och enkla. Andra hinder är bristen på förankring hos personalen och bristen på evidens utifrån ett medicinskt perspektiv. Många betonade vikten av att involvera personalen på ett tidigt stadium och på så sätt skapa bättre förankring och också bättre arbetsmiljö.

I enkätsvaret anges att det finns ett stort intresse för frågorna i flera verksamheter, samtidigt som hälso- och sjukvården står inför stora utmaningar gällande bemanning, kompetensförsörjning och finansiering och att dessa stora frågor skymmer sikten när det gäller möjligheten till stora kultursatsningar. Det finns emellertid verksamheter där mer avgränsad och systematisk utveckling skulle vara möjligt, exempelvis psykiatrisk och geriatrisk vård samt hälso- och sjukvård riktad till barn och ungdomar. Det understryks i svaret att dessa satsningar behöver knytas till forskningsprojekt för att bidra till starkare evidens inom området kultur och hälsa.

I förstudiens rekommendationer anges att regionen framförallt ska arbeta med kunskaps-spridning, nätverksbyggande och stöd till verksamheter och projekt, utifrån ett salutogent

---

⁸³ Nilsson, Månsson, 2018

⁸⁴ Om kultur och hälsa i Regional kulturplan för Kronobergs län 2018–2020: ”En del invånare har begränsad tillgång till kultur på grund av sin hälsa. Kultur inom vård och omsorg kan handla om förebyggande insatser för att bevara hälsa eller som motmedel för att rehabilitera och bidra till läkning vid olika sjukdomstillstånd. Flera målgrupper kan ingå i arbetet med kultur och hälsa, exempelvis äldre och personer med psykisk ohälsa. Flera kulturorganisationer med regionala uppdrag arbetar med målgrupper inom vård och omsorg, exempelvis genom anpassade visningar för personer med demens.

Den läns gemensamma folkhälsopolicyn syftar till att skapa goda förutsättningar för en god och jämlik hälsa för länets befolkning. Barn och ungas uppväxtvillkor är ett särskilt prioriterat målområde för det läns gemensamma folkhälsoarbetet och den kulturella infrastrukturen har en betydelsefull roll i arbetet.”

förhållningssätt. Psykiatrisk vård, barnsjukvård och geriatrisk vård pekas enligt förstudien ut av flera intervjupersoner som prioriterade för insatser. Intresse finns också för att koppla på den digitala utveckling som det pågår ett strategiskt arbete kring och därigenom nå en större grupp äldre runt om i regionen. I förstudien konstateras att kunskapsuppbyggnad är avgörande för att få till stånd en långsiktigt, robust och förankrad struktur inom området.

I samband med utvecklingsarbetet som nu pågår utifrån förstudien förs en diskussion kring definition, uppdrag, organisation och finansiering, som väl illustrerar hur området kultur och hälsa sträcker sig över både kultur, folkhälsa och hälso- och sjukvård. I den regionala förvaltningen ingår kulturen, tillsammans med bland annat folkhälsa och social utveckling under avdelningen regional utveckling. Om det skulle tillsättas en projektledare har diskussioner förts om denna person skulle vara bäst placerad på kulturstaben eller inom folkhälsan, samtidigt som arbetet kräver kännedom och nätverk inom hälso- och sjukvårdsområdet. Ett första steg skulle enligt den person vi har intervjuat kunna vara att börja där det redan finns ett utarbetat intresse från vården och där satsa på interna initiativ och utbildningsinsatser. Bolagens pågående utvecklingsinsatser skulle kunna växlas upp och nya initiativ kan även stöttas. I det längre perspektivet är regionens intention att jobba med den interna strukturen och på sikt integrera kultur som ett verktyg i vården.

Samverkan och kunskapsutbyte

De centrala utmaningarna som beskrivs i förstudien är just bristen på samverkan mellan hälso- och sjukvård och kultur inom Region Kronoberg. Idag finns inga formaliserade mötesstrukturer så kunskapen om respektive område är låg. Andra utmaningar är att det saknas en gemensam definition av begreppen kultur och hälsa och kultur i vården och att kunskapen om området kultur och hälsa och dess effekter är låg och ojämn.

Under intervjun beskrivs de möjliga svårigheterna i att hitta samverkansformer utifrån kultursidans respektive hälso- och sjukvårdssidans olika ingångar. Även i förstudien konstateras att definitionen av kultur i vården skiljer sig något mellan politikområden. Från kulturnämndens sida betonar man de kulturpolitiska målen, ”att fler ska få uppleva kultur i sin vardag”, medan hälso- och sjukvårdssidan betonar det naturvetenskapliga/medicinska perspektivet och vikten av evidensbaserade projekt nära kopplade till forskning. Patienthandikappföreningarna ser stora möjligheter att utveckla kultur i vården och lägger stor vikt på tillgänglighetsfrågorna men tar bland annat också upp behovet av musik och konst i vårdmiljöerna.

Norrbottnen

Avsnittet baseras på intervju med strateg inom kultur och hälsa inom enheten Kultur och utbildning. Inget enkätsvar har inkommit från hälso- och sjukvården Region Norrbotten.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Kultur och hälsa är ett av flera strategiska områden inom regionens kulturverksamhet. Det finns en tjänst på kulturenheten som strateg inom området, men ingen motsvarande tjänst inom hälso- och sjukvårdsområdet.

Verksamheten kultur och hälsa har fyra olika fokusområden:

- integrera i planer och strategier
- infrastruktur för kultur och hälsa
- utbildning och information

- interna och externa projekt

Det första fokusområdet innebär att utöver kulturplanen inarbeta kultur och hälsa-området i planer och strategier inom andra politikområden för att skapa förutsättningar för kultursektorn att kunna samarbeta med och få uppdrag tillsammans med folkhälsa och hälso- och sjukvård. Nästa fokusområde, att bygga infrastruktur, handlar om att skapa förutsättningar som mötesplatser, koncept och metoder som kan implementeras utifrån lokala behov och att hitta samarbeten lokalt. Utbildning och information, det tredje fokusområdet, handlar om att höja kunskapen om forskning och verksamhet inom området kultur och hälsa. Interna och externa projekt, det fjärde fokusområdet, är konkret och ”paketerad” verksamhet.

Verksamhet som bedrivs i regionen är till exempel dans för personer med Parkinson, dans för att främja psykisk hälsa hos barn och unga, sjukhusclowner, liksom dansrond och slöjdvagn på sjukhusen.

Uppdrag och finansiering

Den regionala kulturenheten har sedan 2010 en tjänst där detta område ingår. En tjänstemannastrateg har det som ansvarsområde, tar initiativ och håller i arbetet. Det är kultursektorn som finansierar arbetet. De ser det som att ökad tillgänglighet till kultur för alla är en grundförutsättning också för arbetet med kultur och hälsa. Kulturen ska ses som en tillgång och ett komplement till traditionell vård och främja positiv och jämlik hälsa och hälsoutveckling.

Norrbotten har en regionövergripande strategi för kultur och hälsa, 2017–2019⁸⁵. Strategin är politiskt antagen och är tänkt att kompletteras med handlingsplan och aktivitetsplan.

Samverkan och kunskapsutbyte

Sjukvårdsdivisionerna i Region Norrbotten ingick i en arbetsgrupp för att ta fram en regionövergripande strategi för kultur och hälsa 2016. I dagsläget är arbetet med kultur och hälsa inte prioriterat inom sjukvården utan området drivs av Region Norrbottens kulturenhet där olika aktiviteter, verksamheter och projekt kopplat till strategin initieras och genomförs. Hälso- och sjukvård hålls informerade och erbjuds möjligheter till samarbete, men det finns för närvarande inte någon etablerad samarbetsyta.

Ett kontinuerligt samarbete finns mellan kulturenheten och regionens folkhälsocentrum kopplat till förebyggande folkhälsoarbete avseende barn och ungas psykiska hälsa.

Skåne

Avsnittet bygger på det enkätsvar som har inkommit från hälso- och sjukvården, intervju med en tjänsteperson inom Region Skånes kulturförvaltning som arbetar som utvecklare inom kultur och hälsa, samt information på webbplats⁸⁶ och regionens strategi och handlingsplan för området.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Skånes kulturnämnd har sedan år 2003 bedrivit verksamhet inom området kultur i vården/kultur och hälsa och har utvecklat den så kallade *Skånemodellen*. Modellen innebär kunskapsspridning, nätverksbyggande och stöd till verksamheter och projekt som innebär ett längre och djupare samarbete mellan kulturaktörer och företrädare för vården.

⁸⁵ Strategi för kultur och hälsa 2017-2019, Norrbottens Läns Landsting

⁸⁶ bl.a. <https://utveckling.skane.se/utvecklingsomraden/kulturutveckling/kultur-och-halsa/> 2018-05-23

De huvudsakliga målgrupperna för insatserna har hittills varit barn- och ungdomssjukvården, psykiatrin och äldreomsorgen.

Ett nordiskt projekt som tidigare drivits av kulturnämnden genererade ett uppdrag från Nordiska Ministerrådet att kartlägga och analysera kultur och hälsa-området i Norden. Uppdraget slutredovisades 2014. Region Skåne tilldelades även medel ur den statliga satsningen med *Kultur för äldre*-medel som fördelades av Kulturrådet. Projektet bestod av flera delprojekt och slutredovisades 2015. Det övergripande syftet var att ytterligare förankra och utveckla verksamheten kultur i äldreomsorgen i samarbete med de skånska kommunerna.

Region Skåne bedrev från 2010 ett försök med *Kultur på recept*, som syftade till att undersöka om kulturaktiviteter, eget skapande och kulturupplevelser kunde vara en del i en rehabiliteringsprocess⁸⁷. Projektet drevs i samverkan mellan Samordningsförbundet FIN-SAM Helsingborg, Helsingborgs stad samt Region Skånes hälso- och sjukvårdsnämnd respektive kulturnämnd. Samtliga vårdcentraler i Helsingborg ingick till slut i projektet under försöksperioden. Försöks- och forskningsprojekten med kultur på recept är avslutade och just nu har Region Skåne ingen kultur på recept-verksamhet.

Verksamhetsbidrag beviljas från regionen till *Clownronden* inom barn- och ungdomssjukvård, som mottar det enskilt största beloppet, Riksteatern Skåne med ett utbud av scenkonst till barn- och ungdomssjukvård samt äldreomsorg, Musik i Syd som erbjuder ett musikutbud i palliativ vård och äldreomsorg samt Konstfrämjandet Skåne för konst i vården, främst inom äldreomsorg.

Exempel på aktuella utvecklingsprojekt som fått stöd är *Vaggviseprojektet* med vaggvisor och barnvisor som verktyg i barnsjukvården, en sångpedagog inom barn- och ungdomspsykiatrin, dans för personer med Parkinson, dansprojekt för vuxna med psykisk ohälsa inom primärvård och *teater som arbetsmetod* med målgruppen personer med psykisk ohälsa. De flesta utvecklingsprojekt inom området innehåller förutom kulturupplevelser för patienter även kunskapshöjande insatser för personal och chefer inom vården.

I regionens egen regi finns inom hälso- och sjukvården sjukhusbiblioteken, där kulturförmedling pekats ut som ett utvecklingsområde i biblioteksstrategin, samt lekterapi i barn- och ungdomssjukvård. På lekterapi vid Skånes Universitetssjukhus Lund/Malmö finns exempelvis en barnkulturansvarig. Konstservice, inom förvaltningen Regionfastigheter, arbetar med konstnärliga gestaltningar i bland annat vårdmiljöer. Ett samarbetsprojekt mellan Konstservice, kulturförvaltningen och hälso- och sjukvården har resulterat i ett antal artotek. Artoteken erbjuder barn, som är inlagda inom barn- och ungdomssjukvården, möjligheten att låna konstverk till sina rum.

I enkätsvaret lyfts *Kultur på recept*, *Vaggviseprojektet* och det arbetssätt som finns för konstnärliga gestaltungsuppdrag i vårdmiljöer fram som goda exempel.

Uppdrag och finansiering

I september 2014 antog Region Skånes hälso- och sjukvårdsnämnd och kulturnämnd en gemensam strategi i syfte att långsiktigt utveckla området kultur och hälsa, *Region Skånes strategi för kultur och hälsa 2015–2020*. Strategin pekar på vikten av att skapa förutsättningar för utveckling via samordning av ansvar och ekonomiska medel samt att formuleringar om kultur och hälsa finns med i övergripande måldokument. Hänsyn ska enligt

---

⁸⁷ <https://www.skane.se/Halsa-och-varld/Halsa/Kultur-pa-recept/> 2018-04-27

strategin tas till hur kultur i vården ska förhålla sig till etiska frågeställningar inom hälso- och sjukvården, hälsofrämjande arbete, utbildningsinsatser, vårdmiljö och estetik i samband med planering av nya vårdbyggnader med mera.

Kultur- och hälsa-strategin har koppling till den regionala utvecklingsstrategin, där vikten av att samverka mellan kultursektorn och andra samhällsområden förstärks bland annat nämns. Vidare står det att gränserna för vad som kan vara hälso- och sjukvård tänjs allt mer och att kulturens positiva påverkan på vår hälsa i högre grad ska tas till vara.

Strategin avser främst insatser som kan göras inom kulturnämndens och hälso- och sjukvårdsnämndens gemensamma arbetsfält. Utgångspunkten är människors behov av och rätt till kultur, men också att samarbete med kultursektorn kan ge positiva effekter för både patienter och personal inom sjukvården. För att nå framgång bör enligt strategin vissa patientgrupper prioriteras och följas upp initialt, såsom barn, äldre samt personer med psykisk ohälsa och långvarig sjukdom.

Med kultur och hälsa avses i strategin kulturlivets samverkan med vård- och omsorgsområdet, hälso- och sjukvårdsområdet samt folkhälsoområdet, det vill säga kultur i hälsofrämjande, förebyggande och rehabiliterande arbete. Strategin omfattar inte behandlande metoder i form av konstnärlig terapi såsom bild-, musik- och dansterapier med flera, ”då dessa terapiformer främst är kliniska och behandlande. Det huvudsakliga målet för kultur och hälsa- eller kultur i vården-insatser är att uppleva eller utöva konst och kultur som kan leda till positiva effekter i vårdssituationen”⁸⁸. Denna avgränsning har sin bakgrund i att initiativet till kultur och hälsa-arbetet ursprungligen har kommit från kultursidan, men avgränsningen har nu börjat diskuteras i och med att samverkan har etablerats med hälso- och sjukvården.

Nyligen har beslut fattats om att kulturnämnden respektive hälso- och sjukvårdsnämnden ska inrätta en gemensam tjänst med krav på forskarkompetens. Denna tjänst ses som en viktig del av den ökade samverkan mellan nämnderna. I tjänsten ska ingå att medverka till kunskapsutveckling inom området kultur och hälsa genom forskningskommunikation. Andra uppgifter blir att stimulera till mer forskning samt att utgöra stöd till projekt och verksamheter vid upplägg och genomförande av utvärderingar.

Till strategin finns en handlingsplan kopplad med konkreta åtgärder för att driva arbetet framåt. Ett delmål är att införliva kultur och hälsa i relevanta styrdokument. Förslag på målformuleringar och indikatorer ska enligt planen också tas fram. Numera finns kultur och hälsa med i hälso- och sjukvårdsnämndens årliga uppdrag till sjukhusförvaltningarna. Däremot finns ingen uppföljningsfråga om kultur och hälsa med i den årliga rapporteringen, vilket innebär att ingen redovisning krävs av vad som görs på området. Diskussioner om lämpliga indikatorer inom området förs.

Det finns även en regional biblioteksplan⁸⁹ som har tagits fram på uppdrag av och i ett samarbete mellan kulturnämnden och hälso- och sjukvårdsnämnden. Planen gäller för både regional biblioteksverksamhet och sjukhusbibliotek och anger också områden för samarbete dem emellan. En samverkansgrupp över förvaltningsgränserna har bildats för att diskutera samarbete mellan sjukhusbiblioteksverksamheten och den regionala biblioteksverksamheten.

---

⁸⁸ Region Skånes strategi för kultur och hälsa 2015–2020

⁸⁹ Region Skåne, Regional biblioteksplan 2017–2020

Även inom verksamheten folkhälsa och social hållbarhet arbetar man med kunskapsspridning, nätverksbyggande och stöd till utvecklingsprojekt, vissa av dem inom kultur och hälsa-området. I Region Skånes handlingsplan för folkhälsoarbetet (2015–2018) *Ett socialt hållbart Skåne 2030* betonas kulturens roll i arbetet för en hållbar utveckling och förbättrad folkhälsa och kultur och hälsa anges som ett viktigt strategiskt utvecklingsområde. Genom att skapa förutsättningar för ökad social och kulturell delaktighet och ökat inflytande, minskar enligt handlingsplanen risken för utanförskap och ohälsa.

Region Skåne har tidigare arbetat med referensgrupper för äldreomsorg, psykiatri och barnsjukvård, där även regionala kulturaktörer deltog. Som ett led i arbetet med att skapa förutsättningar för ökad samverkan mellan kulturnämnden och hälso- och sjukvårdsnämnden har det i stället bildats en strategisk grupp för kultur och hälsa. Gruppen består av personer med utvecklingsansvar inom berörda områden. Gruppens uppgift ska vara att strukturera samarbetet mellan Kulturförvaltningen, Avdelningen för hälso- och sjukvårdsstyrning samt området folkhälsa och social hållbarhet. Vid gruppens möten diskuteras lämpliga insatser för att förverkliga strategins och handlingsplanens intentioner. Gruppen bedömer även projektansökningar. Gruppen består bland annat av verksamhetschefer, läkare, psykologer och sjukhusbibliotekarier från olika delar av hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Från folkhälsoområdet ska framöver tjänstemän från regionens stab medverka i arbetet.

Region Skånes kulturförvaltning fördelar verksamhetsstöd till ett antal verksamheter inom kultur och hälsa, vilka dessa för närvarande är har nämnts ovan. Medel finns också avsatta för kunskapshöjande insatser inom kultur och hälsa-området, vilket kan användas för konferenser, seminarier och fördelas som projektbidrag. Projektstödet syftar till att tillvarata och synliggöra idéer för utveckling av kultur i vården-området och regionen prioriterar större och mer strategiska projekt. I första hand är det hälso- och sjukvården eller kommunernas äldreomsorgsförvaltningar som kan söka stödet. Ett krav att vårdaktörer och kulturaktörer ska samverka, gärna genom samverkansavtal.

Från hälso- och sjukvårdssidan finansieras exempelvis sjukhusbiblioteken och lekterapierna, men inga öronmärkta projektmedel finns att söka där. En diskussion pågår kring vilka insatser som framöver eventuellt skulle kunna finansieras av hälso- och sjukvårdssidan, och det finns en tendens att fler kultur- och hälsa-relaterade projekt finansieras den vägen. Exempelvis har sjukhusclown-verksamheten nyligen för första gången tilldelats medel även från hälso- och sjukvårdsnämnden. Enligt handlingsplanen ska den strategiska gruppen upprätta en årlig handlingsplan med tillhörande kostnadsberäkning.

Inom folkhälsoarbetet finns sociala investeringsmedel och samverkansmedel för idéburen sektor och kommuner för att främja social hållbarhet och jämlik hälsa. Diskussioner pågår om ökad samverkan och samordning av finansiering av närliggande verksamheter.

Samverkan och kunskapsutbyte

Kulturförvaltningen i Region Skåne har samarbete med Kommunförbundet Skåne och de skånska kommunernas kulturförvaltningar och äldreomsorgsförvaltningar angående kultur i äldreomsorgen. Då arbetet med kultur och hälsa startade i Skåne fanns mycket kontakt med kommunförbundet framför allt kring just äldreomsorg, en kontakt som nu ska återupptas och stärkas. Samarbetet ska under 2018 främst att fokusera på kunskapshöjande insatser för personer på ledningsnivå inom kommunernas kultur- respektive vård- och omsorgsförvaltningar. Det kan gälla nätverksmöten, projektplaneringsmöten, utbildningar och konferenser. Tillsammans med Kommunförbundet Skåne ska en kart-

läggning av kommunernas insatser kring kultur och socialt innehåll i äldreomsorgen genomförs. Även Region Skånes folkhälsoområde fördelar bidrag till kommuner och idéburen sektor för hälsofrämjande kulturprojekt⁹⁰.

Flera kommuner i Skåne har ett utvecklat arbete med kultur i äldreomsorgen, där Kristianstad kommun särskilt nämns i enkätsvaret⁹¹. Regionen genomför för närvarande en uppgiftsinsamling om kommunernas kultur i äldreomsorgen som ska sammanställas. Kommunerna kan ansöka om projektbidrag inom kultur och hälsa och det finns också flera regionala kulturverksamheter som erbjuder program för kommunerna (bland annat Musik i Syd, Riksteatern och Konstfrämjandet).

Under rubriken samverkan nämner regionen bland annat samverkan med kulturinstitutioner, Lunds universitet och Kristianstad högskola inom ett projekt om *Shared reading* samt utbyte med Nordjysk center for kultur og sundhed i Danmark. Representanter från Skåne finns i temagrupperna Hälsofrämjande vårdmiljö inom nätverket Hälsofrämjande hälso- och sjukvård⁹².

Stockholm

Avsnittet bygger på intervju med projektledare och verksamhetsledare vid Kompetenscentrum för kultur och hälsa, Stockholms läns landsting, liksom enkätsvar från Stockholms läns landsting. Intervjuer har även genomförts med projektledare vid Smärtcentrum, Danderyds sjukhus, liksom med kulturutvecklare vid Södertälje kommun.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Stockholms läns landsting beskriver i sitt enkätsvar en lång tradition av att tillhandahålla konst och kulturupplevelser i länets vårdmiljöer. Den regionala kulturförvaltningen ansvarar för inköp av konst till landstingets arbetsplatser så att vården kan erbjuda sina patienter en väl omhändertagen och respektfull miljö med samtidskonst av hög kvalitet. Inköp av konst, liksom miljögestaltning sker löpande vid nybyggnationer, ombyggnationer och upprustning av sjukhus och vårdlokaler.

Den regionala kulturförvaltningen tar fram och erbjuder ett subventionerat utbud av kulturupplevelser och kulturaktiviteter riktat till vården. Utbudet omfattar framför allt musik och dans, men också exempelvis filmvisningar och högläsning, som kan beställas av landstingsdrivna vårdenheter och kommunernas omsorgsverksamheter. Programmen är kostnadsfria för den landstingsdrivna vården och kommunerna subventioneras med femtio procent av kostnaden.

Landstingets kulturförvaltning disponerar ett projektbidrag inom området kultur och hälsa, som ska fördelas till kulturaktörer som stadigvarande utför verksamhet inom landstingsdriven vård. Primära målgrupper är barn och unga som vistas en längre tid, eller återkommande inom vården. Exempel på projekt som får stöd är sjukhusclowner och skapande verkstäder.

Landstinget har sex läns Kulturfunktioner som bland annat har i uppdrag att främja tillgången till kultur inom vården. Det är Film Stockholm, Dans i Stockholms stad och län, Regionbibliotek Stockholm, Länsmusiken i Stockholm, Slöjd Stockholm och Stockholm läns museum. Landstinget finansierar även att Stockholms Konserthus i samarbete

---

⁹⁰ <https://utveckling.skane.se/utvecklingsomraden/kulturutveckling/kultur-och-halsa/> 2018-05-23

⁹¹ Information om Kristianstads verksamhet https://www.kristianstad.se/globalassets/dokument/omsorg-och-hjalp/senior-aldre/broschyren/kultur_for_aldre2014.pdf

⁹² <http://www.hfsnatverket.se/sv/temagrupper> 2018-05-24

med Kulturarenan tillgängliggör konsertverksamhet i vården. Landstinget ger i sitt enkätsvar ett flertal exempel på pågående verksamheter och projekt som länskulturfunktionerna har arbetat med, eller genomför tillsammans med olika samarbetspartners. För att läsa mer om dessa se enkätsvaret i sin helhet i bilaga E, Stockholm läns landsting, Enkätsvar⁹³.

I enkätsvaret anges också ett antal större strategiska samarbetsprojekt mellan kultursektor och vård som genomförs i landstingets regi. Länskulturfunktionen Film Stockholm, utvecklar sedan 2016 tillsammans med Gustavsbergs vårdcentral, Kungliga tekniska högskolan och Karolinska Institutet, nya metoder för behandling av fobier med hjälp av Virtual Reality-teknik.

Stockholms läns landsting beskriver att flera vård- och omsorgsgivare i länet arbetar löpande med kultur och hälsa, till exempel Stockholms sjukhem och Handens sjukhus. På pedagogiskt resurscentrum inom Astrid Lindgrens barnsjukhus vid Karolinska universitetssjukhuset bidrar landstingets kulturförvaltning med stöd till insatser som gör det möjligt för barn i vården att ägna sig åt och få uppleva en mängd olika kulturuttryck. Karolinska universitetssjukhuset har en musikterapeut anställd inom barnsjukvården.

På Danderyds sjukhus finns Smärtcentrum, som består av Smärtmottagning och Högspecialiserad smärtrehabilitering. Det är ett kunskapscentrum med övergripande ansvar för utredning, behandling, rehabilitering, utbildning och forskning/utveckling kring smärta. De fungerar som en kunskapsbank för vården, testar idéer och ny teknik för smärtrehabilitering och forskningsevidens är därmed mycket viktigt. Inom Smärtcentrum pågår forskningsprojektet *Rehabilitering med kultur* där patienter med långvarig smärta får delta i regelbundna kulturaktiviteter.

Rehabilitering med kultur startade 2014 med pilotstudier och 2016 startade det nu pågående projektet i större skala. Många av de patienter som ingår i projektet är personer som ännu inte kan svenska, som har posttraumatisk stress och lider av långvarig smärta. I flera fall har medicin lite, eller ingen verkan på smärttillstånden. I forskningsprojektet får personerna rehabilitering med olika konstnärliga verksamheter. Målet med projektet är att undersöka om kulturaktiviteterna påverkar deltagarnas smärtsymtom och psykiska välbefinnande. Smärtcentrum har följeforskning som genom omfattande NRS-formulär mäter rörelseförmåga, ångest, depression före och efter rehabiliteringen, liksom ett år efter genomförd verksamhet. Medicinsk undersökning görs likaså för att mäta fysiologisk påverkan. Följeforskaren Georg Drakos finns knuten till verksamheten. Smärtcentrum beskriver att de ser mycket goda resultat framför allt vad gäller att kunna dämpa depression och ångest. Sommaren 2018 görs en första ettårsuppföljning och hösten 2018 publiceras en rapport.

Uppdrag och finansiering

2015 beslutade Stockholms läns landsting att utveckla fältet kultur och hälsa i länet. I *Mål och budget 2015*⁹⁴ anges att ”Kultur är även hälsa och ska finnas med som en naturlig del av landstingets hälso- och sjukvård, i vårdmiljöer och i kollektivtrafiken. Tillgång till kulturupplevelser gör att vi lever längre, mår bättre och påskyndar tillfrisknandet och är därför en viktig del i hälso- och sjukvården”.

---

⁹³ På grund av ett omfattande enkätsvar från Stockholms läns landsting, med många exempel på verksamheter, har vi valt att bilägga svaret i sin helhet.

⁹⁴ LS 1403-0399

Stockholms läns landstings kulturnämnd och hälso- och sjukvårdsnämnd, gav kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla ett Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård och äldreomsorg i länet med start hösten 2016.⁹⁵ Kompetenscentrum för kultur och hälsa ska arbeta för att hälso- och sjukvården kan ta del av kulturens potential så att konst och kultur med tiden integreras i länets vård- och omsorgsverksamheter. Det övergripande målet är att etablera strukturer och system för ett långsiktigt och verksamhetsintegrerat arbete med kultur och hälsa i vården av hög kvalitet.

Samverkan och kunskapsutbyte

Kompetenscentrum för Kultur och hälsa är en regional resurs som har till uppdrag att synliggöra fältet kultur och hälsa, bland annat genom att samla in och sprida kunskap om metoder och forskning. De ska även kompetensutveckla vårdpersonal. Våren 2018 anordnade Kompetenscentrum för kultur och hälsa en nordisk konferens, *Culture and Health across the lifespan*, som bland annat fokuserade på de senaste forskningsrönen.

I Stockholms län finns ett kommunalt nätverk för personer som ansvarar för att samordna kultur för äldre i en viss kommun eller stadsdel. Kommunnätverket har som mål att vara en mötesplats för erfarenhetsutbyte och sprida de goda exempel som växer fram i länet. Nätverkets medlemmar träffas två gånger per år och turas om att hålla i värdskapet. Webbplatsen *Den kulturella hjärnan*⁹⁶ är en satsning vid Karolinska Institutet för att lyfta fram och presentera den internationella spetsforskningen om relationen mellan kultur, hjärna, lärande och hälsa till intresserade forskare, berörda beslutsfattare och professioner samt intresserad allmänhet i Sverige. Satsningen drivs med stöd av Kulturförvaltningen vid Stockholms läns landsting och Statens musikverk. Den kulturella hjärnan har ett nära samarbete med Kompetenscentrum för kultur och hälsa. Inom ramen för satsningen genomförs en kombinerad föreläsningsserie/forskarutbildningskurs, där internationellt ledande forskare bjuds in att föreläsa och möta studenter och andra intresserade.

Exemplet Södertälje kommun

I intervju med kulturutvecklaren från Södertälje kommun beskrivs att det sedan 2002 finns ett avtal mellan kommunens kultur- och fritidskontor och social- och omsorgskontor, om att samverka kring kultur och hälsa. Avtalet gäller i treårsperioder och finansiering sker från bägge sektorer.

Södertälje kommun bedriver i dag flera verksamheter för äldre, bland annat *Kultur 365* som startade som projektverksamhet, men som sedan 2005 är integrerat i kommunens äldreomsorg. Utgångspunkten är att kunna erbjuda de äldre någon form av kultur varje dag, året runt. Kommunen följer upp verksamheten löpande. När Kulturrådet disponerade medel för *Kultur för äldre 2011–2013*, var detta en av de verksamheter som fick medel och som följdes upp särskilt.

Kommunen har ett väl uppbyggt nätverk av aktivitetsutvecklare, bestående av personal inom äldreomsorgen. De träffas ett flertal gånger per år och ansvarar för att ta fram idéer till aktiviteter, och kommunen bidrar med att anordna kompetensutveckling. Aktivitetsutvecklarna träffas i sin tur regelmässigt aktivitetsombud som finns på varje avdelning.

---

⁹⁵ LS 2015-0039, LS 1312-1542, LS 1403-0399

⁹⁶ <http://www.kulturellahjarnan.se/>

Samverkan inom kommunen sker bland annat med metodutvecklare inom äldreomsorgen, utbildningskontoret, förskola, skola, och vårdutbildningar. Dessutom sker samarbete regionalt med det regionala kompetenscentret och regionala kulturaktörer som till exempel Film i Stockholm och Stockholms länsmuseum.

Södermanland

Avsnittet bygger på intervju med länskulturchefen i Sörmland. Landstingets hälso- och sjukvårdsförvaltning har via e-post meddelat att de inte svarar på enkäten för att de bedömer att den del av verksamheten som har och bedriver en strategisk och återkommande verksamhet inom området kultur och hälsa är den regionala Kultur- och Utbildningsenheten.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

I dagsläget bedrivs verksamhet med sjukhusclowner på ett antal sjukhus, bland annat i Eskilstuna och Nyköping. Landstinget har precis som i andra regioner ansvaret för konstplacering och konstnärlig miljöutformning i lokaler inom landstingets verksamheter. Det finns också rehabiliteringsverksamhet i trädgården på Nynäs slott, en verksamhet som har visat sig vara mycket lyckosam, och som medfört att ytterligare rehabiliteringsverksamhet med hjälp av trädgård planeras starta under kommande år på andra platser i länet.

Den regionala kulturförvaltningen i Sörmland drev under perioden 2013–2014 ett pilotprojekt om kultur på recept, det vill säga rehabilitering med hjälp av kulturaktiviteter för personer med utmattningssymtom eller depression. Projektet finansierades bland annat av Kulturrådets tidigare *Kultur för äldre*-medel. En slutrapport med goda resultat överlämnades till hälso- och sjukvårdsförvaltningen 2015. Därefter har Kultur för hälsa-arbetet inom landstinget legat på is. Under 2018 anges frågan dock ha återuppstått politiskt och det förväntas bli någon typ av uppdrag inom området från och med 2019, när region Sörmland bildas.

Uppdrag och finansiering

I det gemensamma samverkansorganet mellan landstinget och kommunerna har området kultur och hälsa prioritet. Den nuvarande regionala kulturplanen beskriver också området, bland annat på detta sätt:

”Det är vedertaget att kultur har betydelse för människors hälsa. Flera studier visar på goda effekter av kultur i vården, kultur som förebyggande och rehabiliterande faktor och kulturens värde för livskvalitet. Folkhälsan, som landstinget Sörmland arbetar med för att få Sörmland att bli Sveriges friskaste län, påverkas av många faktorer, och däribland deltagandet i kulturlivet. Också folkbildningen och kulturens roll i den har betydelse för folkhälsan i länet. Det är därför angeläget att få in mer kultur i vård och omsorg och att det som redan finns utvecklas ytterligare. Oavsett om det avser pensionärer, äldreomsorgen och vården, delaktig och tillgänglig kultur, Sörmlandsmodellen för barn och unga, kultur på recept eller andra former, så anser vi att ”kultur är en viktig nyckel till individens utveckling och livskvalitet”⁹⁷.

I intervjun beskrivs att den regionala kulturförvaltningen förväntar sig att detta område kommer att bli synligt i uppdragsbeskrivningar till regionala kulturaktörer som ska utarbetas inför 2019.

---

⁹⁷ Kulturplan Sörmland 2015-2018

Samverkan och kunskapsutbyte

Samverkan med kommunal nivå finns i dag i och med att den regionala nivån erbjuder kulturprogram till äldreomsorgen. Länsmusikverksamheten anordnar cirka 150 musikprogram till kommunernas äldreomsorg och läns museet anordnar minnestråning för äldre. Det handlar både om att erbjuda aktivering, minnestråning och att kunna tillmötesgå personliga önskemål. Läns kulturchefen anger att det finns en väldigt stark efterfrågan från kommunernas sida att få denna typ av kulturutbud, mycket mer än vad läns kulturorganisationerna kan tillgodose i dagsläget.

Tidigare har landstinget anordnat flera seminarier och utbildningsdagar om kultur och hälsa, men detta har inte skett sedan 2015.

Uppsala

Avsnittet bygger på enkätsvar från regionens hälso- och sjukvård, liksom intervju med en kulturstrateg vid Kulturenheten, Kultur och bildning, Region Uppsala och en kulturstrateg vid Kultur- och fritidsförvaltningen, Östhammars kommun. Information har också inhämtats från webbplats, kulturplan och en förstudie om kultur i vården beställd av Region Kronoberg⁹⁸.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

I Region Uppsalas kulturplan beskrivs hur Landstinget i Uppsala län sedan 1950-talet har bedrivit kulturaktiviteter för patienter i vården. Det finns en lång och beprövad erfarenhet av kultur i vården liksom kunskaper och traditioner att arbeta vidare med. Utgångspunkten för Region Uppsalas arbete med kultur och hälsa är att kulturverksamheter för patienter inte är medicinsk behandling, utan bygger på frivilligheten att ta del av ett sammanhang med kulturella förtecken. Kultur och hälsa-verksamheterna syftar till att bejaka det friska hos målgrupperna samt till att bedriva kompetensutveckling där personal inom kulturen och vården får mötas, så att de förstår varandras verksamheter.

Kulturenheten på Region Uppsala kontrakterar olika kulturutövare att delta i Kultur i vården-program och programlägger aktiviteter. Kulturutövarna framträder sedan runt om i regionens verksamheter. Kulturenheten arrangerar inspirationsdagar för de många kulturombud som finns på kommunernas äldreboenden samt landstingets olika vårdinrättningar. Inspirationsdagarna ska ge kulturombuden nya insikter och fördjupad kunskap om hur kultur kan vara till hjälp inom vården. Dagarna ska inte minst uppmuntra personalen att tänka kreativt i utformningen av verksamheten så att till exempel äldre kan vara delaktiga och stimuleras av kulturaktiviteten. Vem som helst i personalen på en vårdavdelning/verksamhet inom Region Uppsala kan fungera som kulturombud.

Kulturenheten anordnar också seminarier om kultur och hälsa, där aktuell forskning kring området ofta är utgångspunkten. Det genomförs dock ingen följeforskning eller liknande för regionens egna verksamheter.

På Akademiska sjukhuset arbetar till exempel smärtcentrum och rehabiliteringsmedicin med arbetsterapi där kulturella aktiviteter används för att främja och hitta tillbaka till det ”friska” i livet som kan ha förlorats under en sjukdomsperiod. Konstnärliga uttryck, främst konst och konsthantverk, används för att främja hälsa under pågående rehabiliteringsperiod. Inom psykiatrin anordnas en läsecirkel. Sjukhuset erbjuder även konstvandringar där landstingets konst visas upp. Kulturenheten och Akademiska sjukhusets cancerrehabilitering genomför inspirationskvällar med föreläsningar och kulturinslag. På

---

⁹⁸ Nilsson, Månsson, 2018

barnsjukhuset finns sjukhusclowner och lekterapi har både egen verksamhet samt får ta del av den verksamhet som kulturenheten programlägger.

Vid Lasarettet i Enköping testas den digitala plattformen *Kulturarenan*⁹⁹. *Kulturarenan* är en samlingsplats för kultur online och drivs av Betaniastiftelsen i syfte att nå dem som inte kan ta sig till scenerna.

Under 2018 arbetar kulturenheten på Kultur och bildning med ett fokusår kring kultur för äldre. Fokusåret är en satsning inom området kultur och hälsa och som ett led i arbetet utlyses ett projektbidrag till kultur för äldre. Projektbidraget är sökbart av kommunala kultur- eller äldreomsorgsförvaltningar eller motsvarande och en geografisk spridning av beviljade bidrag eftersträvas.

Kulturenheten har också i uppdrag att konstnärligt gestalta Region Uppsalas alla lokaler, med finansiering utifrån enprocents-regeln¹⁰⁰. Verksamheten riktar sig till personal, patienter och allmänhet bland annat genom att det kontinuerligt anordnas visningar och vernissager för den konst som köps in.

Uppdrag och finansiering

Det är kulturförvaltningen som ansvarar för kultur och hälsa inom region Uppsalas verksamhet. I ansvaret ingår sjukhusbiblioteket, kultur i vården-program, aktiviteter inom kultur och hälsa samt Fokusåret – Kultur för äldre, inklusive projektbidrag.

På den politiska nivån är det kulturnämnden som ansvarar för all verksamhet inom kultur och hälsa så som konstnärlig gestaltning enligt enprocentregeln, kultur i vården, kulturaktiviteter i vården och sjukhusbiblioteket. Arbetsterapi och lekterapi bekostas av Akademiska sjukhuset.

Kultur och hälsa står också med i regionens kulturplan och i den regionala utvecklingsplanen. I kulturplanen framgår Regions Uppsalas prioriteringar 2019–2022 för området kultur och hälsa. Prioriteringarna är att bevaka och delta i forskning med arbetet kring kulturaktiviteter inom vården/kulturunderstödd rehabilitering, anordna en inspirationsdag vartannat år för vårdpersonal om kultur för äldre samt löpande anordna seminarier om kultur och hälsa. I kulturplanen listas också kultur och hälsa som en särskild satsning där det står att regionen vill ”stärka området kultur och hälsa genom att Kultur och bildning samordnar och utökar riktade aktiviteter”.

Samverkan och kunskapsutbyte

Kulturenheten på regionen arbetar på att bygga upp ett långsiktigt och hållbart nätverk ut mot sjukvården och äldreomsorgen genom att erbjuda varje vårdenhet att utse ett kulturombud. Att samverka sker på en nivå nära själva vårdenheterna ses som en framgångsfaktor för att samverkan ska fungera bra. Regionen ser att strukturen med kulturombuden fungerar bra. Kulturombuden blir en ingång till hälso-sjukvården för kulturförvaltningen. De får även direkt rapportering från kulturombuden om hur brukarna ha uppfattat olika kulturprogram. De medverkande kulturutövarna får också fylla i utvärderingsblanketter om hur de uppfattat aktiviteterna och utbytet med publiken.

---

⁹⁹ Region Uppsala, Kulturplan 2019–2022

¹⁰⁰ Enprocentregeln innebär att ca en procent av budgeten för ett byggprojekt (vid nybyggnation, om- eller tillbyggnad) avsätts till bild- eller formkonstnärlig gestaltning. Enprocentsregeln är egentligen inte en regel utan en princip/riktmärke för främst kommuner och regioner.

Regionen anger att det sedan länge finns en välfungerande grundstruktur för kultur och hälsa-området som fungerar bra. Den har byggts upp på ett sätt så att den inte är personberoende så att det blir lätt att lämna över verksamheten till nya medarbetare. Samverkan med kulturombuden och sjukhusbiblioteken är viktiga för att kunna genomföra kulturprogrammen i vården. Det händer även att tillfälliga och behovsstyrda samarbeten om kultur och hälsa uppstår med regionens konsulenter, där till exempel seminarier eller turnéer på äldreboenden anordnas tillsammans med danskonsulenten, konstkonsulenten eller regionbiblioteket.

Kulturförvaltningen driver både ett nätverk med de kommunala tjänstepersonerna och ett nätverk för kulturombud inom regionen. Nätverken med kommunerna drivs på flera nivåer då även kommunala chefer kan bjudas in vid behov.

Det har gjorts försök på att arbeta med *Kulturaktiviteter i vården*, även kallat kultur på recept i andra regioner. Verksamheten har dock inte fortsatt. För att få vården att känna att kultur och hälsa-verksamheterna är relevant för dem så bedömer kulturförvaltningen att det behövs mer evidens. Därför stöttar Region Uppsala Region Jönköpings och Hälsohögskolan i Jönköpings projekt *Kulturunderstödd rehabilitering* genom att bistå med kontrollgrupper.

Det uppfattas som väldigt positivt tjänstepersonerna i regioner och kommuner kan utbyta stöd och tips med varandra i nätverk. Den intervjuade kulturstrategen lyfter att de flesta som är ansvariga för kultur och hälsa-området i regionerna är ensamma på sina tjänster och har kultur och hälsa som en uppgift bland fler, vilket gör utbytet med andra regioner extra viktigt.

Exemplet Östhammars kommun

Östhammars kommun var en av de kommuner som fick stöd av Kulturrådet under satsningen *Kultur för äldre* under åren 2011–2013. Projektet hette *Upp till dans!* och gick ut på att göra en kortfilm om dansarbetet med deltagarna på äldreboendena. Men projektet strävade också efter att undersöka vad det innebär att genomföra ett omfattande och ambitiöst konstprojekt inom äldreomsorgen. En etnolog anlätades för att följa projektet och skriva en rapport som beskrev projektet och dess resultat¹⁰¹. Projektet fungerade enligt kommunens kulturstrateg mycket som en ögonöppnare och sedan några år tillbaka jobbar även socialförvaltningen med ett kultur i vården-perspektiv. De har blivit en strategisk samarbetspart till kultur- och fritidsförvaltningen och har anställt en kvalitetsutvecklare som jobbar med att implementera perspektiven i socialförvaltningens verksamhet. Inriktningen är att jobba med vårdpersonalen ute i verksamheterna. Detta gör att det finns ett gott samarbete och mottagande av vad kultur- och fritidsförvaltningen gör samtidigt som socialförvaltningens verksamheter kan föra fram vilka behov de har när det gäller Kultur i vården-insatser.

Socialförvaltningen beslut att utveckla kultur i vården uppges vara en direkt följd av projektet *Upp till dans!* då kommunen ville bygga vidare på de erfarenheter som projektet gett. Att anställa en kvalitetsutvecklare för frågorna på socialförvaltningen beskrivs ha förbättrat samarbetet med kultur- och fritidsförvaltningen samt kvaliteten på verksamheterna avsevärt.

---

¹⁰¹ Ek, Maria

Kommunens verksamhet inom kultur och hälsa riktar sig idag till personer inom LSS¹⁰² med kognitiva funktionsnedsättningar, samt brukare inom äldreomsorgen. Man jobbar också med att på olika sätt inspirera vårdpersonal att använda sig av kulturella uttryck i den dagliga verksamheten. Kvalitetsutvecklaren på socialförvaltningen för in perspektivet sina verksamheter och bidrar till att möjliggöra implementeringen av kultur- och fritidsförvaltningens insatser på vårdenheterna.

Mycket av aktiviteterna sker i samarbete med studieförbund. Det kan vara konserter, högläsning, teatergrupper, körer, etc. Studieförbunden anges ha varit en förutsättning för utveckling på området genom sin kontakt med målgrupper och kulturaktörer. Ett dilemma har samtidigt varit att regionen för sin finansiering ställt högre krav på professionalitet än studieförbunden när det gäller vilka kulturutövare som ska anlitas, samtidigt som boendena i sin efterfrågan snarare lagt fokus på kontinuitet och en större mängd aktivitetstillfällen.

Sammantaget så upplevs modellen med en samordnande funktion på socialförvaltningen som mycket gynnsam för att lyfta kultur och hälsa och har bidragit till att integrera frågorna på ett djupare sätt i verksamheterna.

Värmland

Avsnittet bygger på enkätsvar från Landstinget i Värmlands hälso- och sjukvård, liksom intervju med kulturchefen vid Region Värmlands kulturstab.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Värmland jobbar löpande med kultur och hälsa inom flera olika områden. Ett område där regionen bedriver verksamhet är dans som metod för att förbättra unga tjejjers psykiska hälsa. Man har också inom hemsjukvår drivit verksamhet kopplat till kultur och hälsa där olika grupper med funktionsnedsättningar inkluderats i aktiviteterna.

Region Värmlands kulturstab fördelar ett särskilt bidrag som kan sökas av kommunerna, landstinget och av studieförbund. De projekt som beviljas stöd arbetar med hälsa kopplat till olika konstområden men också med att utbyta erfarenheter och skapa högre kompetens kring kultur och hälsa. Projektbidraget syftar till att kunna leda vidare till varaktig verksamhet, bland annat genom att stödja projekt som jobbar med att flera kommuner kan ta del av den verksamheter som bedrivs. Projektbidraget handlar till stor del om att skapa modeller för långsiktig samverkan mellan olika aktörer.

En aktör som fått projektbidrag från kulturstaben är Wermland Opera som har startat ett program som de kallar *Kultur & hälsa*. Wermland Opera vill hitta nya arbetssätt och metoder för att via kultur skapa välbefinnande för fler människor, både friska och sjuka. Satsningen vänder sig främst till målgrupperna funktionsnedsatta, personer på rehabilitering av kronisk sjukdom, psykisk ohälsa samt mot äldre, men det ingår också hälsobefrämjande kulturaktiviteter för friska. Exempel på aktiviteter inom satsningen är interaktiv allsång för patienter med afasi, friskvård och rörelse till liveorkester (i samarbete med föreningen Friskis & Svettis) samt skolprojekt om psykisk ohälsa¹⁰³.

I sitt enkätsvar beskriver Landstinget i Värmland att de var först i Sverige bland landstingen att implementera och etablera konstnärligt uttryckande terapier i behandling inom hälso- och sjukvård. Bland annat var landstinget först i Norden med musikterapi för svårt

---

¹⁰² Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

¹⁰³ Pressmeddelande 2018-05-16, Wermland opera

sjuka nyfödda som vårdas på neonatalavdelningen på Centralsjukhuset i Karlstad. Musikterapiverksamheten, som också inbegriper barnens föräldrar, startade 2010.

Landstinget har arbetat med kultur som terapi sedan 1990-talet och verksamheten har successivt utökats. År 2000 etablerades Musik- och bildterapi-mottagningen vars verksamhet idag är mycket efterfrågad bland patienter och vårdpersonal. Musik- och bildterapi-mottagningen tar inom rehabiliteringsuppdraget emot patienter med alla diagnoser och i alla åldrar i öppenvård, slutenvård och i grupp. Betoningen i uppdraget ligger på barnsjukvård inklusive neonatalvård och barn- och ungdomshabilitering, neurologi- och rehabmedicin, onkologi, vård i livets slutskede samt musikterapeutisk specialistvård för hela regionen inklusive vårdcentraler.

I enkätsvaret framgår att Landstinget i Värmland delfinansierar forskning inom musikterapi och ligger i framkant när det gäller forskning på musikterapeutisk behandling inom nyföddhetsvård.

Landstinget arbetar också med konstnärlig gestaltning av sina lokaler. Konsten fungerar som en stödfunktion till vårdens verksamheter.

Uppdrag och finansiering

Uppdraget och initiativet att arbeta med kultur och hälsa kommer från den politiska ledningen i regionfullmäktige. Det projektbidrag som kulturstaben i Region Värmland administrerar anslogs för hela mandatperioden 2014–2018.

Det finns politisk ambition i landstinget att lyfta frågorna kring kultur och hälsa. Landstinget var också remissinstans för regionens kulturplan. Då landsting och region slås samman från 2019 uppfattas möjligheterna öka för samverkan och insyn mellan de olika verksamheterna kring kultur och hälsa.

Samverkan och kunskapsutbyte

Region Värmland har arrangerat ett antal konferenser om kultur och hälsa tillsammans med landstinget i Värmland, Karlstads kommun och Karlstads universitet och det finns en samverkan mellan dessa aktörer kring området. Samverkan är inte formaliserad men de träffas regelbundet och diskuterar hur de gemensamt kan jobba strategiskt med frågorna. Regionen beskriver hur samtalen ger dem en bättre överblick av vad som pågår inom fältet, då det utan samverkan och erfarenhetsutbyte är svårt för kulturstaben att veta vad som sker inom hälso- och sjukvården. De konferenser som anordnas uppfattas också vara efterfrågade av de regionala politikerna.

Inför 2019 finns en ambition om en nystart i arbetet, när region och landsting slås ihop i en ny organisation. En koordinerande och samordnande roll med intern överblick skulle då kunna inrättas. Landstinget har påbörjat en hemsida för kultur och hälsa, som samlar kunskap om vad som pågår inom området.

Regionen har ett generellt nätverk med kommunernas kulturchefer, där Kultur och hälsaområdet kan lyftas på olika sätt.

Musik- och bildterapi-mottagningens musik- och bildterapeut inom Rehabiliteringen Specialistvård har kontinuerliga nätverksträffar med andra musikterapeuter inom landstingen och kommunerna i Mellansverige. De konstnärligt uttryckande terapeuterna som är an-

ställda av landstinget (musikterapeut, bildterapeuter, uttryckande konstterapeuter, dans-terapeut), samlas i ett nätverk med syfte att utveckla jämlik vård inom de konstnärligt uttryckande terapibehandlingarna.

Västerbotten

Avsnittet bygger på intervju med samordnare för kultur i vården och enkätsvar från hälso- och sjukvårdssektorn.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Den verksamhet inom kultur och hälsa som bedrivs i Västerbotten är Kultur i vården vid Alva kultur¹⁰⁴, Norrlands universitetssjukhus i Umeå och sjukhusbiblioteken vid Lycksele och Skellefteå lasarett.

Alva kultur är ett centrum för kultur i vården, en fysisk mötesplats som ger möjlighet till miljöombyte och rekreation, där olika kulturarrangemang äger rum och tillgängliggörs för patienter, anhöriga och anställda inom landstinget. Alva kultur ska medverka till att kulturen främjar hälsan i Västerbottens län. De samordnar, uppmuntrar och arrangerar olika former av aktiviteter och kulturupplevelser inom de tre sjukhusen. Här följer några exempel på projekt och verksamhet som de bedriver:

- *Med famnen full av äventyr*¹⁰⁵ är ett projekt som har initierats av Alva kultur och pågått i närmare tre år med avslutning i oktober 2018. Projektet finansieras av Kulturrådets läs- och litteraturfrämjande bidrag. Det bedrivs vid länets tre sjukhusbibliotek i ett samarbete mellan lekterapeuter, sjukhuslärare, systemstödjare, personal inom hälsovården och ABF Västerbotten. Aktiviteterna har varit många med exempelvis författarbesök, workshops, teater, sjukhusclowner, eget skapande och högläsning. Särskilt kan lyftas äventyrsvandringarna som startar med en saga och avslutas med olika spännande äventyr i sjukhusens kulvertar och vårdmiljöer. Inom projektet har det också skapats en sagostig i kulverten på Norrlands universitetssjukhus. Den är idag permanent och håller på att utvecklas för att även passa lite äldre barn och ungdomar.
- Ett skrivprojekt arrangerades under kulturhuvudstadsåret i Umeå 2014. Vid de tre sjukhusbiblioteken i länet delades under perioden september 2013 - februari 2014 skrivböcker ut till patienter, anhöriga och personal inom landstinget för att samla in texter.

En ytterligare verksamhet med koppling till kultur och hälsa som lyfts fram inom landstingets hälso- och sjukvård är Oasen, en terapiverksamhet på patienthotellet Björken i Umeå¹⁰⁶. Målgruppen är cancersjuka och syftet är att med hjälp av olika aktiviteter förbättra måendet och skapa meningsfull tid.

Uppdrag och finansiering

Det finns inga politiskt antagna riktlinjer eller planer när det gäller samverkan mellan kulturområdet och hälso- och sjukvårdsområdet. Ansvar och budget för länets kulturarbete ligger i dag under regionförbundet, Region Västerbotten. Det gäller även Kultur i vården och Alva kultur.

---

¹⁰⁴ <https://regionvasterbotten.se/kultur/sjukhusbiblioteken/alva-kultur/>

¹⁰⁵ <https://regionvasterbotten.se/kultur/sjukhusbiblioteken/alva-kultur/med-famnen-full-av-aventureyr/>

¹⁰⁶ <https://www.vll.se/oasen-vid-nus-ger-paus-fran-sjukdom>

Samverkan och kunskapsutbyte

Regionen bedrev under 2012–2015, projektet *Kultur för seniorer - Kultur och hälsa* tillsammans med Lycksele, Umeå och Skellefteå kommuner. Projektmedel erhöles ur regeringens satsning åren 2011–2013 med medel för *kultur för äldre*.¹⁰⁷ Projektet inleddes med ett omfattande förankringsarbete i samtliga 15 kommuner och Norsjö, Sorsele, Storuman och Vindelns kommuner valde att också gå med i projektet. Utbildningsinsatser genomfördes bland annat för politiker, tjänstepersoner och personal inom äldreomsorgen. En studie genomfördes tillsammans med Kultur i vården i Skellefteå, där både kommun och landsting medverkade. Fokus var på äldre med demenssjukdom. Vidare gjordes en förstudie vid ett äldreboende i Umeå i samverkan med Umeå universitet, Region Jämtland/Härjedalen. Kulturarrangemang genomfördes på äldreboenden i de sju kommunerna.

Någon samverkan mellan sektorer inom område kultur och hälsa finns i dag inte på den regionala nivån.

Västernorrland

Avsnittet bygger på regionens enkätsvar och intervju med regiondirektör (tidigare läns-kulturchef). Uppgifter om behandlingshemmet Österåsen har erhållits från överläkare/verksamhetschef.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Västernorrland framhåller att deras aktiva kulturpolitik siktar mot ökat deltagande, inkludering och hög regional närvaro och ser detta som en del i att skapa attraktiv livsmiljö och bättre folkhälsa. Regionen hänvisar i sitt enkätsvar till vad som uttrycks i innevarande regionplan: ”En god livsmiljö förutsätter bl.a. ett starkt och levande kultur- och föreningsliv”. Utifrån visionen för landstinget, *Liv, hälsa och hållbar utveckling i Västernorrland* markeras att kulturen ska vara tillgänglig för alla, att den ska ha hög kvalitet, prioritera barn och ungdom samt bidra till ökad folkhälsa och integration i länet.

Regionen beskriver i enkäten att de verksamheter de bedriver inom kultur och hälsa är konst i vården, sjukhusclown och diverse mindre kulturinslag inom regionens egna verksamheter. I enkätsvaret lyfts även fram att det vid Region Västernorrlands folkhögskolor ges folkbildningskurser riktade mot äldre. De framhåller att arbetet för ökad folkhälsa skärps genom ett allt mer aktivt arbete med bland annat Agenda 2030 som verktyg.

Ett exempel på verksamhet inom ramen för hälso- och sjukvård är den verksamhet som bedrivs på Österåsen i Västernorrland, som ägs av regionen. Österåsen har en 100-årig tradition att genom kulturen erbjuda en hälsofrämjande miljö. Efter att ha utvecklats till ett kompetenscentrum för livsstilsförändringar, erbjuder de program för livsstilsbehandling och tar emot remisser från läkare, annan vårdpersonal eller utifrån egen vårdbegäran. Av kursdeltagarna är 75 procent kvinnor och andelen stressrelaterad ohälsa är hög.

Österåsen anger att de genom extern granskning av medicinsk sakkunskap bedömts ligga i nationell framkant med sin vårdform. De har lång erfarenhet av ett behandlingsprogram som integrerar arbete med kultur genom sin tillvalskurs *Kultur för Hälsan*. Sedan 2012 har kursdeltagarna haft möjlighet att under sin Hälsokurs, utöver övriga behandlingsprogram, delta i aktiviteter med musik, att skriva och måla. Ledare är en inom både litteratur och musik akademiskt utbildad person. Ett tiotal omgångar per år genomförs. Varje omgång har omfattat 8–20 patienter. Formerna för kurserna är strukturerade utifrån arbetssätt beskrivet i boken *Kultur för hälsans skull* av Eva Bojner Horwitz. Utvärderingarna är

---

¹⁰⁷ Hamre, Kerstin

positiva och deltagarna beskriver att det för deras förbättring och tillfrisknande har haft stor betydelse att få utveckla sin hälsokulturella förmåga. Analyser av självskattad hälsa¹⁰⁸ visar att de patienter som deltagit i *Kultur för Hälsan* uppvisar ett bättre resultat än de som inte deltagit.¹⁰⁹

Uppdrag och finansiering

Det finns inte något politiskt utpekat uppdrag, eller någon aktör som har kultur och hälsfrågor som sitt ansvarsområde. Finansieringen av konsten i vården sker via den regionala kulturenhetens budget och likaså medfinansiering av vissa projekt.

Samverkan och kunskapsutbyte

Det framgår av såväl enkätsvar som genomförd intervju att det varken finns samverkan eller kunskapsutbyte på regional nivå vad gäller kultur och hälsa. Regionen anger att samverkansorganet Kulturforum Västernorrland tillägnade Kulturtinget 2014 åt temat kultur och hälsa. Kulturtinget är ett årligt återkommande mötesforum med föreläsningar, trendspaningar, seminarier för bland annat politiker, tjänstepersoner, föreningar, institutioner, kulturskapare och andra intresserade.

Västmanland

Avsnittet bygger på enkätsvar från regionens hälso- och sjukvård, liksom intervju med verksamhetschef för avdelningen Kultur och ideell sektor. Material har också hämtats från regionens kulturplan samt webbplatser.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Region Västmanland har de senaste åren drivit flera projekt och verksamheter inom kultur och hälsa där den främsta målgruppen är barn och unga. På barnkliniken finns sjukhusclowner som bland annat jobbar med utvecklingsprojekt utifrån barnkonventionen. Vikten av clownernas arbete har lyfts fram av läkare på kliniken. *Clownetterna*, som verksamheten kallas, syftar till att stärka barn och unga i sin identitet så att de blir trygga och synliga i sin sjukhusmiljö.

Det finns även verksamhet för äldre i regionen, till exempel rockkörer, slöjdarbete och kammarmusik på äldreboenden arrangerat av de regionala musikinstitutionerna.

Regionen arbetar också med vårdmiljöns estetiska utformning. Det har bland annat gjorts vandringar/visningar av konsten med patienter och andra besökare.

Vidare så driver regionen ett antal Hälsocenter som riktar sig till personer som behöver stöd kring kost, motion, sömn, stresshantering samt tobaksavvänjning. Hälsocentren fungerar vidareförmedlande till olika kulturaktiviteter men ordnar även egna målargrupper etc. Kulturverksamhet inom regionens Hälsocenter lyfts fram som ett utvecklingsområde.

Under tre års tid drev Region Västmanland, Kompetenscentrum för hälsa projektet *Läget* som var ett kulturprojekt baserat på befolkningsundersökningen *Liv och hälsa ung*. Projektet kopplade ihop hälsa, kultur och idrott genom en bred samverkan mellan olika aktörer, både inom Region Västmanland (Centrum för regional utveckling & Centrum för hälso- och sjukvårdsutveckling) samt utanför, med skolor, föreningsliv och fria teatergrupper. Projektet har från början haft fokus på det hälsofrämjande- och förebyggande perspektivet. Det har handlat om att ge unga en ökad kunskap om vilka faktorer som

---

¹⁰⁸ Metoden är självskattad hälsa enligt SF36, numera benämnt RAND36, ett internationellt accepterat instrument för uppföljning av behandlingsresultat

¹⁰⁹ Information via e-post, Robert Hollsten, 2018-05-11

inverkar på hälsan samt verktyg i deras val att förbättra sin hälsa. Läget har avslutats som projekt men vissa delar har integrerats i det externa folkhälsoarbetet på Kompetenscentrum för hälsa vid Region Västmanland. En ansökan för fortsättningsprojektet *Gilla Läget* håller också på att tas fram. Region Västmanland är inte längre projektledare/ägare, utan kommer istället finnas med som samverkansaktör. *Gilla Läget* kommer att koppla ihop hälsa, kultur, idrott och digital kultur genom en bred samverkan av aktörer. Unga kommer bland annat att bli medskapare och utövare i processen men också bli tolkade och utmanade av professionella scenkonstproducenter.

Sjukhusbiblioteket i Region Västmanland driver en mängd olika verksamheter och tjänster riktade till personal, studenter, patienter och närstående. Att läsa beskrivs som förebyggande hälsoarbete, främjande av psykisk ohälsa, välbefinnande och rehabilitering. För närvarande undersöks om det finns möjlighet att hösten 2018 starta biblioterapiverksamhet. Biblioterapi lyfts fram som ett komplement till traditionell medicinsk och psykologisk behandling

Konsten på väggarna i biblioteket har valts i samråd med regionens konstansvariga. Bibliotekslokalen har nyligen fräschats upp och blivit trevligare. Biblioteket har olika funktioner för olika målgrupper där till exempel patienter erbjuds leverans av böcker till sin vårdavdelning, medan närstående kan använda bibliotekslokalen som en oas och mötesplats. Förutom arbetet med att starta upp biblioterapiverksamhet nämner regionen i sitt enkätsvar även *Patienskolor* där en bibliotekarie, på inbjudan av vårdavdelningar, deltar som förmedlare av kunskap om den aktuella sjukdomen och rekommenderar litteratur i ämnet.

Uppdrag och finansiering

Region Västmanland har inte nämnder utan alla beslut tas i Regionstyrelsen och Regionfullmäktige. Verksamhetschefen för kultur och ideell sektor beskriver att det finns en ambition från politikerna att regionen ska jobba mer med kultur och hälsa. Bland de kulturpolitiskt prioriterade utvecklingsområden som anges i Region Västmanlands kulturplan för 2015–2018 finns två områden som direkt rör kultur och hälsa; regionen ska under perioden utveckla samverkan mellan landstinget, kulturskapare (fria grupper), Västmanlands idrottsförbund, föreningsliv, skolor och det övriga civilsamhället för att främja ungas psykiska hälsa i Västmanland samt utveckla arbetet med Kultur i vården som ett komplement till den medicinska vården¹¹⁰. Ytterligare fokus på kultur och hälsa kommer att läggas i regionens nya kulturplan 2019–2022. Kultur i vården nämns också kort som ett utvecklingsområde i Västmanlands Regionplan och budget 2017–2019.

Medel till verksamheterna inom kultur och hälsa ligger i kulturbudgeten. En vilja finns att decentralisera frågan så att den ska kunna ligga integrerat även i hälso-sjukvården, men det återstår en del arbete för att nå dit. Avdelningen Kultur och ideell sektor fördelar årligen bidrag till projekt inom kultur och hälsa. Kulturbudgeten har på politikernas initiativ tillförts pengar för verksamheten med sjukhusclowner.

Verksamhet har också bedrivits med pengar från Arvsfonden, vilket var fallet med projektet *Läget*.

Vid nybyggnation inom regionen läggs motsvarande 0,5 % av byggbudgeten på konstnärlig utsmyckning.

---

¹¹⁰ Regional Kulturplan 2015–2018

Samverkan och kunskapsutbyte

Att bygga nätverk och lägga ihop olika aktörers idéer och finansiering uppges vara ett bra sätt att få ut så mycket verksamhet som möjligt till målgrupperna. Nätverk mellan tjänstepersoner inom de olika förvaltningarna är också viktigt.

Sjukvården uppfattas av kulturförvaltningen som mycket positivt inställda till kultur och hälsa-verksamhet. Det kvarstår dock arbete för att mer på djupet integrera frågorna i hälso- och sjukvårdens verksamheter. Som ett exempel på insatser för nå dit kan nämnas ett seminarium med regionens läkemedelskommitté där deltagarna fick utbyta idéer och tankar om hur man kan arbeta kring *Kultur på recept* etc.

Regionen har gjort projekt tillsammans med folktandvården där en filmpedagog producerade en film som kunde spridas till målgruppen.

Utbyte och samverkan med kommunerna har skett utifrån projektet *Läget* och kommer även att ske inom *Gilla Läget*. *Läget* och dess aktörer befann sig på kommunens arenor i mötet med unga. Scenkonstföreställningarna inom *Läget* spelades på skolor och fritidsgårdar. Västmanlands idrottsförbund och SISU idrottsutbildarna var även med i projektet. Ett exempel är Västmanlands teaters föreställningen *Rapport från ett omklädningsrum* som gjordes i samarbete med Hallstahammars kommun och SISU idrottsutbildarna. Föreställningen byggde på Adam Jonssons uppsats *Man hör aldrig om killar som blir sexuellt trakasserade* från 2012¹¹¹. Överlag beskrivs samverkan med idrottsrörelsen i positiva ordalag. Arbetet har lett till utökad samarbete med olika kultursamordnare och konstnärer, bibliotek mm.

Det har bedrivits följeforskning för projektet *Läget*, där Centrum för klinisk forskning Region Västmanland varit inblandat. Erfarenheterna från den breda samverkan i projektet *Läget* är goda. Det har bland annat lett till att det från politisk nivå kommit önskemål om att jobba vidare med metoden att samarbeta med det fria kulturlivet.

Samtal pågår också mellan den regionala kulturförvaltningen och sjukhusbiblioteket om hur ett närmare samarbete skulle kunna se ut. Vid dessa möten har enhetschefer, bibliotekarier och kulturutvecklare inom konst, litteratur och film deltagit. Konkreta planer kring Kultur i vården-projekt börjar ta form. Något som diskuterats är ett eventuellt samarbete kring biblioterapi, där förutom sjukvården även de kommunala folkbiblioteken skulle kunna få ta del av sjukhusbibliotekets kompetens på området. Sjukhusbiblioteket ingår även i ett nätverk för biblioterapi med säte i Örebro.

Västra Götaland

Avsnittet är baserat på intervju med handläggare vid Kultursekretariatet, Regionens hus och enkätsvar från hälso- och sjukvård i regionen, samt intervju med samordnare för området kultur och hälsa i Göteborgs stad.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Sedan 1999 har Kultursekretariatet, Västra Götalandsregionen uppdraget att föra in kulturen i andra sektorer och till exempel arbeta för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård. Insatserna inom kultur och hälsa omfattar såväl folkhälsa, psykisk hälsa som övrig hälso- och sjukvård och bedrivs från flera håll: inom hälso- och sjukvården, inom regional utveckling och inom kommunerna. Kulturens roll har stärkts inom vården i takt med att vården blivit alltmer personcentrerad med en holistisk syn på människan. Idag initieras

---

¹¹¹ <http://vastmanlandsteater.se/forestallningar/tidigare-forestallningar/rapport-fran-ett-omkladningsrum-2/>

de flesta kultur och hälsa-projekt från hälso- och sjukvården, vilket ger goda förutsättningar för hållbarhet.

Bland pågående verksamheter och projekt som bedrivs på längre sikt märks:

- *Clownkliniken*, det vill säga sjukhusclowner i lekterapi på Östra sjukhuset i Göteborg, Norra Älvsborgs Länssjukhus i Vänersborg, Södra Älvsborgs sjukhus i Borås och Skaraborgs sjukhus i Skövde.
- Konstateljéer på Psykiatri Affektiva på Sahlgrenska¹¹², och Östra sjukhuset
- Skrivateljé på Psykiatri Affektiva på Sahlgrenska
- *Se på museum* – ett samarbete mellan Nordiska Akvarellmuseet i Skärhamn och RISE (Research Institutes of Sweden) med ny robotteknik för konstvisningar på webben. Det provas nu med ett antal äldreboenden.
- *Biotopier* – ett kulturarvsprojekt i bild och text på Närhälsans mottagningar
- *Brustna hjärtan* – ett forskningsprojekt som testas kliniskt där musikern Rickard Åström specialkomponerar musik för att användas inom hjärtspecialistvården.
- Biblioterapi och narrativ medicin på Kungälv's sjukhus med patienternas berättelse i fokus, med mer patienttid och ett nytt sätt att ronda kallat *Andra ronden*¹¹³. Biblioterapi kompletterar projektet.
- *Playfulness* – dansterapi på olika vårdcentraler.
- Konstprojekt i vårdmiljö, till exempel *Andra rum* med performancekonst och *Vårdmaskinen* om ljudkonst. Konstenheten arbetar med institutionen för Vårdens miljöer på Chalmers.
- *Hjärtskolan* – biblioterapi under sjukskrivningen för hjärtpatienter. Folkuniversitetet levererar biblioterapiledare.

Uppdrag och finansiering

Kulturnämnden har ett uppdrag från regionfullmäktige att arbeta med kultur och hälsa. Det finns inget formellt styrdokument men området anges i budgeten.

I Västra Götalands regionala kulturplan 2016–2019¹¹⁴ finns kultur och hälsa omnämnt kopplat till tre utvecklingsinsatser:

1. Att öka kunskapen om kulturens roll för hälsan.
2. Att utöka kulturnämndens insatser till att omfatta aktiviteter inom vård och omsorg
3. Att utveckla former för konst i det offentliga rummet, som vårdmiljön.

I folkhälsokommitténs styrdokument *Samling för social hållbarhet – Åtgärder för jämlik hälsa i Västra Götaland* betonas kulturens roll för hälsan¹¹⁵.

Finansiering delas mellan kulturnämnden, hälso- och sjukvårdsstyrelsen och folkhälso-kommittén i samverkan. Det finns ingen formellt antagen plan eller riktlinjer för hur sam-

---

¹¹²<http://konstatljen.blogspot.com/> eller www.konstatljen.org

¹¹³<https://sahlgrenska.gu.se/forskning/aktuellt/nyhet/?languageId=100000&contentId=1382681&disableRedirect=true&returnUrl=http%3A%2F%2Fsahlgrenska.gu.se%2Fenglish%2Fresearch%2Fnews-article%2F%2Fnarrative-medicine-at-kungalv-hospital-.cid1382681>

¹¹⁴ Västra Götalands regionala kulturplan 2016–2019

¹¹⁵ Ibid.

verkan ska se ut och ingen formaliserad dialog vare sig mellan tjänstepersoner eller politiker. Området kultur och hälsa finns inskrivet i kulturplanen, och det är kulturnämnden som initierar de verksamheter som bedrivs inom kultur och hälsa. Målet är att de verksamheter som kulturnämnden initierar ska integreras i vården.

Till skillnad från många andra regioner har Västra Götalandsregionen ingen utbudskatalog utan lägger fokus på att hitta nya metoder som vården kan ta till sig. Exempelvis startade kulturnämnden Sahlgrenskas konstateljé för patienter, och efter ett år är det inte längre kulturnämnden som ansvarar, utan Sahlgrenska har själva tagit över. Det finns dock en digital katalog som samlar pågående projekt inom regionens hälso- och sjukvård¹¹⁶.

Samverkan och kunskapsutbyte

Kulturnämndens satsningar har även innefattat stöd till kommuner för att sätta igång projekt. Ett exempel är TiLLT (Skådebanan) som i ett pilotprojekt vidareutbildade personalen på äldreboenden i tre kommuner, vilket sedan övergick i ordinarie verksamhet.

Studieförbunden gör betydande insatser inom kultur och hälsa i form av cirkelverksamhet eller riktade insatser för till exempel vårdpersonal eller äldreboenden. Folkuniversitetet tillhandahåller bland annat biblioterapiledare. Det finns även en dialog med folkbiblioteken men den har ännu inte resulterat i någon kultur och hälsa-satsning.

I vissa projekt och initiativ har regionen egen följeforskning för att få ökad kunskap. Ett långvarigt samarbete med, det numera nedlagda, Centrum för kultur och hälsa har varit avgörande för att sprida resultat av forskning och identifiera nya forskningsområden.

Det är ett långsiktigt arbete och samarbete mellan hälso- och sjukvården, regional utveckling och folkhälsa som gett framgång och stärkt kulturens roll i hälso- och sjukvård.

I Göteborgs stad finns ett nätverk med kultursamordnare som riktar sig till äldreboenden och äldre i vården. Speldags, som har funnits i 40 år, erbjuder kulturverksamhet i form av dans, musik, sång, teater och uppläsningar på äldreboenden, träffpunkter och vårdavdelningar¹¹⁷. Inledningsvis var syftet att kunna erbjuda kultur och underhållning till alla, men ses nu även som en del av satsning på kultur och hälsa.

Örebro

Avsnittet bygger på enkätsvar från regionens hälso- och sjukvård, liksom intervju med utvecklingsledare för kultur vid Region Örebro län.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

En viktig del av arbetet regionen bedriver inom kultur och hälsa är att utveckla ett internt nätverk för frågorna, utifrån att kultur och hälsa är ett prioriterat område i regionens kulturplan. Arbetet drivs av regionens utvecklingsledare för kultur som har en mindre del av sin tjänst, ca 10 procent, avsatt för uppdraget. Uppdraget från den politiska ledningen är

---

¹¹⁶ <https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/varldgivarwebben/utveckling--uppfoljning/verksamhetsutveckling/verksamhetsutveckling/kulturkatalogen/>

¹¹⁷ http://goteborg.se/wps/portal/start/kultur-och-fritid/kultur/program-festivaler/speldags!/ut/p/z1/hY5LDoIwFEXX4gb6Wqj9DGtIUByII6ATA6RWkn4MEJu4enEBxjs7OWdwQUM-LOvSvyfbrFEPvNu40u9GsxKSi5Fxe6gIrWZRHSSgRZA_Nv0BvGv-YwlCBngaP0ugRRjnPGK-eEU8m5YBmH5gCddVTU1-8TFYZcWNCzuZvZzOgRlxXalBKyM-Vpn0Bg9PH37Pi1q9wGgQ9EA/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

inte minst att komma fram till vad regionen främst bör prioritera. Tre områden som identifierats som särskilt lämpliga för kulturinsatser är lekterapi, psykiatri och palliativ vård.

Regionen stödjer och initierar projekt inom området Kultur och hälsa. I enlighet med regionen kulturplan så prioriteras gruppen barn och unga. Äldre är också en prioriterad målgrupp.

Inom det psykiatriska området så lyfter regionen fram exemplet dans för unga flickor som på olika sätt lider av psykisk ohälsa. Verksamheten har initierats av medicine doktor i hälsovetenskap Anna Duberg, som i sitt avhandlingsarbete om hur dans och rörelseglädje kan stärka psykisk hälsa kombinerat ett fysioterapeutiskt fokus på stressreduktion, kroppskännedom och ungdomshälsa med dansen som konstform. Hennes studier visar på att regelbunden kravlös dansträning gav positiva hälsoeffekter för tonårsflickor med psykisk ohälsa. Resultaten visar ökad självskattad hälsa, minskad smärta, trötthet och stress samt även minskad användning av smärtstillande medicin. Analyser visar också tydliga hälsoekonomiska vinster.¹¹⁸

Uppdrag och finansiering

Utvecklingsledaren beskriver att det i regionen finns en politisk vilja att jobba mer med kultur och hälsa, i kombination med att verka för ett mer solidariskt fördelat kulturutbud. Uppdraget från politiken är att fokusera på att försöka reda ut vad regionen bör prioritera främst, då det inte finns resurser att jobba på alla områden. Det är Fokusnämnden för Kultur och ideell sektor är ansvarig och finansierar de verksamheter som bedrivs i regionen inom kultur och hälsa. Det finns inga specifika styrdokument framtagna för arbetet med kultur och hälsa i regionen, men kultur och hälsa ingår i Region Örebro läns verksamhetsplan och Kulturplan 2016.

I den regionala kulturplanen¹¹⁹ anges fyra utvecklingsmål för området kultur och hälsa. Målen handlar till största delen om samverkan på regional, kommunal och nationell nivå. Region Örebro län ska också fortsätta stödja och initiera projekt med koppling till kultur och hälsa. Arbete kopplat till kultur för äldre inom vård och omsorg lyfts särskilt. Kultur och hälsa finns också med i utvecklingsmål för litteraturområdet samt för ArkivCentrums verksamhet.

Regionen delar ut bidrag till utvecklingsprojekt som rör kulturutveckling i regionen. De senaste åren har det skett en ökning av antalet ansökningar som rör kultur och hälsa.

Samverkan och kunskapsutbyte

Regionen har inrättat ett internt nätverk med representanter från regional utveckling samt hälso- och sjukvården för samverkan. Nätverket syftar till att utveckla samverkan, bland annat genom att lyfta goda exempel på arbete inom andra regioner, delge kunskap och forskning inom området.

Ett arbete har också påbörjats med att kartlägga kommunernas utmaningar och möjligheter för äldres tillgång till kultur. Kartläggningen beskrivs som en viktig utgångspunkt i det fortsatta arbetet för att definiera och utveckla samverkan mellan kommunerna och regionen.

---

¹¹⁸ Om dans för hälsa, Örebro universitet, <https://www.oru.se/samverkan/offentlig-verksamhet/ideutveckling-och-samverkan-inom-forskning/social-impact-lab/case-1/>

¹¹⁹ Kulturplan 2016–2019 Region Örebro län

Regionens utvecklingsledare är även med i ett forskningsprojekt på universitetssjukvårdens forskningscentrum i syfte att undersöka möjligheter och utmaningar kopplat till implementering av nya metoder inom hälso- och sjukvården.

Region Örebro län har ett kunskapsutbyte med Stockholms läns landsting och deras nya satsning på ett kompetenscenter inom hälso- och sjukvård.

Östergötland

Avsnittet bygger på regionens enkätsvar och intervjuer med en utvecklingsledare inom Verksamhetsutveckling Vård och hälsa (Centrum för verksamhetsstöd och utveckling), med en strateg för natur och friluftsliv vid Enheten för Kultur och Kreativitet vid Region Östergötland samt med en kultursamordnare och en utvecklare inom Närsjukvården i västra Östergötland.

Pågående verksamheter inom kultur och hälsa

Bildterapi och musikterapi finns i viss omfattning inom sjukvården. Motala har ett sjukhusbibliotek och en halvtidstjänst för kultur i vården. Sjukhusclowner finns på samtliga sjukhus i länet, i Norrköping, Linköping och Motala. Sjukhusclownerernas besök finansieras av hälso- och sjukvårdsnämnden med stöd av Barncancerstiftelsen och Barncancerföreningen. Hälso- och sjukvården arbetar även med hälsofrämjande vårdmiljö.

Den största satsningen inom hälso- och sjukvården i regionen är *Må bra med kultur*¹²⁰. Verksamhetsutveckling Vård och Hälsa har sedan 2012 ett ordinarie uppdrag kring kultur och hälsa i hälso- och sjukvården i Region Östergötland med en heltidsanställd utvecklingsledare som arbetar med uppdraget. *Må bra med kultur* är ett erbjudande till patienter om hälsofrämjande kulturaktiviteter i grupp på kulturaktörernas arena. Målgruppen är patienter med psykisk ohälsa i bred bemärkelse, som exempelvis stressrelaterade besvär, oro eller smärta, som varit i kontakt med kurator, sjukgymnast, arbetsterapeut eller annan behandlande vårdpersonal. Det fungerar som ett komplement till den traditionella hälso- och sjukvården, förebyggande, eller som en del av patientens rehabilitering. Aktiviteterna ska vara prestationsfria och lustfyllda. De sker i samverkan med kulturaktörer och erbjuds inom områdena dans, konst/skapande, litteratur, hantverk och natur/trädgård¹²¹.

En ungdomsinriktning inom *Må bra med kultur* är också under utveckling. Syftet är att ta vara på erfarenheter från tidigare projekt riktade till unga i Östergötland, *Skapa för själen* (2010–2012) och *Dansprojektet* (2014), och ge unga chansen att uppleva kulturens positiva verkan på hälsan¹²².

Må bra med kultur erbjuds för närvarande på fem orter: Kisa, Linköping, Mjölby, Motala och Norrköping. En viktig del av arbetet med att etablera verksamheten har varit omfattande kommunikationsinsatser för att sprida kunskap om satsningen inom den egna organisationen. Den ansvariga tjänstepersonen konstaterar att det inom hälso- och sjukvården är fråga om traditionsbundna professioner och att *Må bra med kultur* hamnar

---

¹²⁰ En närmare beskrivning av verksamheten finns i rapporten *Må bra med kultur i Östergötland 2012–2015*

¹²¹ <https://vardgivarwebb.regionostergotland.se/Startsida/Verksamheter/Halso--och-vardutvecklingscentrum/Verksamhetsutveckling-Vard-och-Halsa/Halsoframjande/Kultur-och-halsa/Ma-bra-med-kultur/2018-04-18>

¹²² <https://vardgivarwebb.regionostergotland.se/Startsida/Verksamheter/Halso--och-vardutvecklingscentrum/Verksamhetsutveckling-Vard-och-Halsa/Halsoframjande/Kultur-och-halsa/Ma-bra-med-kultur/Till-dig-som-moter-ungdomar/2018-04-18>

mittemellan hälso- och sjukvård och friskvård, för vilket det saknas en inarbetad infrastruktur. Utmaningen är nu att i ännu högre grad får ut information inte bara *att* erbjudandet finns, utan även en djupare förståelse för *varför*. En framgångsfaktor bedöms vara att det startade litet, har växt vartefter och att det har skett en löpande utvärdering. Att ha vårdpersonalen med sig är avgörande för långsiktig framgång.

Regionens Enhet för kultur och kreativitet nämner en verksamhet med kulturutbud för äldre riktat till kommunerna som den största satsningen från deras sida. Regionen erbjuder alla personer inom gruppen 65+, med behov av insatser i form av hemtjänst, boende, förebyggande omsorg m.m. i kommunal eller privat regi, tillgång till ett subventionerat kulturutbud¹²³.

Regionen fick under två år medel från Kulturrådet under regeringens satsning på *Kultur för äldre* 2011–2013. Försöksverksamheten har nu övergått till permanent verksamhet. Verksamheten sker i samverkan med Skådebanan som har kontakter med kulturarrangörerna och sammanställer ett kulturutbud och övrig information som rör området kultur för äldre. Personal inom vård och omsorg av äldre kan sedan boka subventionerade kulturarrangemang som genomförs på plats. Ett utvecklingsarbete sker för närvarande för att arbeta än mer strategiskt med satsningen och en överenskommelse har gemensamt tecknats mellan regionen och kommunerna. Ett krav är att det i kommunerna ska finnas en samverkan mellan kultur- och omsorgsförvaltning och stöd i styrdokument för insatserna. Det ska även finnas tydliga kontaktpersoner på förvaltningsnivå och på de enskilda äldreboendena. De regionalt ansvariga lyfter fram vikten av att kultur och hälsarbetet pekas ut i styrdokument och att ha cheferna för äldreboendena med sig i satsningen.

Uppdrag och finansiering

Det finns en överenskommelse mellan hälso- och sjukvårdsnämnden och Centrum för verksamhetsstöd och utveckling där uppdraget kring kultur och hälsa beskrivs på följande sätt:

”...hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser i hälso- och sjukvården och tandvården samt utveckling av metoder, verktyg och lärande inom hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbetsätt. Det gäller bland annat bemötande, patientupplevelser och patientrapporterade mått, levnadsvanor, kulturupplevelser och hälsofrämjande vårdmiljöer och dessa hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser betydelse för patientsäkerhet, tillfrisknande och hälsa”¹²⁴.

Området kultur och hälsa beskrivs även i regionens kulturplan¹²⁵. Där refereras till slutsatserna från Östgöta-kommissionen för jämlik hälsa där fritid, kultur och föreningsliv har identifierats som viktiga samhällsarenor för människors förutsättningar att få del av ett socialt och kulturellt kapital. I slutsatserna pekas kultur därför ut som ett viktigt verktyg att använda inom andra samhällsarenor såsom kultur i vården, i skolan, och för en god arbetsmiljö. Som insatser på området nämns i kulturplanen bland annat att:

---

¹²³ <https://www.regionostergotland.se/Regional-utveckling/Kultur-och-natur/Kulturliv-for-alla/Kultur-for-aldre/>

¹²⁴ <https://wssext.regionostergotland.se/Politiska%20dokument/H%C3%A4lso-%20och%20sjukv%C3%A5rdsn%C3%A4mnden/2017%20H%C3%A4lso-%20och%20sjukv%C3%A5rdsn%C3%A4mnden/2017-09-26/4.5%20%C3%96verenskom-melse%20med%20Centrum%20f%C3%B6r%20verksamhetsst%C3%B6d%20och%20utveckling.pdf>

¹²⁵ Region Östergötland, Kulturplan 2016–2019

- initiera samverkan med olika aktörer så att kulturen kan vara en hälsofrämjande resurs inom fler områden,
- möjliggöra för regionala kulturverksamheter att arbeta med kultur och hälsofrämjande insatser inom ramen för sina uppdrag,
- utveckla strukturer och samverkan som främjar kultur i äldreomsorg och barn och ungas tillgång till kultur i skolan,
- vidareutveckla konceptet *Må bra med kultur* för att bemöta medborgarnas behov av en mer individanpassad och hälsofrämjande hälso-och sjukvård samt för en jämlik hälsa.

Samverkan och kunskapsutbyte

Även om kultur och hälsa finns beskrivet i regionens kulturplan finns ingen samverkan mellan de respektive enheterna Kultur och kreativitet och Verksamhetsutveckling Vård och hälsa. Satsningen på kultur för äldre har redovisats både i regionutvecklingsnämnden och i folkhälsoberedningen.

Regionen samverkar med kommunerna kring utbudet av kultur för äldre inom kommunal omsorg. Kommuner ingår också som avtalsparter för en del av aktiviteterna i *Må bra med kultur*. Genom kommunernas elevvård/Unga vuxna erbjuds ungdomsspåret i *Må bra med kultur*. En överenskommelse med Bildningsförbunden i Östergötland finns i syfte att ge möjligheter för *Må bra med kultur*-deltagare att vara fortsatt kulturaktiva. Det handlar om att hitta en brygga över till studieförbundens andra kulturverksamheter, eftersom det vanliga utbudet inte alltid passar målgruppen, till exempel kan upplevas som alltför prestationsinriktat. Inom *Må bra med kultur* samverkar regionen med Samordningsförbundet (Finsam) i Östergötland för medverkan i en utbudskatalog.

5. Hinder och möjligheter för utveckling

Under denna rubrik presenterar vi en sammanfattning av de synpunkter som framkommit i de omkring 40 intervjuer som Kulturrådet hållit med regionala och kommunala företrädare, respektive i de 14 enkätsvar som inkommit från landsting och regioners hälso- och sjukvård. Intervjuerna har genomförts med medlemmar i det nationella Nätverket för kultur och hälsa. De personer som ingår i nätverket arbetar med kultur och hälsa-frågor inom ramen för sina tjänster vid kommuner, landsting, studieförbund, eller länsbildningsförbund. De flesta av medlemmarna är anställda vid regionala kulturförvaltningar vid landsting och regioner. Ett fåtal medlemmar är anställda vid hälso- och sjukvårdsförvaltningar. Vi har därutöver intervjuat regionala kulturchefer eller motsvarande, främst i de landsting och regioner som inte ingår i nätverket för Kultur och hälsa. Av naturliga skäl har det varit enklare att få mer omfattande och tydliga svar vid intervjuerna, än det generellt varit ur enkätsvaren. De synpunkter vi tagit del av vid intervjuer med enskilda regionala och kommunala företrädare har vi anonymiserat, till skillnad mot de svar som framkommit i de regionala enkätsvaren.

Vi redogör i det följande för vad de olika aktörerna menar krävs för utveckling av området kultur och hälsa regionalt, och vilken typ av stöd och insatser de menar behövs från nationell nivå. Vi har där det varit möjligt grupperat svaren i hinder respektive möjligheter.

Synpunkter vid intervjuer med regionala företrädare

Hinder

- *Avsaknad av uppdrag och mandat att arbeta med kultur och hälsa*

I intervjuerna med de regionala och kommunala kulturföreträdarna framkommer ofta önskemål om bättre samverkan mellan hälso- och sjukvård-, kommunal omsorgsverksamhet och kultursektor. Ett grundläggande hinder för att kunna samverka anges vara när hälso- och sjukvården inte har ett tydligt politiskt uppdrag, eller ett utpekat mandat att arbeta med området och att budgetera för insatser. De intervjuade menar att det behövs tvärsektoriella, eller sektoröverskridande uppdrag så att sjukvården och omsorgen arbetar med kultur och hälsa-insatser. Det bör inte vara något som något kultursektorn ska ansvara för på egen hand.

- *Svårigheter att hitta ingångar och mottagare inom sjukvården*

Flera av respondenterna framhåller att konkreta hinder till samverkan och utveckling också är svårigheter att hitta ingångar, eller mottagare, inom hälso- och sjukvården. På den regionala nivån hänvisar några av respondenterna till att de befinner sig i olika organisationer, det vill säga i landsting respektive i regionförbund, och upplever ”stuprör” mellan verksamheterna. De hoppas att organisationsförändringen från och med 2019, då sammanslagningar av landsting och regionförbund kommer att ske, ska kunna bidra till förbättrade samarbetsmöjligheter mellan sektorerna.

Men det är inte endast organisationsformen som försvårar samverkan. Även där landsting eller region redan har gjort övergripande avsiktsförklaringar, och till och med har en strategi eller handlingsplan för samverkan mellan kultur och hälso- och sjukvårdsområdet, så kan det vara svårt att hitta ingångar och mottagare. Det har att göra både med kunskap och engagemang och att enskilda personer på ledningsnivå faktiskt tar sig an uppgiften.

Flera respondenter menar att det krävs ett tydligt utpekade ansvar, en organisatorisk stabilitet och långsiktiga satsningar. Den strategiska ledningen inom hälso- och sjukvården och omsorgen behöver tydliggöra var ansvar och mandat ligger, på både politisk nivå, tjänstemannanivå och bland personal.

- *Brist på kunskap om forskning och tillämpad kunskap*

Behovet av att sprida forskningsresultat och kunskap på området är också något som flera respondenter uttrycker. Både hälso- och sjukvård, omsorg och kultursektor behöver få bättre kännedom om forskning och tillämpningar inom området kultur och hälsa.

Under intervjuer med de regionala kulturföreträdarna framkommer en tydlig medvetenhet om hälso- och sjukvårdens ekonomiska förutsättningar, liksom de krav som finns på evidensbaserad behandling. Flera av de intervjuade menar att det också behövs ökad acceptans och insikter från hälso- och sjukvårdens sida om att insatser inom området kultur och hälsa kan både utgöra och komplettera vårdgivande insatser. Sådana insatser kan inte bara bidra till att uppnå de målsättningar som hälso- och sjukvård arbetar med, utan är också kostnadseffektiva, menar de.

Möjligheter

- *Kulturella insatser som komplement till vårdinsatser*

I flera intervjuer framhålls utmaningarna för samhället dels genom det ökande antalet äldre, och dels genom att psykisk ohälsa är ett befintligt och växande problem för många grupper. Här anges att såväl utökade kultursatsningar för äldre inom äldreomsorgen, som satsningar och resurser till förebyggande friskvårdsverksamhet med kultur, skulle kunna bidra till att de äldre kan hålla sig friskare längre. På samma sätt anges att olika typer av förebyggande och rehabiliterande insatser med kulturaktiviteter i högre grad skulle kunna komplettera vårdens behandling av psykisk ohälsa och därmed möta dessa samhällsproblem på ett både effektivt och ekonomiskt fördelaktigt sätt.

- *Kultur som integrerad del av den personcentrerade vården*

I en del samtal beskrivs förhoppningen att ett ökat fokus på personcentrerad vård inom hälso- och sjukvård ska ge utrymme och möjligheter för att inbegripa kultur i olika former inom vård, rehabilitering, och friskvårdande aktiviteter. Det vill säga att vården i bemötande och behandling snarare ska fokusera på de resurser varje person har, den enskilda personens förutsättningar och önskemål och vad det innebär att vara människa och i behov av vård.

- *Sektoröverskridande samverkan, kunskapsspridning och metodutveckling*

De regioner som har utpekade sektoröverskridande uppdrag och exempelvis har etablerat en regional styrgrupp med parter från olika sektorer, upplever och beskriver en tydligare styrka, förankring och framgång i sitt arbete. Även om områden behöver diskuteras och utvecklas mellan olika professioner, har ett lärande och utbyte initierats. Respondenter i flera län menar att de ser möjligheter att utveckla området regionalt genom att det etableras regionala nätverk, samverkansråd, regionala kunskapscentrum, eller motsvarande med syfte att utveckla samverkan över sektorer, och stödja och samordna kunskapsspridning och metodutveckling i deras regioner.

Insatser och stöd från nationell nivå

De stöd som de regionala respondenterna menar vore önskvärt att få från nationell nivå går att, utan inbördes ordning, sammanfatta i följande punkter:

- Att det finns en eller fler nationella parter med nationell överblick som kan samordna och sprida kunskap om metoder och forskning om kultur och hälsa till en bred allmänhet.
- Kunskapsspridning, till exempel via nationella konferenser till både hälso- och sjukvård, kommunal omsorgsverksamhet, respektive kultursektor, om hur man kan arbeta med kultur och hälsa inom vård och omsorg.
- Att ett nationellt centrum för Kultur och hälsa etableras.
- Att regeringen tar fram en nationell strategi eller handlingsplan för området.
- Samverkan på området mellan socialdepartementet, utbildningsdepartementet och kulturdepartementet.
- Att regeringen ger uppdrag kring kultur och hälsa-insatser till nationella myndigheter, exempelvis Folkhälsomyndigheten, Kulturrådet, Socialstyrelsen
- Satsning på forskning
- Nationella stimulansmedel och långsiktiga satsningar.
- Att såväl grundutbildningar, som högre utbildning för professioner inom hälso- och sjukvård och kommunal omsorgsverksamhet, inbegriper kultur och hälsa som kunskapsfält.
- Att Sveriges kommuner och landsting, SKL, inrättar en samordningsfunktion för området kultur och hälsa
- Etablering av en nationell referensgrupp från sjukvårdssektor och kultursektor från alla regioner.

Synpunkter vid intervjuer med kommunala företrädare

I de intervjuer som vi gjort med personer verksamma på kommunal nivå framkommer att de i stora drag möter samma typ av hinder och möjligheter som sina regionala motsvarigheter. Fokus ligger dock mer på arbete med kulturaktiviteter inom äldreomsorgen och hur samarbetet ser ut mellan de olika förvaltningarna i kommunen. En viktig fråga för kommunerna är också att få till samverkan direkt med vård- och omsorgspersonal genom olika typer av kulturombud. Personerna vi intervjuat arbetar på kommunen eller på studieförbund i Göteborgs stad, Kalmar, Södertälje, Västerås stad, Umeå, Åre och Östhammar. Gemensamt för de intervjuade är att de verkar i kommuner som alla drev projekt inom Kulturrådets satsning *Kultur för äldre* under åren 2010 - 2013 och att de är medlemmar i det nationella nätverket för kultur och hälsa. Nedan redogörs de hinder och möjligheter som respondenterna gett uttryck för i intervjuerna.

Hinder

- *Bristande samarbete och mandat*

I intervjuerna framkommer att det efterfrågas en större politisk vilja och engagemang för att främja området kultur och hälsa. En respondent uttrycker att det finns goda förutsättningar att, i liten skala, skapa bra verksamhet som gör skillnad för patienter och brukare. Men för att det ska växa och utvecklas vidare krävs att frågan lyfts upp på till högre beslutsnivåer och att förvaltningarna ges tydliga mandat och uppdrag.

Samarbete mellan sektorerna kultur och vård och omsorg lyfts också fram som ett utvecklingsområde. Liksom på den regionala nivå så beskriver kommunala respondenter att det är svårt för kulturförvaltning och kulturaktörer att hitta ingångar till vården då kunskap och förståelse för varandras verksamheter delvis saknas. Samarbetet mellan kommuner och regioner kan förbättras enligt en respondent som upplevt att dialogen med regionen varit sparsam. Allmänt beskrivs att mer samarbete mellan kommun, region och högskolor skulle främja arbetet med kultur och hälsa.

- *Utbildning*

I intervjuerna lyfts behov att vidareutbilda både aktörer inom kulturområdet och personal inom vård och omsorg. Det anses också viktigt att kultur och hälsa är integrerat i vårdutbildningarna och att insatser görs för att skapa intresse för ämnet bland studenterna.

- *Långsiktighet och kvalitet*

Vissa av respondenterna beskriver att det finns avtal mellan förvaltningarna gällande kultur och hälsa. Dock saknas ibland långsiktighet i avtalen vilket försvårar planering över tid. När tillfälliga projekt och satsningar med externa medel tar slut, uppfattar en av respondenterna att den enda möjligheten för en liten kommun att fortsätta erbjuda kulturaktiviteter på exempelvis äldreboenden, i så fall är att lägga ansvaret och arbetsuppgiften på den ordinarie vårdpersonalen.

En utmaning som lyfts fram är också aktörers och förvaltningars olika syn på kvalitet inom kultur och hälsa. En respondent beskriver hur regionens högt ställda krav på professionalitet i de kulturprogram som turnerar i regionen inte alltid har varit okomplicerat för kommunen att hantera. Kostnaderna har inte varit förenliga med äldreomsorgens önskemål, där kontinuitet har efterfrågats snarare än konstnärlig kvalitet. Konkurrensutsättning och upphandlingar kan också vara ett hinder för långsiktighet gällande kultur och hälsa-området.

- *Resursbrist*

Äldreomsorgen i kommunerna beskrivs stå inför stora utmaningar både demografiskt och ekonomiskt. Personalbristen påverkar på alla plan, även när det kommer till kulturverksamhet. Respondenterna uppger att det saknas medel, för både aktiviteter och samordning. Samordningstjänster, om än bara på deltid, beskrivs kunna göra stor skillnad inte minst i mindre samhällen, eller i glesbygd.

Kopplat till frågan om resurser lyfts det också att det kan vara ett problem att vård- och omsorgspersonalen saknar förståelse eller tid för att engagera sig i kultur för äldre-verksamheten. En respondent beskriver att det blir mycket svårare att bedriva kulturaktiviteter i äldreomsorgen när personalens stöd och engagemang saknas.

Möjligheter

- *Samarbete mellan förvaltningar, nämnder och andra aktörer*

Flera av respondenterna beskriver hur kultur och hälsa-verksamheterna gynnas av samverkan mellan olika förvaltningar och politikområden. Inrättade tjänster för samordning, också på hälso- och sjukvårdssidan, skapar bättre möjligheter att få förståelse för varand-

ras perspektiv. En respondent beskriver hur en nyinrättad samordnande funktion på socialförvaltningen förbättrat samarbetet och verksamheterna avsevärt. Genom att vården/omsorgen får en samordnande funktion inom sin egen förvaltning får frågan större tyngd än om kulturförvaltningen ensam driver arbetet. Samarbete mellan kulturförvaltning och socialförvaltning där samordnande funktion läggs på socialförvaltningen beskrivs som ett sätt att verkligen integrera kultur och hälsa-arbetet i vårdens verksamheter. Det anges vara viktigt att samverkan sker både på politisk nämndnivå och tjänstemannanivå. I intervjuerna framgår också att samarbeten med studieförbund fungerar bra på lokal nivå. Studieförbunden bidrar med kompetenser och kontakter i lokalsamhället som kommunen kan sakna, till exempel när det gäller kontakt med, och rekrytering av kulturaktörer.

- *Nationella nätverk och bidrag*

Nätverk för området kultur och hälsa lyfts fram som väldigt värdefulla även för de kommunala företrädarna. Respondenterna efterfrågar och uppskattar forum där tjänstepersoner kan få svar på sina frågor och hjälp att lösa olika problem som dyker upp i arbetet. Det nationella nätverket för kultur och hälsa beskrivs som inspirerande och viktigt, men också som mest anpassat för regionala företrädare vilket gör att de kommunala perspektiven inte prioriteras.

Bidragsgivning från regional, eller statlig nivå har stor betydelse. Inte bara finansieringsmässigt, utan också för den legitimitet och uppmärksamhet som statliga eller regionala bidrag ger till lokala projekt. Flera respondenter ser behov av att öka möjligheterna att söka den här typen av bidrag. Positiva erfarenheter från satsningen *Kultur för äldre* lyfts fram.

- *Meningsfull tillvaro för patientgrupper*

I intervjuerna beskriver flera att det är viktigt att olika patientgrupper får en meningsfull tillvaro genom kultur. Den sociala gemenskapen beskrivs av en respondent som minst lika viktig för hälsan som själva kulturaktiviteten. Kulturpedagogiska metoder i utbildningen för undersköterskor skulle underlätta för personalen att använda kultur som stimulans i vardagen. Aktivitetsombud som själva jobbar på avdelningarna upplevs som viktiga länkar och möjliggörare för kulturverksamhet inom till exempel äldreomsorgen.

Insatser och stöd från nationell nivå

De stöd som de kommunala respondenterna menar vore önskvärt att få från regional och nationell nivå kan, utan inbördes ordning, sammanfattas i följande punkter:

- Regionala nätverk är viktiga, och det behövs nätverk som är anpassade för kommuner på nationell nivå
- Strukturer och initiativ på statlig och regional nivå, så att det skapas en samsyn om området.
- Forskning och utbildningar behöver utvecklas. Fler samarbeten med universitet och högskola. Kultur och hälsa bör lyftas in både i kulturutövares och i vårdpersonals utbildningar.
- Riktade bidrag som kommunerna kan söka för verksamhet inom kultur och hälsa.

Enkät svar från hälso- och sjukvård om utvecklingsbehov

Som tidigare beskrivits efterfrågade den enkät som Kulturrådet riktade till ansvariga för hälso- och sjukvården i landstingen och regionerna hur hälso- och sjukvården arbetar med

området kultur och hälsa, kultur i vården, eller motsvarande. Området kultur och hälsa beskrevs med att det till exempel kunde handla om verksamheter (aktiviteter, utbud, behandling, terapi) som på något sätt inbegriper konst- och kulturuttryck i förebyggande hälsoarbete, rehabilitering, eller att motverka ohälsa.

Några landsting eller regioner har valt att låta sin regionala kulturförvaltning svara på, eller samordna enkätsvaren. De flesta enkätsvar har dock besvarats antingen i samverkan mellan företrädare från hälso- och sjukvård och regionalt kulturansvariga enheter, eller av en folkhälsoenhet, hälso- och sjukvårdsledning, eller regionledning. Av landstingen och regionerna är det 14 av 21 som har besvarat enkäten. Två regioner, Sörmland och Norrbotten, har informerat om varför de inte svarar på enkäten. Sörmlands hälso- och sjukvård skriver att det arbete som bedrivs strategiskt på detta område utförs av den regionala kulturförvaltningen. Den regionala kulturförvaltningen i Norrbotten svarar i hälso- och sjukvårdens ställe att det inte finns någon möjlighet för sjukvårdsdivisionen att politiskt prioritera området och att arbete med kultur och hälsa för närvarande drivs av kulturförvaltningen.

Hinder och möjligheter

Här nedanför har vi grupperat svaren på enkätfrågan ”*Vad anser ni krävs för att området kultur och hälsa ska kunna utvecklas ytterligare i er region?*” under ett antal rubriker. 11 av de 14 landstingen eller regionerna har besvarat frågan. Vissa regioner har angett behov av insatser från nationell nivå, liksom angett utvecklingsbehov inom nationell forskning och utbildning.

- *Uppdrag, mandat och förankring*

Flera av enkätsvaren innehåller hänvisningar till hur viktigt det är att det finns grundläggande mandat och uppdrag för arbetet med kultur och hälsa.

Stockholms läns landsting skriver att en grundläggande förutsättning för att länets vård och omsorg ska kunna arbeta med området kultur och hälsa är att arbetet är sanktionerat i ledningsgrupper. De menar att kultur behöver komma in i vårdavtal och styrdokument och bli integrerat i verksamheter som en resurs för vård- och omsorgsverksamheterna. Då det blir en del av ordinarie uppgifter för personal på avdelningarna kan de prioritera den och ta den på allvar. För en utveckling krävs att de ”eldsjälsdrivna” projekten övergår i mer formaliserade former.

Region Örebro anger i sitt enkätsvar att de inom regionen skulle behöva formulera ett sektoröverskridande, gemensamt mål för området kultur och hälsa, liksom definiera vilka verksamhetsområden de vill verka inom. I det arbete de ser framför sig ingår att:

- Utveckla en plattform för samverkan och utbyte mellan yrkespraktik, konstnärligt och vetenskapligt arbete.
- bygga strukturer för samverkan för dem som fattar beslut och har mandat och resurser.
- Att organisera och stödja fortbildningsinsatser för vårdpersonal, kultur-institutioner, kulturutövare och pedagoger.
- Att driva metod och kunskapsutveckling inom kultur i vården.
- Att kartlägga vilket utbud av konst och kultur som finns i vården samt hur den bör utvecklas i framtiden.

Region Västmanland lyfter fram att det krävs engagemang, stöd från ledningen och resurser för att utveckla gemensamma projekt inom området kultur och hälsa.

Västra Götalandsregionens svarar att det absolut viktigaste för utvecklingen av området att beslutfattarna inom vården, politiker, chefer, överläkare, inser kulturens roll för hälsan och driver på utvecklingen.

Region Östergötland anger att det krävs långsiktighet, tydlighet och hållbarhet kring frågorna.

Region Skåne menar att fortsatt arbete med att förankra den regionala strategin och handlingsplanen om kultur och hälsa på ledningsnivå är viktig, liksom förankring på övriga nivåer.

- *Strukturerat arbete och samverkan mellan sektorer*

Stockholms läns landsting beskriver att det sker verksamhet och ”eldsjälsdrivna” projekt inom länets hälso- och sjukvårdssektor och kultursektor, men att kunskapsutbyte och tvärssektoriellt samarbete i högre grad behöver formaliseras. Stockholms läns landsting och Region Örebro lyfter bägge fram att det är viktigt att hitta sektoröverskridande samarbetsytter och möjligheter till tvärvetenskapligt samarbete på regional nivå.

Region Skåne anger att deras kultur och hälsa-verksamhet i stor utsträckning bygger på att det finns eldsjälar och särskilt intresserade. De menar att det krävs att insatserna systematiseras, och samordnas. På samma sätt anger Region Värmland att de olika öar som bedriver verksamhet inom regionen behöver samordnas och att det krävs kunskap och samsyn inom området kultur och hälsa.

Landstinget i Kalmar län anger i sitt enkätsvar att det som krävs för ytterligare utveckling av området vore att etablera det regionala treåriga samarbetsprojektet Kultur på recept som hälsofrämjande behandling, och att systematiskt implementera kulturinsatser som ett komplement till traditionella rehabiliteringsinsatser.

- *Behov av forskningsevidens och kunskap om forskning*

Region Gotland beskriver att för att området kultur och hälsa ska utvecklas ytterligare i deras region behöver evidensläget avseende kulturinsatserns positiva påverkan vid sjukdom eller ohälsa stärkas.

Landstinget i Gävleborg svarar likaså att relevant forskning och evidens behövs inom området.

Region Värmland menar att det krävs mer forskning och uppföljning för att skapa evidens och beprövad erfarenhet. De efterfrågar mer svensk forskning inom de konstnärligt uttryckande terapierna. Internationell samt även viss nationell forskning och evidens finns för de konstnärliga terapierna redan. Men eftersom den internationella forskningen bygger på andra hälso- och sjukvårdssystem och kontexter, så behövs det mer nationell forskning.

Region Skåne menar att de behöver ökad kunskap om forskning inom området och vill gärna se forskning t. ex. med inriktning på samhällsekonomi.

Region Västernorrland anger i sitt svar att de delvis saknar tillförlitlig forskning och kunskap för att implementera beprövade metoder i preventionsarbete och behandling.

I Kronoberg finns ett intresse för utveckling inom området kultur och hälsa och ett antal förslag till satsningar diskuteras för närvarande. Regionen anger att sådana satsningar behöver knytas till forskningsprojekt för att bidra till en starkare evidens inom området kultur och hälsa.

- *Generell kompetensutveckling, och kunskapsspridning på sektoröverskridande arenor*

Flera regioner uttrycker i sina enkätsvar att det är viktigt att kompetensutveckla och sprida kunskap om tillämpning och resultat inom området kultur och hälsa.

Stockholm läns landsting anger att deras Kompetenscentrum för kultur och hälsa har ett viktigt pedagogiskt uppdrag att öka kunskapen inom vård- och omsorgssektorn så att kultur kan bli en naturlig del i arbetet. I uppdraget ingår att sprida och tillgängliggöra forskning, liksom konkreta metoder och arbetssätt som visat sig fungera bra, liksom förklara och synliggöra hur kultur kan komplettera dagens vård och omsorg. De anser att det också behövs kunskaps- och kompetenshöjande insatser inom både vård- och omsorgssektorn och kultursektorn, såväl grundutbildningar som inom fortbildning, uppdragsutbildning.

De menar att mycket av det arbete som bedrivits inom de olika sektorerna har skett utan tillräckligt med samarbete eller utbyte och vill att det tvärspektoriella samarbetet i regionen ska formaliseras. Bland annat önskar de att ett nätverk etableras som sammanför professionella inom konst, forskning, vård och omsorg. Detta skulle skapa förutsättningar för systematisk samverkan, samsyn och delaktighet, och skulle enligt landstinget kunna stärka det lokala, regionala och nationella fältet kultur och hälsa och bidra till ett mer hållbart arbete med integrering av konst och kultur i vård och omsorg.

Stockholms läns landsting menar att de behöver fokusera på strategiskt arbete som att arrangera återkommande forskningskonferenser, symposier och/eller seminarier som främjar dialog och kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan forskningsområden. ”Genom att skapa kontaktytor där forskare från olika vetenskapliga fält kan träffas på lika villkor kan vi möjliggöra både en ökad ömsesidig förståelse men också stimulera ett ökat intresse för varandras fält och hur de kan berika varandra”.

Region Örebro beskriver att de för att ytterligare utveckla området i regionen skulle behöva utveckla en plattform för samverkan och utbyte mellan yrkespraktik, konstnärligt och vetenskapligt arbete. Det innebär bland annat att organisera och stödja fortbildningsinsatser för vårdpersonal, kulturinstitutioner, kulturutövare och pedagoger, och att driva metod- och kunskapsutveckling inom kultur i vården.

Region Skåne anger att det är viktigt att kommunicera om området och om forskning, till både hälso- och sjukvården och kultursektorn. De menar att de insatser inom kultur- och hälsa-området som faktiskt utförs regionalt också bör göras mer kända för allmänheten och politiker. Insatser bör också följas upp mer systematiskt.

- *Utmaningar inom sjukvården*

Region Kronoberg anger att ett viktigt hinder för satsningar med kulturellt innehåll är att hälso- och sjukvården står inför stora utmaningar vad gäller bemanning, kompetensförsörjning och finansiering. Samtidigt finns det i regionen ett intresse för utveckling av

verksamhet inom kultur och hälsa och de ser att avgränsade och systematiska utvecklingsmöjligheter finns inom exempelvis psykiatrisk vård, geriatrisk vård och hälso- och sjukvård gentemot barn.

- *Personcentrerad vård*

Västra Götalandsregionen beskriver att de har kunnat se att kulturens roll inom vården har stärkts i takt med att vården blivit mer personcentrerad, det vill säga har en mer holistisk bild av människan och där blir kulturen en självklar och viktig väg att nå vårdens målsättningar.

Insatser och stöd från nationell nivå

De önskemål som framkommer i enkätsvaren angående stöd från nationell nivå är nationella policyinsatser, kunskapsspridning, samordning och ansvarstagande från flera politikområden.

Stockholms läns landsting menar att det behövs samordning inom Regeringskansliet mellan kulturdepartementet, socialdepartementet och utbildningsdepartementet. De vill även att berörda departement etablerar en arbetsgrupp om hur området kan stärkas tillsammans med Stockholms läns landsting och Karolinska Institutet. De anser också att Kulturrådet borde få ett uppdrag att ansvara för nationell kunskapsspridning på området.

Region Skåne svarar i sin enkät att det vore önskvärt att ett nationellt center, och/eller ett nordiskt center, för kultur och hälsa, etablerades. Regionen menar att nationella viljeyttringar inom området skulle vara värdefulla för områdets legitimitet och vill se nationella riktlinjer, eller en nationell strategi för kultur och hälsa, liksom engagemang och insatser från flera olika politikområden och departement. De nämner Folkhälsomyndigheten, kulturdepartementet och socialdepartementet.

- *Utveckling av området kultur och hälsa inom utbildningssektorn*

Både Stockholms läns landsting och Region Skåne anger i sina enkätsvar att de ser ett generellt behov av att vård- och omsorgsutbildningar integrerar kunskap, forskning och metoder inom området kultur och hälsa. Region Skåne menar att detta också bör ingå i kulturutbildningar.

6. Goda exempel och modeller för samverkan

Här lyfter Kulturrådet fram det som vi ser som ett antal goda modeller för lokal och regional samverkan inom området kultur och hälsa, utifrån det material vi har samlat in via intervjuer med regionala och kommunala företrädare, och inkomna enkätsvar. Vi har valt ut ett antal modeller där vi har uppfattat att regional samordning, arbetssätt och strukturer för sektoröverskridande samverkan verkar fungera väl och finns på plats i det ordinarie arbetet på regional nivå, och där en eller flera strategiska insatser tycks samverka på ett gynnsamt sätt. Vi har grupperat dem på följande sätt:

- Regioner med reguljärt stöd för kulturverksamhet riktad till kommunal äldreomsorg, liksom upparbetade nätverk och sektoröverskridande samverkan. Arbetet är/kan vara strukturerat genom avtal.
- Regioner med politiskt beslutade uppdrag inom området kultur och hälsa. Regionala strategier, handlingsplaner, eller åtgärdsprogram finns.
- Regioner med en sektoröverskridande regional styrgrupp, eller arbetsgrupp inom området kultur och hälsa, eller ett regionalt resurscentrum
- Regioner med sektoröverskridande samordning och finansiering
- Arbetsmodeller inom samordningsförbund (FINSAM) för att stödja personer/särskilt utsatta grupper, som behöver myndighetsstöd från flera olika håll. Kultur kan ingå som ett av de sätt som används i rehabilitering, t. ex. för att komma tillbaka från sjukskrivning, ut i arbetsliv, eller i utbildning.

Blekinge, Halland, Jönköping, Stockholm, Skåne, Västra Götaland, Östergötland är några exempel på regioner och län som arbetar med någon, eller flera, av ovanstående modeller inom området kultur och hälsa. Som framgår av kapitel 4 finns det ett flertal regioner som har genomfört flera intressanta initiativ och verksamheter på området och som också arbetar med vissa av modellerna ovan. För närmare och mer detaljerade beskrivningar av samtliga regioners arbete, samverkan och verksamheter på området hänvisas till läsning av kapitel 4, *Kunskapsutbyte och samverkan kring kultur och hälsa på regional nivå*.

Blekinge

Blekinge Bildningsförbund och Musik i Blekinge har i uppdrag från regionen att arbeta med kultur och hälsa gentemot vård och omsorg i kommunerna. Bildningsförbundet har haft detta uppdrag sedan 1990-talet och erbjuder kultur till den kommunala äldreomsorgen. Det har etablerats kulturombud i äldreomsorgsverksamheterna, och äldreomsorgen får erbjudande om minneslådor, liksom musik- och teaterarrangemang för äldre. Blekinge bildningsförbund håller i samordningen av två kommunnätverk, ett inom äldreomsorg och ett mot funktionsstödsomsorg. Samtliga fem kommuner deltar.

Halland

Region Halland är ett exempel på region med politiskt antagna styrdokument för området kultur och hälsa och såväl den regionala kulturnämnden som hälso- och sjukvården finansierar verksamheter inom kultur och hälsa. Det finns en regional överenskommelse om kultur för äldre upprättad mellan Region Halland, folkbildningen och kommunerna. Regionen upprättar samarbetsavtal med varje kommun, vilket uppges ge god stabilitet. Kommunerna har tagit fram mål och riktlinjer för kulturen som resurs i äldreomsorgen och överenskommelsen med regionen skrivs under av såväl socialchef som kulturchef i respektive kommun.

Det är Hallands bildningsförbund som har regionens uppdrag att ta fram kulturutbud för målgruppen seniorer över 65 år. De riktar kulturerbjudanden till kommunernas äldreomsorg och till föreningslivet. I uppdraget ingår även utbildningsinsatser för personal. Hallands bildningsförbund sköter bokningar och administration åt kommunerna, och ansvarar för utvecklingsarbete. Regionen subventionerar det kulturutbud som länsbildningsförbundet erbjuder kommunerna med femtio procent.

Jönköping

Region Jönköping har ett politiskt uppdrag att arbeta med området kultur och hälsa inom såväl hälso- och sjukvården som inom kulturområdet. Regionen har etablerat sektoröverskridande samordning med finansiering och insatser från såväl hälso- och sjukvård, kommunal omsorg, som kultursektor. De har även en regional styrgrupp för kultur i vården/kultur för hälsa-verksamhet, som består av chefsrepresentation från såväl kommuner, länskultursektor, hälso- och sjukvård, frivilligorganisationer, specialist- och primärvård. Styrgruppen avrapporterar direkt till regiondirektören.

I Region Jönköping hälso- och sjukvård, och inom kommunal omsorg finns en etablerad verksamhet för kultur i vården/kultur för hälsa. Kultur och hälsa har sedan år 2000 varit ett målområde inom landstingets folkhälsoarbete. Riktlinjer för den nuvarande Kultur för hälsa/kultur i vården-verksamheten finns i hälso- och sjukvårdens budget/flerårsplan. Kultur och hälsa som arbetsområde lyfts även fram i den regionala kulturplanen och samtliga regionala kulturverksamheter har i uppdrag att, arbeta med området kultur och hälsa, exempelvis genom att bidra med kompetens eller lokaler.

Det övergripande arbetet inom Kultur för hälsa/Kultur i vården samordnas av Sektion Folkhälsa som arbetar med att etablera och utveckla verksamhet inom hälso- och sjukvården och gentemot länets kommuner. Kultur i vården-verksamheterna ses som en del av den personcentrerade vården, det vill säga att vården ska kunna erbjuda en palett av insatser utifrån behov och önskemål för att främja jämlik hälsa. Regionens flaggskepp inom verksamhetsområdet är *Kulturunderstödd rehabilitering* (tidigare kallat Kultur på recept) som anvisas personer som är sjukskrivna, eller i riskzonen för sjukskrivning för stressrelaterade besvär, psykisk ohälsa och/eller långvarig smärta. Rehabiliteringen är arbetslivsinriktad och sker i samarbete med vårdenhet, arbetsplats, Arbetsförmedling och Försäkringskassa. Målet är att förbättra hälsa, såväl psykiskt som fysiskt och socialt, och att personer efter avslutad rehabilitering ska kunna återgå till någon form av arbete, arbetsträning eller studier.

Regionen har en långsiktig och stabil finansierings- och samverkansmodell med kommunerna som beskrivs som kostnadseffektiv för bägge parter. Initiala kostnader tas av regionen, och om kommunen vill inleda ett långsiktigt samarbete på området delas kostnaden lika.

Skåne

Region Skåne är exempel på en region med ett sektoröverskridande uppdrag inom området kultur och hälsa, med politiskt fastlagd strategi och en handlingsplan. Det finns även en strategisk grupp som ska utveckla regional samverkan och verksamheter mellan olika sektorer inom området.

Den regionala strategin avser främst insatser som kan göras inom den regionala kultur- nämndens respektive hälso- och sjukvårdsnämndens gemensamma arbetsfält. Med kultur och hälsa avses kulturlivets samverkan med vård- och omsorgsområdet, hälso- och sjukvårdsområdet samt folkhälsoområdet, det vill säga kultur i hälsofrämjande, förebyggande

och rehabiliterande arbete. Ett delmål i den regionala handlingsplanen är att införliva kultur och hälsa i relevanta styrdokument. Förslag på målformuleringar och indikatorer ska enligt planen också tas fram. Numera finns kultur och hälsa med i hälso- och sjukvårdsnämndens årliga uppdrag till sjukhusförvaltningarna.

I Region Skåne finns även en handlingsplan för folkhälsoarbetet där kulturens roll betonas i arbetet för en hållbar utveckling och förbättrad folkhälsa. Kultur och hälsa anges som ett viktigt strategiskt utvecklingsområde. Genom att skapa förutsättningar för ökad social och kulturell delaktighet och ökat inflytande, minskar enligt handlingsplanen risken för utanförskap och ohälsa.

Region Skåne har en strategisk grupp för kultur och hälsa, med personer som är strategiskt ansvariga för att strukturera samarbetet mellan kulturförvaltningen, avdelningen för hälso- och sjukvårdsstyrning samt området folkhälsa och social hållbarhet. Gruppen består av bland annat verksamhetschefer, läkare, psykologer och sjukhusbibliotekarier från olika delar av hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Gruppen diskuterar lämpliga insatser för att förverkliga strategins och handlingsplanens intentioner, och bedömer även projektsökningar. Från folkhälsoområdet planeras tjänstemän från regionens stab medverka i arbetet. Enligt handlingsplanen ska den strategiska gruppen upprätta en årlig handlingsplan med tillhörande kostnadsberäkning för det regionala arbetet.

Stockholm

Stockholms läns landsting är ett exempel på ett län med politiskt uppdrag inom området kultur och hälsa som riktas till både sjukvård och äldreomsorg. Det finns även en etablerad regional stödfunktion genom ett nyetablerat Kompetenscentrum, administrativt placerat inom den regionala kulturförvaltningen.

Stockholms läns landstings kulturnämnd och hälso- och sjukvårdsnämnd, gav kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla ett Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård och äldreomsorg i länet med start hösten 2016. Kompetenscentrum för kultur och hälsa är en regional resurs som ska arbeta för att hälso- och sjukvården kan ta del av kulturens potential så att konst och kultur med tiden integreras i länets vård- och omsorgsverksamheter. De samlar och sprider bland annat kunskap om metoder och forskning och ska även kompetensutveckla vårdpersonal.

Den regionala kulturförvaltningen tar fram och erbjuder ett subventionerat utbud av kulturupplevelser och kulturaktiviteter riktat till vården. Utbudet omfattar framför allt musik och dans, men också exempelvis filmvisningar och högläsning, som kan beställas av landstingsdrivna vårdenheter och av kommunernas omsorgsverksamheter. Programmen är kostnadsfria för den landstingsdrivna vården och kommunerna subventioneras med femtio procent av kostnaden.

Landstingets kulturförvaltning fördelar projektbidrag inom området kultur och hälsa, som ska gå till kulturaktörer som stadigvarande utför verksamhet inom landstingsdriven vård. Samtliga av landstingets länskulturfunktioner (Film Stockholm, Dans i Stockholms stad och län, Regionbibliotek Stockholm, Länsmusiken i Stockholm, Slöjd Stockholm och Stockholm länsmuseum) har som en del i sina uppdrag att främja tillgången till kultur inom vården.

Västra Götaland

I Västra Götalandsregionen har regionens kultursekretariat uppdraget att föra in kulturen i andra sektorer och till exempel arbeta för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård. Kulturnämnden har uppdraget från regionfullmäktige och området anges i budgeten.

Området omnämns i regionens kulturplan, liksom i den regionala folkhälsokommitténs styrdokument. Målet är att de verksamheter och modeller som kulturnämnden initierar ska integreras i vården. Finansiering av området delas mellan kulturnämnden, hälso- och sjukvårdsstyrelsen och folkhälsokommittén i samverkan.

I Västra Götalands regionala kulturplan 2016–2019 finns kultur och hälsa omnämnt kopplat till tre utvecklingsinsatser:

4. Att öka kunskapen om kulturens roll för hälsan.
5. Att utöka kulturnämndens insatser till att omfatta aktiviteter inom vård och omsorg
6. Att utveckla former för konst i det offentliga rummet, som vårdmiljön.

I den regionala folkhälsokommitténs styrdokument *Samling för social hållbarhet – Åtgärder för jämlik hälsa i Västra Götaland* betonas kulturens roll för hälsan.

Östergötland

Östergötland är ett exempel på en region med politiskt uppdrag inom området kultur och hälsa, med insatser och finansiering från såväl hälso- och sjukvård, som kultursektor. Sedan 2012 finns ett ordinarie uppdrag avseende kultur och hälsa i hälso- och sjukvården med en heltidsanställd utvecklingsledare. Den största satsningen inom hälso- och sjukvården i regionen är *Må bra med kultur* som är ett erbjudande till patienter om hälsofrämjande kulturaktiviteter i grupp på kulturaktörernas arena. Det fungerar som ett komplement till den traditionella hälso- och sjukvården, förebyggande, eller som en del av patientens rehabilitering.

Må bra med kultur erbjuds för närvarande på fem orter: Kisa, Linköping, Mjölby, Motala och Norrköping. Verksamheten sker i samverkan med kulturaktörer och erbjuds inom områdena dans, konst/skapande, litteratur, hantverk och natur/trädgård. Målgrupp är patienter med psykisk ohälsa i bred bemärkelse, som exempelvis stressrelaterade besvär, oro eller smärta, som varit i kontakt med kurator, sjukgymnast, arbetsterapeut eller annan behandlande vårdpersonal. En särskild satsning för ungdomar är under utveckling i samverkan med bland annat elevhälsan. Kommunerna ingår också som avtalsparter för en del av aktiviteterna i *Må bra med kultur*.

En överenskommelse med Bildningsförbundet i Östergötland finns i syfte att ge möjligheter för *Må bra med kultur*-deltagare att vara fortsatt kulturaktiva. Det handlar om att hitta en brygga över till studieförbundens andra kulturverksamheter, eftersom det vanliga utbudet inte alltid passar målgruppen, till exempel kan det upplevas som alltför prestationsinriktat.

Regionens Enhet för kultur och kreativitet erbjuder kulturutbud för äldre riktat till kommunerna. Regionen erbjuder alla personer över 65 år, och med behov av insatser i form av hemtjänst, boende, och omsorgstjänster i kommunal eller privat regi, tillgång till ett subventionerat kulturutbud.

7. Kulturrådets slutsatser

I inledningen till denna rapport har vi beskrivit att kultur och hälsa är ett brett begrepp som inbegriper många olika verksamheter och tillämpningar. Verksamhetsområdet omfattar ett flertal olika politikområden och forskningsområdet är tvärvetenskapligt. Detta tydliggörs genom den bredd av verksamheter och exempel som har lyfts fram av företrädare för regioner och kommuner. Det har också framgått att begreppet kultur och hälsa är mångtydigt och tolkas på olika sätt.

Detta faktum har å ena sidan komplicerat Kulturrådets översyn, men kan å andra sidan sägas vara ett resultat i sig, eftersom det ger en bild av en återkommande problematik som ofta uppstår vid sektoröverskridande verksamheter. Olika sektorer och politikområden använder olika uttryck och språk, och kan ha svårt att förstå varandra och mötas i konkret arbete innan innehåll, ansvarsområden och gränssnitt har definierats och klargjorts. I detta ligger även frågor om var ansvar och budgetering för olika insatser ska ligga. Området kultur och hälsa skulle i detta sammanhang kunna jämföras med området kulturella och kreativa näringar, vars definitioner och gränssnitt mellan politikområden har varit under diskussion under många år.

På den regionala nivån bedrivs i dag flera initiativ för att utveckla området kultur och hälsa. I ett antal regioner har det etablerats sektoröverskridande samverkan på ett strukturerat och strategiskt sätt, vilket kan vara till inspiration för andra regioner som önskar utveckla sitt eget arbete.

Under rapporttiden har det blivit tydligt att det för närvarande saknas nationella myndigheter och parter med nationell överblick, kunskap och uppdrag inom verksamhetsområdet kultur och hälsa i Sverige. Samverkan och kunskapsutbyte mellan myndigheter på nationell nivå saknas likaså, och nationella myndigheter har små möjligheter att svara mot de olika behov och önskemål om stöd, som finns från regional nivå.

Som framgick i kapitel 5, *Hinder och möjligheter för utveckling*, efterfrågar den regionala nivån bland annat nationella parter med överblick och uppdrag att bidra till kunskaps-spridning och samordning. Det efterfrågas nationella policyinsatser, liksom sektoröver-skridande samverkan och ansvarstagande från flera politikområden, stimulansmedel och satsningar på svensk forskning och utbildning på området.

Förslag till fortsatt arbete

Bland de beskrivna behoven och idéerna om utveckling av området kultur och hälsa, finns flera värdefulla förslag från regional och kommunal nivå. Kulturrådet vill särskilt lyfta fram ett antal av dessa, som bör ses som grundläggande för att området ska kunna fortsätta utvecklas nationellt:

- Strategisk samverkan på området kultur och hälsa upprättas interdepartementalt mellan socialdepartementet, utbildningsdepartementet, respektive kulturdepartementet.
- Regeringen ger uppdrag till en eller flera nationella myndigheter, eller organisationer, att sprida kunskap om arbetsmetoder och modeller, respektive spridning av forskning inom området kultur och hälsa.

- Regeringen ger en eller flera myndigheter, eller organisationer, uppdrag att samverka tvärssektoriellt för att utveckla området och tillskjuter stimulansmedel för utveckling av området.

Behov av ytterligare fördjupning och insatser

Det finns förmodligen flera områden som bör undersökas ytterligare för att uppnå en mer heltäckande kunskap om hur arbetet med kultur och hälsa bedrivs på lokal och regional nivå. Här följer några som vi har identifierat i samband med vårt uppdrag:

- Verksamhet inom hälso- och sjukvården, klinisk behandling
- Vård och omsorg på kommunal nivå
- Kultur och hälsa inom hälso- och sjukvårdsutbildningar

Vi insåg tidigt under vår översyn att det skulle bli svårt att få en heltäckande bild av hur verksamhet med konstnärliga och kulturella inslag används inom hälso- och sjukvårdens olika delar. Vår uppfattning efter översynen är att sjukvårdens verksamhetsledning, och/eller folkhälsoenheter, överlag har en begränsad överblick av hur tillämpningen av området kultur och hälsa ser ut inom sina organisationer. Detta inbegriper även olika kliniska behandlingar, som exempelvis bild-, drama-, musik, dans-/rörelse-terapi. Det vore intressant om omfattningen av dessa behandlingar, liksom dess ställning inom vården skulle undersökas närmare av någon nationell part.

Som framgått tidigare i rapporten har flera av dem vi har intervjuat, men även enkätsvar från hälso- och sjukvård, beskrivit behov av att området kultur och hälsa inbegrips i hälso- och sjukvårdsutbildningar på olika nivåer. Hur utbildningsmöjligheter och kompetensutveckling inom området ser ut, är ett område som vi anser borde inventeras och undersökas vidare.

Kunskapen om hur äldrevård och annan vård och omsorg på kommunal nivå använder sig av konst och kultur för ökad hälsa i sina verksamheter är också fortfarande bristfällig och skulle med fördel kunna fördjupas.

Jämlikhets-/jämställdhetsaspekter

I vårt uppdrag framgick att översynen skulle genomföras utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Vi har i enkätfrågorna till hälso- och sjukvården ställt frågor om jämställdhetsperspektiv och om målgrupper (se bilaga C, Enkätfrågor till hälso- och sjukvården). De svar som inkommit har varit av mycket olika karaktär och har gjort det svårt att redogöra för resultaten på ett användbart sätt.

I de svar som har inkommit så avser vissa svar jämställdhet inom projekt, eller delar av verksamhet, och ibland hur hela sjukvårdsorganisationen arbetar med frågan. Till exempel svarar respondenter kortfattat att jämställdhetsperspektivet ingår i patientlagstiftningen och i begreppet jämlik vård. Respondenterna hänvisar också till att verksamheten är till för både män och kvinnor, eller att behandlingar inom vården (exempelvis terapi) är individuellt anpassade.

I de fall det finns detaljerade och längre svar kan det exempelvis avse enskilda personers utbildning, till exempel att en musik- och bildterapeut är utbildad inom området jämställdhet. I några fåtal svar anges tydligt att jämlikhet och jämställdhet implementeras och följs upp löpande i hela verksamheten. Vissa svarar att kunskap om jämställdhetsperspektivet varierar i organisationen, inte används systematiskt, eller att policydokument för jämställdhetsarbete saknas. Vi har av tids- och resursskäl inte haft möjlighet att fördjupa

oss ytterligare i området, men konstaterar att frågan om hur ett jämställdhetsperspektiv används inom kultur och hälso-området, skulle kunna förtydligas och fördjupas i eventuella fortsatta uppdrag för någon, eller några nationella aktörer.

Kultur på recept. Rapport om en pilotstudie inom Division Primärvård, Region Gävleborg (2015) <http://www.regiongavleborg.se/kultur/verksamhet/kultur-och-halsa/vad-gors-i-gavleborg/kultur-pa-recept/>

Kulturrådet (2012) *Kultur för äldre. En inspirationsskrift*, Kulturrådets skriftsserie 2012:5

Kulturrådet (2013) *Kultur för äldre. Värt att leva för*, Kulturrådets skriftsserie 2013:4

Liikanen, Hanna-Liisa (2010), *Konst och kultur ger välfärd - - förslag till åtgärdsprogram 2010–2014*, Undervisningsministeriets publikationer 2010:17.

Lindberg, Malin (2016), *Uppföljning av förstudie om tjänsteinnovation inom kulturella och kreativa näringar för ökad hälsa* Landstingen Dalarna

Nilsson, Månsson på uppdrag av Region Kronoberg (2018), *Kulturens läkande kraft i Kronoberg (förstudie)*

Må bra med kultur i Östergötland 2012–2015, Linderström, Maria, Centrum för hälso- och vårdutveckling, 2016-06-28, Diarienummer VVH-16-12

Nyström, Ida, Källberg, Niklas (2016), *Kompetenscentrum för kultur och hälsa, förstudie kring behov, förutsättningar och möjligheter*, Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting

Oxford research (2013), *Utvärdering av de verksamheter som har fått stöd inom Kulturrådets uppdrag Kultur för äldre*

Pressmeddelande 2018-05-16, Wermland opera. <https://www.wermlandopera.com/om-oss/press/>

Region Gävleborg 2015, *Kultur på recept. Rapport om en pilotstudie inom Division Primärvård*.

Region Skåne (2014), *Vändpunkt – Förslag om kultur och hälsa i nordisk samverkan, Rapport till Nordiska ministerrådet från Region Skåne (del 1 och 2)*

Sigurdson, Ola [red.] (2014), *Kultur och hälsa - Ett vidgat Perspektiv*

Statens folkhälsoinstitut (2005) *Kultur och hälsa: En exempelsamling från forskning och praktik*

Vetenskapsrådet (2010), *Forskning om kultur och hälsa*

Offentliga styrdokument (strategier, planer, riktlinjer etc.)

Region Blekinge, *Regional Kulturplan för Blekinge 2018–2020*, Dnr – 17/00016 Version 6, beslutad av Regionstyrelsen 2017-11-15

Landstinget i Dalarna, *Landstingsplan 2018*

Visa vägen - Dalarnas kultur- och bildningsplan 2016–2018, Landstinget Dalarnas Kultur- och bildningsförvaltning Kulturplan för 2016–2018

Norrboten - Strategi för kultur och hälsa 2017–2019, Norrbottens Läns Landsting

Region Gotland, kulturplan 2017–2020

Regional kulturplan Gävleborg 2016–2018

Remissupplagan för Regional Kulturplan Gävleborg 2019–2021 http://www.regiongavleborg.se/globalassets/kultur/kulturplan-gavleborg/regional-kulturplan-gavleborg-2019-2021_remissupplagan.pdf

Kulturplan för Region Jämtland Härjedalen 2015–2018

Vår hälsa – länets möjlighet, folkhälsopolicy för Jämtlands län 2016–2019

Region Jönköpings läns kulturplan 2018–2020

Landstingsplan 2018–2020, Landstinget i Kalmar län

Regional kulturplan för Kronobergs län 2018–2020

Strategi för kultur och hälsa 2017–2019, Norrbottens läns landsting

Region Skånes strategi för kultur och hälsa 2015–2020, dnr 1301347, datum 2014-08-19

Region Skånes handlingsplan för kultur och hälsa 2015–2020, dnr 1301347, datum 2015-10-07.

Region Skåne, Handlingsplan för folkhälsoarbetet 2015–2018, Ett socialt hållbart Skåne 2030

Region Skåne, Regional kulturplan för Skåne 2016–2019

Region Skåne, Regional biblioteksplan 2017–2020 <https://utveckling.skane.se/publikationer/strategier-och-planer/regional-biblioteksplan-20172020/>

Stockholms läns landsting, Mål och budget 2015 (LS 1403-0399)

Kulturplan Sörmland 2015–2018

Region Uppsala kulturplan 2019–2022

Region Västmanland, Regional Kulturplan 2015–2018

Västra Götalands regionala kulturplan 2016–2019

Region Örebro län, Kulturplan 2016-2019

Region Östergötland, Regional kulturplan för Östergötland 2016–2019

SOSFS 2012:3 (S) *Allmänna råd Värdegrunden i socialtjänstens omsorg om äldre* (Socialstyrelsen): <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18610/2012-2-20.pdf>

Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom (Socialstyrelsen) <https://roi.socialstyrelsen.se/riktlinjer/nationella-riktlinjer-for-var-d-och-omsorg-vid-demenssjukdom/1/demenssjukdom-mattlig-till-svar-strukturerade-insatser-med-musik-sang-och-dans/1.42>

Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni och schizofreniliknande tillstånd (Socialstyrelsen) <https://roi.socialstyrelsen.se/riktlinjer/nationella-riktlinjer-for-var-d-och-stod-vid-schizofreni-och-schizofreniliknande-tillstand/4/schizofreni-eller-schizofreniliknande-tillstand-kvarstaende-psykosymtom-musikterapi/4.59>

Rekommendation (Socialstyrelsen), Patient i livets slutskede, musikterapi: <https://www.socialstyrelsen.se/nationellt-kunskapsstod-for-god-palliativ-var-d/sokrekommendationer-i-kunskapsstodet/patient-i-livets-slutskede6>

Rekommendation (Socialstyrelsen), Patient i livets slutskede, bildterapi: <https://www.socialstyrelsen.se/nationellt-kunskapsstod-for-god-palliativ-var-d/sokrekommendationer-i-kunskapsstodet/patient-i-livets-slutskede5>

God och jämlik hälsa - en utvecklad folkhälsopolitik, proposition 2017/18:249

BILAGA A, Intervjuer

Gunnar Bjursell, Professor emeritus, projektledare The Cultural Brain Initiative, Karolinska institutet, 2018-03-08

Odd Håpnes, Daglig leder, Nasjonalt kompetansesenter for kultur, helse og omsorg, Levanger (Norge), 2018-04-13

Regina Wintzer, Utredare, Folkhälsomyndigheten, 2018-05-19

Sofia von Malortie, Utredare, Socialstyrelsen, 2018-05-23

Stefan Brené, Projektledare, Socialstyrelsen, 2018-05-23

Kai Lehtikainen, Ph.D., Centre for Education and Academic development in the Arts, Helsingfors Universitet, 2018-05-04 (e-post)

Blekinge

Lisa Andersson, Strateg, Region Blekinge, 2018-04-26

Malena Sandgren, Chef verksamhetsområdet kultur och fritid, Region Blekinge, 2018-04-26

Peter Johansson, Verksamhetsansvarig, Blekinge Bildningsförbund, 2018-04-26

Dalarna

Teresia Holmstedt Jensen, Projektstrateg, Kultur- och bildningsförvaltningen, Landstinget Dalarna, 2018-04-23

Gotland

Björn Ahlsen, Kulturchef, Region Gotland, 2018-04-18

Gävleborg

Jörgen Dahl, Kulturstrateg, Region Gävleborgs län, 2018-04-03

Ninna Lundqvist, Chefssekreterare, Region Gävleborgs län, 2018-04-03

Frederic Thiabaud, Kulturstrateg, Region Gävleborgs län, 2018-04-03

Halland

Martin Odd, Utvecklare, Kultur och hälsa, Hallands Bildningsförbund, 2018-04-27

Hugo Tham, Utvecklare, Kultur och hälsa, Region Halland, 2018-04-27

Maria Ehrenberg, Avdelningschef, Region Halland, 2018-04-27

Jämtland Härjedalen

Ingrid Printz, Kulturchef, Region Jämtland Härjedalen, 2018-04-17

Clara Kempff, Projektansvarig och Verksamhetsutvecklare, Studieförbundet vuxenskolan Jämtland, tidigare projektledare för kultur och hälsa för Åre kommun, 2018-04-24

Jönköping

Jörgen Lindvall, Kulturchef, Avdelning kulturutveckling, Region Jönköpings län ,
2018-05-03

Birgitta Ekeberg, Projektledare, sjuksköterska, Folkhälsosektionen, Region Jönköpings
län, 2018-04-10

Paula Bergman, Folkhälsoutvecklare, Folkhälsosektionen, Region Jönköpings län, 2018-
04-10

Kalmar

Emma Angelin Holmén, Kulturutvecklare, Kalmar kommun, 2018-04-19

Maria Agestam, Kultursamordnare, Region Kalmar, 2018-04-05

Kronoberg

Lotta Nydahl Frånberg, Regional utvecklingssamordnare kultur, Region Kronoberg,
2018-04-26

Norrbottn

Hanna Harila, Strateg kultur och hälsa, Kultur och utbildning, Region Norrbotten,
2018-04-03

Skåne

Birgitta Miegel Sandborg, Utvecklare kultur och hälsa, Enheten för konst och livsmiljö,
Region Skåne, 2018-04-26

Stockholm

Haris Agic, Projektledare, Kompetenscentrum för Kultur och hälsa, Stockholms läns
landsting, 2018-04-10

Ulrica Lindblad, Verksamhetsledare, Kompetenscentrum för Kultur och hälsa, Stock-
holms läns landsting, 2018-04-10

Lars Ahlin, Kulturmäklare, Kulturförvaltningen, Södertälje kommun, 2018-04-10

Annika Olin, Projektledare, Smärtcentrum rehabilitering, Danderyds sjukhus

Södermanland

Mikael Palo, Förvaltningschef, Kultur och utbildning, Landstinget Sörmland,
2018-04-23

Uppsala

Pia-Marit Ekström, Kulturstrateg, Kultur och bildning, Region Uppsala, 2018-04-10

Peter Källman, Kulturstrateg, Kultur- och fritidsförvaltningen, Östhammars kommun,
2018-04-20

Värmland

Ulf Nordström, Kulturchef, Kulturstaben, Region Värmland, 2018-05-04

Västerbotten

Kerstin Hamre, Kulturstrateg, Regional kulturverksamhet, Region Västerbotten, 2018-04-29 (skriftliga svar)

Madelene Edlund, Koordinator kultur för seniorer, Umeå kommun, 2018-05-08

Ann Helen Littbrand, Samordnare kultur i vården, Alva kultur, Norrlands universitetssjukhus, 2018-04-26

Västernorrland

Märta Molin, Regiondirektör (fd Länskulturchef) Region Västernorrland, 2018-05-09

Robert Hollsten, Överläkare/verksamhetschef, Österåsens Hälsohem, Livsstilsmedicinskt center i Norra sjukvårdsregionen, Region Västernorrland, 2018-05-11 (e-post)

Västmanland

Lena Karlström, Verksamhetschef, Kultur och ideell sektor, Region Västmanland, 2018-05-21

Kerstin Klingmann, Kultursekreterare, Västerås stad, Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen, 2018-04-27

Västra Götaland

Ylva Gustafsson, Handläggare, Kultursekretariatet, Västra Götalandsregionen, 2018-04-20

Nestor Del Castillo, Producent, Göteborgs stad, kulturförvaltningen, 2018-04-09

Örebro

Anette Granberg, Utvecklingsledare - kultur, Kultur och ideell sektor, Region Örebro, 2018-05-17

Östergötland

Maria Linderström, Utvecklingsledare kultur och hälsa, enheten Verksamhetsutveckling Vård och hälsa, Centrum för verksamhetsstöd och utveckling, Region Östergötland, 2018-04-19

Caroline Themner, ansvarig Motalaområdet, Närsjukvården i västra Östergötland, 2018-04-16

Anna-Karin Schöld, Utvecklingsledare och hälsoprocessledare i Närsjukvården i västra Östergötland, 2018-04-16

Britt-Louise Nilsson, Strateg Natur och friluftsliv, Enheten för Kultur och Kreativitet, Ledningsstaben, Region Östergötland, 2018-05-08

BILAGA B, Frågeunderlag

Frågor till regionala företrädare

Bakgrund

Kulturrådet har fått regeringens uppdrag att göra en nationell översyn av hur det strategiska arbetet med att utveckla samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län. Rapporten ska redovisas till Kulturdepartementet och Socialdepartementet.

Översynen ska ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer.

Uppdraget omfattar kulturens roll i det förebyggande folkhälsoarbetet, främjande av psykisk hälsa samt kulturens roll inom hälso- och sjukvården.

Se länk till uppdraget: <http://www.regeringen.se/4ae1cc/contentassets/93fa5ec46d084abca29a2f9b9186ed50/uppdrag-till-statens-kulturrad-att-genomfora-en-nationell-oversyn-av-området-kultur-och-halsa>

Kulturens roll inom landstingets hälso- och sjukvård

1. Beskriv landstingets verksamhet inom området kultur och hälsa? Vilka verksamheter bedriver ni?
2. Vad syftar verksamheterna till?
  - förebyggande verksamhet för folkhälsa
  - främjande av psykisk hälsa och välbefinnande
  - rehabilitering
  - något annat?
3. Har ni några särskilda målgrupper för respektive verksamheter? (barn och ungdom, kvinnor/män, äldre, osv)
5. Vad baseras verksamheten på, t.ex. tidigare forskning eller beprövad verksamhet?
6. Var kom initiativet till verksamheten från? (*patient/brukare, anhöriga, medarbetare, ledning, beslutsfattare, kulturutövare, forskare, privat konsult/företag?*)
7. Har ni kopplat följeforskning till den nu pågående verksamheten, eller görs utvärdering på annat sätt?
8. Har ni något/några exempel på kultur- och hälsaverksamhet som ni vill lyfta fram som särskilt värdefulla och/eller framgångsrika?

Styrning och uppdrag

9. Har landstinget/regionen politiskt antagna riktlinjer, eller en plan för hur samverkan mellan kultur- och hälso-/sjukvårdsområdet ska ske?

- 10 Vilken nämnd/nämnder ansvarar för de verksamheter som landstinget/regionen bedriver inom kultur- och hälsa?
- 11 Vilken nämnd/nämnder finansierar de verksamheter som bedrivs inom kultur- och hälsa?
- 12 Fungerar samverkan mellan sektorer bra?
- 13 Är det något som skulle kunna förbättras? Vad?

Kunskapsutbyte och samverkan

- 14 Finns samverkan eller kunskapsutbyte med kommunal nivå om aktiviteter inom kultur och hälsa?
- 15 Om ja, kring vad?
- 16 Finns samverkan eller kunskapsutbyte med andra aktörer om aktiviteter inom kultur och hälsa?
- 17 Om ja, vilka aktörer?
- 18 Är arbetet formaliserat eller ad hoc-baserat?
- 19 Finns det exempel på särskilt framgångsrikt samarbete inom länet?
- 20 Om ja, ange varför det enligt er är särskilt framgångsrikt.

Utveckling av området kultur och hälsa

- 21 Vad anser ni krävs för att området kultur och hälsa ska kunna utvecklas ytterligare i er region?
- 22 Ser ni behov av stöd från lokal, regional, nationell nivå för att kunna utveckla området kultur och hälsa ytterligare i er region? I så fall på vilket sätt?

Eventuella övriga kommentarer

Frågor till kommunala företrädare

Bakgrund

Kulturrådet har fått regeringens uppdrag att göra en nationell översyn av hur det strategiska arbetet med att utveckla samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län. Rapporten ska redovisas till Kulturdepartementet och Socialdepartementet.

Översynen ska ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer.

Uppdraget omfattar kulturens roll i det förebyggande folkhälsoarbetet, främjande av psykisk hälsa samt kulturens roll inom hälso- och sjukvården.

Se länk till uppdraget: <http://www.regeringen.se/4ae1cc/contentassets/93fa5ec46d084abca29a2f9b9186ed50/uppdrag-till-statens-kulturrad-att-genomfora-en-nationell-oversyn-av-området-kultur-och-halsa>

Kulturens roll för hälsa inom kommunal omsorg

1. Beskriv kommunens verksamhet inom området kultur och hälsa? Vilka verksamheter bedriver ni?
  - Vad syftar verksamheterna till?
  - förebyggande verksamhet för folkhälsa
  - främjande av psykisk hälsa och välbefinnande
  - rehabilitering
  - kultur för äldre
  - något annat?
2. Har ni några särskilda målgrupper för respektive verksamheter? (*barn och ungdom, kvinnor/män, äldre, osv*)
3. Vad baseras verksamheten på, t.ex. tidigare forskning eller beprövad verksamhet?
4. Var kom initiativet till verksamheten från? (*patient/brukare, anhöriga, medarbetare, ledning, beslutsfattare, kulturutövare, forskare, privat konsult/företag?*)
5. Har ni kopplat följeforskning till den nu pågående verksamheten, eller görs utvärdering på annat sätt?
6. Har ni något/några exempel på kultur- och hälsaverksamhet som ni vill lyfta fram som särskilt värdefulla och/eller framgångsrika?

Styrning och uppdrag

7. Har kommunen politiskt antagna riktlinjer, eller en plan för hur samverkan mellan kultur- och hälso-/sjukvårdsområdet ska ske?
8. Vilken nämnd/nämnder ansvarar för de verksamheter som kommunen bedriver inom kultur- och hälsa?

- 9 Vilken nämnd/nämnder finansierar de verksamheter som bedrivs inom kultur- och hälsa?
- 10 Fungerar samverkan mellan sektorer bra?
- 11 Är det något som skulle kunna förbättras? Vad?

Kunskapsutbyte och samverkan

- 12 Finns samverkan eller kunskapsutbyte med regional nivå om aktiviteter inom kultur och hälsa?
- 13 Om ja, kring vad?
- 14 Finns samverkan eller kunskapsutbyte med andra aktörer om aktiviteter inom kultur och hälsa?
- 15 Om ja, vilka aktörer?
- 16 Är arbetet formaliserat eller ad hoc-baserat?
- 17 Finns det exempel på särskilt framgångsrikt samarbete inom kommunen?
- 18 Om ja, ange varför det enligt er är särskilt framgångsrikt.

Utveckling av området kultur och hälsa

- 19 Vad anser ni krävs för att området kultur och hälsa ska kunna utvecklas ytterligare i er kommun/ region?
- 20 Ser ni behov av stöd från lokal, regional, nationell nivå för att kunna utveckla området kultur och hälsa ytterligare i er region? I så fall på vilket sätt?

BILAGA C, Enkätfrågor till hälso- och sjukvården

Till ansvariga för hälso- och sjukvård i landsting och regioner

Uppgiftsinsamling avseende kultur och hälsa

Bakgrund

Kulturrådet har fått regeringens uppdrag att göra en nationell översyn av hur det strategiska arbetet med att utveckla samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län. Rapporten ska redovisas till Kulturdepartementet och Socialdepartementet.

Översynen ska ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer.

Uppdraget omfattar kulturens roll i det förebyggande folkhälsoarbetet, främjande av psykisk hälsa samt kulturens roll inom hälso- och sjukvården.

Se länk till uppdraget:

<http://www.regeringen.se/4ae1cc/contentassets/93fa5ec46d084abca29a2f9b9186ed50/uppdrag-till-statens-kulturrad-att-genomfora-en-nationell-oversyn-av-området-kultur-och-halsa>

Vi vill med följande frågor få veta om och hur landstingets hälso- och sjukvård arbetar med kultur i vården, kultur för äldre, eller motsvarande. Det vill säga verksamhet (aktiviteter, utbud, behandling/terapi osv) som på något sätt inbegriper konst- och kulturuttryck och syftar till förebyggande folkhälsoarbete, rehabilitering eller att motverka psykisk ohälsa. Med ”kultur” avses till exempel konst, musik, teater, dans, litteratur, kreativt skrivande och liknande konst- och kulturuttryck.

Vi ber er besvara frågorna direkt i detta dokument under respektive fråga och returnera i word-format. Svaren skickas till Kulturrådet, karin.westling@kulturradet.se senast den 27 april 2018.

Vid frågor kontakta Karin Westling, 08-519 264 37, alternativt Heli Hirsch 08-519 264 88.

Tack för att ni medverkar!

Landsting/region:

Kontaktperson:

Befattning:

E-postadress och telefon:

Kultur och hälsa inom landstingets hälso- och sjukvård

1. Vilka verksamheter inom ”kultur och hälsa” (se definition ovan) bedriver ni inom landstingets hälso- och sjukvård?
2. Vad syftar verksamheterna till? (Tex förebyggande folkhälsoarbete, främjande av psykisk hälsa, välbefinnande, rehabilitering osv)
3. Har ni några särskilda målgrupper för respektive verksamheter? (barn, ungdom, kvinnor, män, äldre, osv)
4. Gör ni någon utvärdering av pågående verksamheter, resultat och effekter?
5. Ingår ett jämställdhetsperspektiv i insatserna?
6. Har ni något/några exempel på pågående verksamheter som ni vill lyfta fram som särskilt värdefulla och/eller framgångsrika?

Styrning och uppdrag

7. Har landstinget/regionen politiskt antagna styrdokument för området ”kultur och hälsa” (även kultur i vården, kultur för äldre eller motsvarande). Om ja, bifoga gärna länk till dokumentet.
8. Beskriv samverkan mellan den regionala kulturförvaltningen, respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen avseende området kultur och hälsa.
9. Vilken nämnd/nämnder ansvarar för och finansierar de verksamheter som landstinget/regionen bedriver inom kultur- och hälsa?

Kunskapsutbyte och samverkan

10. Beskriv samverkan eller kunskapsutbyte inom området kultur och hälsa med kommuner i er region.
11. Beskriv samverkan eller kunskapsutbyte inom området kultur och hälsa med andra landsting, eller andra aktörer.
12. Ange eventuella exempel på särskilt framgångsrikt samarbete med kommuner, andra landsting, eller andra aktörer.

Utveckling av området kultur och hälsa

13. Vad anser ni krävs för att området kultur och hälsa ska kunna utvecklas ytterligare inom hälso- och sjukvården i er region?

Eventuella övriga kommentarer

BILAGA D, Regeringsuppdraget

Regeringsbeslut I:5

2017-11-30
Ku2016/01220/KO
Ku2017/00617/KO
Ku2017/02538/KO

Kulturdepartementet

Statens kulturråd
Box 27215
102 53 Stockholm

Uppdrag till Statens kulturråd att genomföra en nationell översyn av området kultur och hälsa

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Statens kulturråd att under 2018 genomföra en översyn om hur det strategiska arbetet med att utveckla en ökad samverkan mellan kultur- och hälsoområdet bedrivs i samtliga län. Översynen ska ge en bild av hur kunskapsutbyte och samverkan bedrivs och kan vidareutvecklas mellan lokala, regionala och nationella aktörer. Uppdraget ska omfatta kultur och hälsa i vid mening och utgå från forskning och beprövad erfarenhet. Goda exempel på hur området kan främjas bör redovisas.

Uppdraget omfattar kulturens roll i det förebyggande folkhälsoarbetet, främjande av psykisk hälsa samt kulturens roll inom hälso- och sjukvården. I uppdraget ingår att lyfta fram goda exempel genom att visa vilken sektorsövergripande styrning, metoder och vilka strukturer som har etablerats på ett framgångsrikt sätt inom bl.a. kommuner och landsting samt i samverkan med andra aktörer.

Uppdraget ska genomföras, utifrån ett jämställdhetsperspektiv, i dialog med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen. Vidare ska Statens kulturråd inhämta synpunkter från landsting och kommuner samt berörda statliga myndigheter och andra aktörer. En redovisning ska lämnas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet med kopia till Socialdepartementet) senast den 20 augusti 2018.

Bakgrund

En god hälsa på lika villkor för hela befolkningen är det övergripande målet för folkhälsopolitiken (prop. 2002/03:35, bet.2002/03: SoU7, rskr. 2002/03:145). Den nationella kulturpolitikens mål anger bl.a. att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet (prop. 2009/10:3, bet. 2009/10:KrU5, rskr. 2009/10:145).

På senare tid har kultur och hälsa varit ett forskningsområde i Sverige och även i omvärlden som fått ökad betydelse och genomslag. Många olika verksamheter inom området kultur och hälsa drivs av lokala, regionala och nationella aktörer runt om i hela Sverige.

Tidigare satsningar med statliga medel genomfördes 2011–2013 då Statens kulturråd hade regeringens uppdrag att främja kultur för äldre inom sjukvård och omsorgsverksamhet. Även ett treårigt nordiskt samarbetsprojekt om kultur och hälsa genomfördes 2009–2011.

Många av de svenska länens regionala kulturplaner tar upp ämnet kultur och hälsa. Vissa län har kommit längre än andra med detta arbete. I exempelvis Stockholms län har ett kompetenscentrum startat inom landstinget för att hälso- och sjukvården ska kunna ta del av kulturens potential så att konst och kultur med tiden integreras i länets vård- och omsorgsverksamheter. Ytterligare ett exempel är Centrum för kultur och hälsa vid Göteborgs universitet som arbetar brett inom området kultur och hälsa och främjar forskning, utbildning och utvärdering inom området.

Skälen för regeringens beslut

Hälsan i befolkningen påverkas bl.a. av hur sociala relationer ser ut på samhällsnivå, på organisationsnivå och mellan människor i allmänhet. Sociala nätverk är en skyddsfaktor av psykosocial natur som förstärker identitets- och självkänslan och därmed även den psykiska och fysiska hälsan. Särskilt betydelsefullt är ofta det nätverk som familjen, vännerna och släkten utgör. Kulturverksamheter bidrar till ökade sociala kontaktytor och har en positiv effekt på hälsan.

Regeringen bedömer att kultur och hälsa är ett område som fortsatt är angeläget att vidareutveckla. Kommuner och landsting har en nyckelroll inom folkhälsoarbetet samt inom hälso- och sjukvården. De bör i den egenskapen förbättra och utveckla sina metoder och verktyg. Det är därför angeläget att få ökad kunskap om hur det nuvarande kunskapsutbytet och samverkan om arbetet för kultur och hälsa ser ut i länen.

På regeringens vägnar

Alice Bah Kuhnke

Katarina Höög

BILAGA E, Enkät svar Stockholms läns landsting

Landsting/region: Stockholms läns landsting

Kontaktperson: Haris Agic

Befattning: Projektledare, Kompetenscentrum för kultur och hälsa

E-postadress och telefon: haris.agic@sll.se, 072 598 15 33

Kultur och hälsa inom landstingets hälso- och sjukvård

4. Vilka verksamheter inom ”kultur och hälsa” (se definition ovan) bedriver ni inom landstingets hälso- och sjukvård?

1.1 Sammanfattning

Stockholms läns landsting har en lång tradition av att tillhandahålla konst och kulturupplevelser i vårdmiljöer. Kulturförvaltningens avdelning för konst ansvarar för inköp av konst till landstingets arbetsplatser så att vården kan erbjuda sina patienter en väl omhändertagen och respektfull miljö med samtidskonst av hög kvalitet. Kulturförvaltningen erbjuder också diverse kulturupplevelser och -aktiviteter för den som vistas i vården genom det beställningsbara och subventionerade utbudet i programkatalogen Kulturupplevelser. Vidare, kulturförvaltningens Projektstöd kultur och hälsa, är ett stöd som bygger på ett mer långvarigt samarbete mellan en landstingsanknuten vårdgivare och en kulturutövare. Landstingets främjar tillgången till kultur bl a via sina sex länskulturfunktioner samt finansiering av Konserthusets verksamhet som bl.a. samarbetar med Kulturrenaren för att tillgängliggöra sin konsertverksamhet i vården.

Även större strategiska samarbetsprojekt genomförs i landstingets regi mellan kulturen och vården. Länskulturfunktionen Film Stockholm utvecklar sedan 2016 tillsammans med Gustavsbergs vårdcentral, KTH och Karolinska Institutet nya metoder för behandling av fobier med hjälp av VR-teknik. På Danderyds sjukhus pågår forskningsprojektet Rehabilitering med kultur där patienter med långvarig smärta får delta i regelbundna kulturaktiviteter. Flera vård- och omsorgsgivare i länet arbetar löpande med kultur och hälsa som Stockholms sjukhem och Handens sjukhus. På pedagogiskt resurscentrum inom Astrid Lindgrens barnsjukhus vid Karolinska universitetssjukhuset bidrar även landstingets kulturförvaltning med stöd till insatser som gör det möjligt för barn i vården att ägna sig åt och få uppleva en mängd olika kulturuttryck. Karolinska universitetssjukhuset har även en musikerapeut anställd inom barnsjukvården.

Nuvarande kultur och hälsa-arbete inom hälso- och sjukvården genomförs utan någon form av bestående struktur där kulturinitiativ utförs som enskilda kortvariga aktiviteter, ofta utan tillräcklig dokumentation och utvärdering. I praktiken innebär detta att en struktur och organisation byggs upp från grunden kring varje ny initiativ och vid initiativets slut upplöses den igen vilket är tids- och resurskrävande. Trots den långa traditionen av landstingets arbete med konst och kultur i vårdmiljöer har arbetet med kultur som kunskapsfält och resurs i vården precis börjat.

Mot bakgrund av detta har Stockholms läns landstings kulturnämnd och hälso- och sjukvårdsnämnd har gett kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla ett Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg i länet med start hösten 2016. (LS 2015-0039, LS 1312-1542, LS 1403-0399). Kompetenscentrum för kultur och hälsa ska arbeta för att hälso- och sjukvården

kan ta del av kulturens potential så att konst och kultur med tiden integreras i länets vård- och omsorgsverksamheter.

1.2 Kompetenscentrum för kultur och hälsa

Sedan 2015 har Stockholms läns landsting beslutat att utveckla fältet *kultur och hälsa* i länet. I Mål och budget 2015 (LS 1403-0399) anges att:

Kultur är även hälsa och ska finnas med som en naturlig del av landstingets hälso- och sjukvård, i vårdmiljöer och i kollektivtrafiken. Tillgång till kulturupplevelser gör att vi lever längre, mår bättre och påskyndar tillfrisknandet och är därför en viktig del i hälso- och sjukvården.

I samma budget anges att landstingets kulturverksamhet i vården fortsätter att utvecklas mot att bli ett ledande Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom vården och äldreomsorgen i länet.

I förstudien *Kompetenscentrum för kultur och hälsa: Förstudie kring behov, förutsättningar och möjligheter* (Helseplan 2016), som beställts av kulturförvaltningen, har behov, förutsättningar och möjligheter för att etablera ett kompetenscentrum utretts. Även förstudien *Kartläggning. Hur kan ett kompetenscentrum stödja och möjliggöra ett långsiktigt och verksamhetsintegrerat arbete med kultur i vård och omsorg?* (Praxikon 2014) har tagits fram i samarbete med kulturförvaltningen som ett beslutsunderlag.

Förstudiernas rekommendationer har resulterat i att Stockholms läns landstings kultur nämnd tillsammans med hälso- och sjukvårdsnämnden har gett kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla ett kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg i länet. (LS 2015-0039, LS 1312-1542, LS 1403-0399).

I enlighet med projektdirektiv 2016-11-24 är projektets övergripande mål är att etablera strukturer och system för ett långsiktigt och verksamhetsintegrerat arbete med kultur och hälsa i vården av hög kvalitet. Ett viktigt delmål är att synliggöra detta arbete samt att samla in och sprida kunskap om dess goda effekter. Även kompetensutveckling inom kultur och hälsa för vårdpersonal ingår i uppdraget.

Budgetförslag för SLL 2018 anger att landstingets kulturverksamhet i vården fortsätter att utvecklas mot att bli ett ledande Kompetenscentrum för kultur inom vården och äldreomsorgen i länet.

1.2.1 En grundläggande utmaning

Uppdraget präglas av en generell utmaning som Kompetenscentrum måste utgå ifrån: att få vård- och omsorgspersonal och dess beslutsfattare att använda och ta till sig kulturmetoder. Dessa är upplärda i en medicinsk kontext där hela tanken om kultur som vårdåtgärd är främmande. Här låter sig två skilda men relaterade mål urskiljas:

- Att få vård- och omsorgspersonal och dess beslutsfattare att använda kulturmetoder
- Att få vård- och omsorgspersonal och dess beslutsfattare att ta till sig kulturmetoder

Den förstnämnda handlar om förändringar i vård- och omsorgspraxis. Den andra handlar om förändringar i vård- och omsorgskulturen. Två trådar i samma rep som dock kan kräva strategisk elegans och noggrant detaljarbete vid framtagning av arbetssätt samt planering

och genomförande av olika insatser vars samlade effekt bör sträva mot en balans mellan de ovannämnda delmålen.

1.3 Konst i vårdmiljö

Stockholms läns landsting har höga ambitioner när det gäller den konstnärliga gestaltningen av vårdmiljöer. Kulturförvaltningens avdelning för konst ansvarar för inköp av konst till landstingets arbetsplatser och förvaltning av konstinnehavet. Vårdgivare i ny- eller ombyggda lokaler ska erbjuda sina patienter en väl omhändertagen och respektfull miljö med samtidskonst av hög kvalitet. Avdelningen verkar även för att: i) kontinuerligt visa på och förklara konstens möjligheter som resurs i hälso- och sjukvård; ii) att utveckla användandet av konstnärliga uttrycksformer i vårdmiljöerna; samt att iii) verka för att den konstnärliga gestaltningen kan hitta nya sammanhang och nya arenor.

Just nu byggs samtliga sjukhus om i länet och många konstnärer har involverats att konstnärligt gestalta specifika miljöer såsom parkeringar, entréer, korridorer, väntrum, ljuschakt, behandlingsrum osv. Bara på Karolinska Universitetssjukhuset i Solna har 50 konstnärer fått uppdrag att gestalta såväl mer publika miljöer som mer vårdnära.

1.3.1 Enprocentregeln

Konsten finansieras främst genom att minst en eller två procent av produktionskostnaden vid om- eller nybyggnation avsätts för konst. Det innebär att landstinget idag har över 60 000 verk till glädje för människor som vistas på sjukhus. Vårdmiljöerna i Stockholms läns landsting rymmer en fantastisk kulturskatt. Den ökar ständigt i samband med satsningen på framtidens hälso- och sjukvård.

1.3.2 Eftersatta miljöer

Utöver enprocentregeln finns även andra möjligheter att finansiera konstprojekt i vården. Ett av dessa är konstprogrammet Eftersatta miljöer som är ett uppdrag från kulturnämnden vars syfte är att se över och arbeta med de många vårdlokaler som idag är slitna och försedda med konst som inte har uppdaterats på decennier. Kontrasten mellan de äldre och de ny-byggnade vårdmiljöerna är påtaglig, även inom ett och samma sjukhus. En tydlig tendens är att allt fler vårdenheter efterfrågar ny och uppdaterad konst som kan bidra till en bättre miljö, även för dem som inte omfattas av ny- eller ombyggnation och då inte omfattas av konst-anslag.

Ett projekt som finansierades med dessa medel är konstvandringen ”Resa i tid och rum: en konstvandring på Nacka sjukhus” som, med tillhörande konstguide i form av en bok, är en unik satsning på konst för äldre sjukhuspatienter, initierat av Stockholms läns landstings kulturförvaltning i samarbete med Capio Geriatrik Nacka. Syftet med projektet är att aktivera patienterna, stimulera till samtal och främja deras hälsa och rehabilitering (mer om projektet i avsnittet .....).

1.4 Beställningsbart kulturombud

Inom Stockholms läns landsting finns ett beställningsbart utbud av kulturprogram framtaget inom främst musik och dans, men också exempelvis filmvisningar och högläsningar, att beställa för landstingsdrivna vårdenheter och för kommunernas omsorgsverksamheter. Inom landstingsdriven vård är programmen kostnadsfria, för kommunerna subventioneras programmen med femtio procent av kostnaden. Administration (framtagande av aktuellt beställningsbart utbud, fakturering, beställningar/bokningar mm) sköts av kulturförvaltningen och total budget för beställningar uppgår till ca 11 miljoner SEK per år (med intäkter från betalande beställare landar budgeten på närmare 13 miljoner). Varje år beställs drygt 3100 program av lika delar landsting och kommuner, 84 procent framförs för en vuxen publik och 16 för barn och unga.

Det beställningsbara utbudet har funnits i någorlunda snarlik form sedan tidigt 1980-tal.

1.5 Kulturstöd och strategisk samordning

Stockholms läns landsting har också ett Projektstöd kultur och hälsa om sammanlagt 3,1 miljoner för 2018 som fördelas till aktörer som stadigvarande utför verksamhet i landstingsdriven vård. Primär målgrupp för detta stöd är barn och unga som vistas en längre tid/återkommande inom vården. Exempel på projekt med stöd av kulturnämnden är sjukhusclowner och skapande verkstäder.

1.6 Främjande länskulturfunktioner

Landstinget finansierar, tillsammans med staten, sex länskulturfunktioner:

- Film Stockholm
- DIS/Dans i Stockholms stad och län
- Regionbibliotek Stockholm
- Länsmusiken i Stockholm
- Slöjd Stockholm
- Stockholm länsmuseum.

Tre av länskulturfunktionerna – Film Stockholm, DIS/Dans i Stockholms stad och län samt Regionbibliotek Stockholm – är organiserade inom landstingets kulturförvaltning under Avdelningen för länskulturfunktioner. Avdelningen fungerar också samordnande för de övriga länskulturfunktionerna: Länsmusiken i Stockholm, Slöjd Stockholm, Stockholm länsmuseum.

Genom länskulturfunktionerna kan kulturarbetare i länet få stöd och inspiration. Här finns experter i att med kulturens hjälp arbeta med barn och unga. Varje funktion har ett tudelat uppdrag från landstinget och staten där landstinget främst prioriterar verksamhet för barn och unga.

Mer information om Främjande länskulturfunktionerna finns samlad på kulturförvaltningens hemsida (URL: <http://www.kultur.sll.se/Om-Lansfunktionerna>)

1.6.1 Gemensamma satsningar

Kulturinspirationsdagar

Länskulturrådgivare från landstingets alla sex länskulturfunktionerna har tillsammans arrangerat en kulturinspirationsdag för personal inom äldreomsorgen. Inspirationsdagen består av en hel alternativt en halvdag full av workshoppar som riktar sig mot yrkesprofessionella inom äldreomsorgen. Personalen får ett smakprov av det utbud som landstingets verksamhet Kultur i vården erbjuder till alla vårdenheter. Så de får prova olika sorters dans, musik och slöjd eller att samtala om konst. Aktiviteterna är särskilt anpassade och utprovade för äldreomsorgen. Genom att själv få prova på inspirerande aktiviteter och höra mer om hur artisterna/konstnärerna/pedagogerna jobbar med äldre var syftet att personalen skulle inspireras till att införa mer kultur i sitt arbete.

1.6.2 Film Stockholm

Möten med arkivfilm

Film Stockholm arbetar aktivt hälsofrämjande med många projekt kopplade till hälsa. Att arbeta med film kan vara ett lekfullt sätt för personer att uttrycka sig genom och passar alla åldrar. Barn och unga har ett stort intresse för och kunskap om film och digitala medier. För äldre kan det vara spännande att få berätta en historia med hjälp av ett modernt uttryckssätt. Det kan ge en känsla av stolthet och vara en länk till de yngre generationerna.

I takt med att vården och omsorgen investerar i digital teknik kan allt fler äldre pröva dessa verktyg som en del av den dagliga verksamheten. Ett sätt att väcka minnen och ge mening i vardagen kan vara att se på arkivfilm tillsammans. Därför har Film Stockholm, i samarbete med Demensförbundet, genomfört satsningen *Möten med arkivfilm* där 2-3

deltagare aktiveras genom att se filmen tillsammans med en samtalsledare som förtydligar vad de ser och hör, fångar upp det deltagarna reagerar på och lyfter kommentarer.

Virtual reality i vården

Ett annat betydande initiativ är användningen av virtual reality tekniken för framställning av filmerna. Med film gjord med virtual reality-teknik kan aktiviteter bli möjliga att göra igen – patienternas handlingsutrymme kan vidgas och känslan av stärkt identitet och värdighet återerövrats.

Film Stockholm har genomfört ett pilotprojekt med virtual reality-teknik inom äldreomsorgen. Specialproducerade 360-filmer har visats för äldre i Södertälje och gett goda resultat. Virtual reality-teknik är rätt i tiden och börjar bli alltmer efterfrågat. Virtual reality (VR) projektet är ett samarbete mellan Film Stockholm och kulturverksamheten Kultur365 vid Södertälje kommun. Syftet är att undersöka om äldre är mottagliga för den nya tekniken och om den kan bidra till ökat välmående. Förhoppningen är att tekniken kan användas för att öka livskvaliteten för personer som annars kan ha begränsade möjligheter att lämna vårdmiljön eller kanske till och med sängen. ”Testerna har medfört förvånansvärt goda resultat, inte bara i form av skratt och glada tillrop under själva VR-upplevelsen, utan även i efterföljande diskussioner kring innehållet och upplevelsen”, säger Joakim Blendulf, chef för Film Stockholm.

Det är inte första gången som VR-teknik använts inom äldreomsorgen. Det unika här är att filmerna som visas är specialproducerade för projektet och gjorda med de äldres behov i åtanke med koppling till närmiljön. Vissa filmer har spelats in i Södertäljetrakten, bland annat i Stendörrens naturreservat och på Torekällberget. Film Stockholm har även filmat i andra miljöer med syftet att erbjuda virtuella resor till platser med andra motiv bl.a. på Skansen, Fjärilshuset och Aquaria.

Sedan 2016 samarbetar Film Stockholm med Gustavsbergs vårdcentral, KTH och KI i ett projekt som utvecklar nya metoder för behandling av fobier med hjälp av VR-teknik. Projektets officiella titel är *Virtuell verklighet i vården vid exponeringsterapi för paniksyndrom: en randomiserad kontrollerad prövning*. Nu har Stockholms läns landsting beslutat att satsa vidare på projektet genom att bevilja ytterligare 300 000 kronor i stöd ur sin innovationsfond.

Animationsworkshops och digitala berättelser

Film Stockholm har gjort flera pilotprojekt med unga patienter i samarbete med vårdpersonal och erfarna filmpedagoger. Ett av pilotprojekten har lett till att animationsworkshopen Filmverkstan erbjuder två dagar i veckan på sjukhusen i Solna och Huddinge. Under Filmverkstan har filmpedagogen Eva Valentin varje år coachat över 500 barn i att skapa sina egna berättelser i form av animerad film. Verksamheten finansieras bland annat av projektstöd från Kultur i vården, (Kulturförvaltningen i Stockholms läns landsting) och Stiftelsen Astrid Lindgrens barnsjukhus.

På psykosenhets i södra Stockholm handledde Filmaren Erik Lindeberg en grupp män med psykosdiagnos i att uttrycka sina specialintressen i form av digitala berättelser. Projektet resulterade i fyra individuella digitala berättelser, uppbyggda av deltagarnas egna berättarröster och privata bilder, som berättar om saker utanför sjukdom och diagnos; fiske, konstnärskap, tro och barndom.

1.6.3 DIS / Dans i Stockholms stad och län

Att få röra sig dansant tillsammans med andra handlar om få fatt i rörelseglädjen och att erbjuda en gemenskap. Det är möjligt för alla att delta, sittandes eller ståendes, och dansa utifrån sin förmåga, kraft och ork. Se filmen [Berga Danskompani](#) som boende på Berga vård- och omsorgsboende som gjort tillsammans med Dans i Stockholms stad och län.

1.6.4 Regionbibliotek Stockholm

”Biblioteket är en självklar del i arbetet med att förbättra folkhälsan, integration, bidra till rikare fritidsliv, digital delaktighet och arbetsmöjligheter” skriver Cecilia Brisander från Regionbiblioteket Stockholm i skriften *Bibliotek i samspel med lokalsamhället* (2017) som är en metodbok i hur biblioteken kan samverka med lokalsamhället.

När det gäller tillgång till böcker i vården har sjukhusen i länet etablerat olika lösningar för sina patientbibliotek. Stockholms stadsbibliotek håller i biblioteksverksamheten vid Karolinska sjukhuset i Solna resp. Huddinge och vid S:t Görans sjukhus medan Södersjukhuset driver sin biblioteksverksamhet i egen regi.

Regionbibliotek Stockholm jobbar främst med att stödja länets 26 kommunala folkbibliotek i deras arbete. Folkbibliotekens kultur och hälsa-arbete ser olika ut från till kommun till kommun med samarbete med lokala barnavårdscentraler, äldreomsorg och funktionshindringsomsorg. En viktig del av arbetet handlar om breda hälsofrämjande aktiviteter som att erbjuda läsecirklar och andra läsfrämjande insatser.

Regionbibliotek Stockholm har länge arbetat med att på olika sätt stödja och utveckla biblioteken i länet och deras arbeten kring att nå individer och verksamheter med särskilda behov. Regionbibliotek Stockholm strävar efter att få kommunerna att arbeta mer strategiskt och övergripande kring dessa områden och att nå så många som möjligt och uppmuntrar även till metodutveckling.

Generellt så arbetar biblioteken i länet mer eller mindre kring Kultur och hälsa. Och mer eller mindre för bibliotekens prioriterade målgrupper.

De senaste åren har fler och fler bibliotek närmat sig biblioterapi – att arbeta ännu mer med läsfrämjande gentemot bibliotekens prioriterade målgrupper genom bokcirklar, shared reading och medvetna förhållningssätt kring läsfrämjande. Det här är en utveckling som regionbiblioteket kommer att fortsätta följa och uppmuntra.

En annan klangbotten är att biblioteken tillsammans med olika aktörer ska utforma aktiviteter och verksamhet istället för att bibliotek kommer med färdiga koncept. Vi har därför en viktig roll att som Regionbibliotek lyfta fram goda exempel och sprida erfarenheter något som vi gör på olika sätt.

När landstingets kulturförvaltning tidigare drivit projekt kring kultur och hälsa har även Regionbiblioteket medverkat. Exempelvis i *Seniorkultur*, tidigare *Kultur på recept för smärtpatienter* och projektet *Möten med litteratur*.

Möten med litteratur är ett samarbete med Demenscentrum och ger inspiration och kunskap om hur litteraturen kan bidra till en höjd livskvalitet för personer med demens och deras anhöriga.

I boken *Det är möjligt!* har regionbibliotek Stockholm samlat in ”recept” på hur folkbibliotek kan samverka med till exempel äldreomsorgen eller socialpsykiatri. I projektet har bibliotek och omsorg i tretton kommuner samarbetat för att ge äldre och personer med funktionsnedsättningar bättre tillgång till kultur och stimulans.

Förutom de exempel som lyfts här har regionbiblioteket gjort följande:

Under två år (2012-2014) bedrev Regionbibliotek Stockholm projektet *Ombud i läsningens tjänst* med syftet att utbilda läsombud inom äldreomsorg och omsorgen.

Digitala berättelser – Våren 2015 genomförde Film Stockholm och regionbibliotek Stockholm ihop med Ekerö kommun ett projekt kring Digitala berättelser. En artikel från projektet finns här: Alla har något att berätta!

Möten med läsning – Ett läsfrämjandeprojekt för personer med funktionsnedsättningar som vi bedrev 2014-2016.

Shared Reading - Tillsammans med Uppsala län genomfördes en kurs under 2017 där en medarbetare från oss och tre bibliotekarier i länet deltog. Den läsfrämjande metoden Shared reading - Läs tillsammans är en gemensam läsning som görs i grupp.

Boken kommer 2015-2018 – här bedriver regionbiblioteket ett projekt med flera delar för att utveckla boken kommer verksamheten. Tjänsten riktar sig till de personer som av olika anledningar inte på egen hand kan ta sig till biblioteket.

Biblioterapi – Utvecklingsledare Sofie Samuelsson medverkar under våren 2018 i kursen som ges av Ersta sköndal högskola

1.6.5 Länsmusiken

Länsmusiken har uppdrag av Stockholms läns landsting att arbeta främjande med musik i länet med prioritet barn och unga.

Länsmusiken tar varje säsong fram ett subventionerat musikutbud med stor bredd och hög kvalitet för skolor och kommuner. Länsmusiken arbetar också med olika projekt som Klånklådan, ett paket med instrument för barn. I samarbete med Kompetenscentrum ska Länsmusiken nu ta fram en version av Klånklådan för äldre. Tanken är att den ska kunna hyras ut till äldreomsorgsavdelningar i länet under 2018. Mer information kommer.

Länsmusiken bidrar också till landstingets projekt Rehabilitering med kultur på Danderyds sjukhus. Två musikerapeuter arbetar med gruppen, där deltagarna får träna sin röst i sång- och härmövningar och själva spela harpa, lyra och trumma. Följeforskningen undersöker bland annat hur musiken hjälper till att läka och på så sätt kunna utveckla de terapeutiska som kulturen/musiken bidrar med.

Under 2017 har Länsmusiken samarbetat med Solna kommun och musikern Per Boysen som med instrumentet chapman stick har arbetat för och med patienter inom socialpsykiatri. Länsmusiken planerar att fortsätta utveckla musikprojekt för denna målgrupp under 2018.

I övrigt har Länsmusiken regelbundet kontakt med olika särskolor i länet som de samarbetar med i olika projekt. Många av eleverna besöker också Länsmusikens skolkonserter på Musikaliska som publik.

1.6.6 Slöjd Stockholm

Slöjd Stockholms hemslöjdskonsulenter har bidragit med kurser i slöjd och hantverk i kulturförvaltningens tidigare kultur och hälsa-projekt som Seniorskultur och Kultur på recept men återfinns också i Kultur i vården-katalogen och i det pågående projektet Rehabilitering med kultur vid Danderyds sjukhus.

Projektet Rum för död var ett samarbete mellan kulturförvaltningen, hemslöjdskonsulenterna och Arkitekturmuseet som rörde hur konst och hemslöjd kan användas av vården i livets slutskede.

Med Västerorts aktivitetscenter (VAC) samarbetade hemslöjdskonsulenterna kring hur aktiviteter som bokbinderi och textilhantverk kan bidra till en förbättrad hälsa hos ungdomar med särskilda behov. Personalen hade dubbelkompetens dvs. både i psykiatri och hantverk.

Under 2018 planerar Slöjd Stockholm ett projekt där fokus kommer att ligga på samtal och täljning tillsammans med en psykoterapeut. Mer information kommer.

1.6.7 Stockholms läns museum

Stockholms läns museum har deltagit i de satsningar som Landstingets kulturförvaltning har tagit initiativ till rörande kultur och hälsa. I landstingets projekt Seniorskultur (2013) fick deltagarna fördjupa sig i en konstnärs liv och se på reproduktioner av hans konstverk. Denna insats går att beställa i [programkatalogen Kulturupplevelser](#). Med utgångspunkt i museets konstpedagogiska metoder tog Stockholms läns museum fram två olika program med samtal och bildanalys:

- Se och upplev konsten
- Upptäck konsten på plats

Se och upplev konsten innebär att en konstpedagog utifrån en medhavd miniatyrrättning med reproduktioner av kända konstverk leder ett samtal om konstnären, konsten och tiden. Programmet ingår sedermera i kulturförvaltningens beställningsbara utbud, dvs programkatalogen Kulturupplevelser. (Se bilder och text i [programkatalogen](#))

Det andra programmet *Upptäck konsten på plats* innebär att konstpedagogerna arrangerar visningar av den offentliga konsten på äldreboendena.

Under 2014 deltog museet i satsningen *Kultur på recept* som arrangerades av Stockholms läns landstings Kulturförvaltning och Smärtrehab på Danderyds sjukhus och länskulturfunktionerna. Tillsammans med museets konstpedagog fick deltagarna gå en skulpturvandring i centrala Stockholm i lugnt tempo med tid för reflektion och samtal om konsten. Vandringen avslutades med en fika i Kungsträdgården. Projektet är beskrivet i rapporten *Konsten att förändra sin egen subjektivitet* (s.29 och framåt).

Under 2015 fortsatte projektet och då deltog patienterna i en måleriworkshop som hölls av museets konstpedagog. Workshopen utgick från betydelsefulla platser i deltagarnas förflutna.

Under 2016 deltog museet i en kulturinspirationsdag för personal inom äldreomsorgen med ett smakprov på programmet *Se och Upplev konsten* tillsammans med övriga länskulturfunktioner.

Under 2017 deltar museet i projektet *Rehabilitering med kultur* som vänder sig till smärtpatienter och postpoliopatier med en konstkurs då deltagarna vid tre tillfällen har fått måla, skulptera och teckna. Så här ser programmet ut:

1.7 Den kulturella hjärnan

[Den kulturella hjärnan](#) är en satsning vid Karolinska Institutet för att lyfta fram och presentera den internationella spetsforskningen om relationen mellan kultur, hjärna, lärande och hälsa till intresserade forskare, berörda beslutsfattare och professioner samt intresserad allmänhet i Sverige. Inom ramen för satsningen genomförs en kombinerad föreläsningsserie/forskarutbildningskurs, där internationellt ledande forskare bjuds in att föreläsa och möta studenter och andra intresserade.

Satsningen är baserad vid Karolinska Institutet, och drivs med stöd från Kulturförvaltningen vid Stockholms läns landsting och Statens musikverk. Den kulturella hjärnan har ett nära samarbete med Kompetenscentrum för kultur och hälsa.

5. Vad syftar verksamheterna till? (Tex förebyggande folkhälsoarbete, främjande av psykisk hälsa, välbefinnande, rehabilitering osv)

Vad verksamheterna syftar till ser aningen olika ut och syften kan både vara unika och också sammanfalla de olika verksamheterna emellan. Avdelning för kulturstöd och strategisk samordning har exempelvis som sitt övergripande syfte att öka delaktighet i och tillgänglighet till kultur för länets invånare. Detta torde ligga närmast förebyggande folkhälsoarbetet där ökad delaktighet genererar en ökat välmående population. Men detta är också värdefullt i främjandet av psykisk hälsa, välbefinnande, rehabilitering mm. Kulturförvaltningen stödjer diverse verksamheter och föreningar i länet med 63 mnkr och Konserthuset med 152 mnkr vilket är ett sätt att främja upplevelser och delaktighet och därmed bidra till bättre folkhälsa.

Avdelningen för Konst har som sitt syfte att ge landstingsanställda samt patienter och anhöriga en god miljö och möjligheter att uppleva konst av god kvalitet. Konstnärlig gestaltning berikar vårdmiljöer och utgör en viktig resurs inom hälso- och sjukvården. Konsten ger en identitet till lokalerna vilket bidrar till att verksamheten och miljön uppfattas som respektfull och välkomnande. Konsten kan också användas som en resurs i personalens arbete med patienterna. Även här bedöms konsten ha goda effekter på folkhälsa men också på främjande av psykisk hälsa, välbefinnande, rehabilitering osv. Arbetet med konst i vårdmiljöer baseras dels på praktisk erfarenhetsbaserad kunskap från vård och konst, men också mindre studier som gjorts. Mer tvärvetenskaplig forskning behövs på området.

Länskulturfunktionerna – genom länskulturfunktionerna kan kulturarbetare i länet få stöd och inspiration. En stark kultursektor är nödvändig för att arbetet med kultur i vård och omsorg ska kunna vara effektivt och hålla en hög kvalitet. Detta bedöms vara viktigt för samtliga ovannämnda syften.

Projektstöd utifrån behov är ett sätt att arbeta något mer riktat och kan på så sätt fungera främjande för psykisk hälsa och välbefinnande. Det är en del av Kompetenscentrum för kultur och hälsas uppdrag att verka för bättre psykisk hälsa och välbefinnande. Vad gäller rehabilitering finns ingen permanent verksamhet där kulturen används i dessa syften utan Kultur- och hälsa budgeten används för att stödja olika initiativ med detta syfte, som exempelvis Rehabilitering med kultur projektet vid Danderyd sjukhus.

Syftet med Kompetenscentrum för kultur och hälsa är att skapa en organisation som strategiskt verkar för att på lång sikt stärka kulturens ställning i vården. Målet är att integrera kulturen i länets vård och omsorg, genom metodutveckling, kunskapsutbyte, följeforskning, långsiktigt hållbart arbete som kulturen in i utbildning och styrdokument.

6. Har ni några särskilda målgrupper för respektive verksamheter? (barn, ungdom, kvinnor, män, äldre, osv)

Målgrupper för de olika verksamheterna ser olika ut.

3.1 Kompetenscentrum för kultur och hälsa

Målgruppen är vårdtagare, vårdgivare, kulturutövare och forskare samt beslutsfattare och tjänstemän inom landstinget och på kommunalnivå samt också organisationer och verksamheter som har vård- och omsorgsverksamheter som sin målgrupp (Forte, Demenscentrum osv). De prioriterade grupperna för Kompetenscentrumets verksamhet är palliativ vård, geriatrik, psykiatri, kroniska sjukdomar, barn- och unga samt äldreomsorgen i kommunerna.

3.2 Konsten

Målgruppen är alla som vistas i vårdmiljöer. Alla människor/medborgare kommer i något skede av livet att befinna sig i en situation där de behöver uppsöka vården, som patient eller anhörig. Dessutom är antalet anställda inom vården stort. I vårdsammanhang når konsten och kulturen alla oavsett bakgrund – även de som inte har för vana att ta del av länets ordinarie kulturutbud. Konsten ska därför representera en stor variationsrikedom som möter den mångfald av människor som besöker ett sjukhus. Kulturnämnden prioriterar särskilt geriatrik, psykiatri, palliativ vård, barnsjukvård och annat långvarig sjukvård.

3.3 Projektstödet

Målgruppen är främst barn och unga, men även andra.

3.4 Länskulturfunktionerna

Målgruppen är väldigt bred dock mest kommunal äldreomsorg samt barn och unga

7. Gör ni någon utvärdering av pågående verksamheter, resultat och effekter?

Inom alla konstprojekt ingår utvärdering direkt efter avslutat projekt samt i en del fall även en avstämning efter ca 3 år.

Kompetenscentrum för kultur och hälsa tillämpar en reflexiv approach under uppbyggnadsfasen där utvärderingen av pågående verksamhet är inbyggt i kontinuerliga avstämningsarbeten inom Kompetenscentrumets arbetsgrupp samt rapporteringar inför ledningsgrupp och styrgrupp. Efter avslutad etableringsfas (de första 2 åren) föreslås årliga utvärderingar av Kompetenscentrumets verksamhet.

8. Ingår ett jämställdhetsperspektiv i insatserna?

Fyra målområden skall verka som riktlinjer för mottagare av kulturnämndens stöd – demokrati, jämställdhet, jämlikhet och tillgänglighet. Dessa målområden gäller även för förvaltningens arbete med kultur och hälsa vilket kommer till uttryck i hur de olika insatserna i vård och omsorg är designade och genomförda.

Exempelvis dokumenterar avdelningen för konst löpande hur fördelningen ser ut för inköp av konstverk gjorda av kvinnor respektive män. Det gör att de kan informera sina konstkonstuler om det aktuella läget vilket ger dem möjlighet att ha det i åtanke när de presenterar förslag på inköp och skapa en balans.

Ett annat exempel är kontinuerlig strävan efter bra balans mellan kön men också mellan yrkesprofessioner/kunskapsområden, sektorer och vetenskapliga områden i Kompetenscentrumets arbete med seminarier, konferenser eller etablering av referensgrupper osv.

9. Har ni något/några exempel på pågående verksamheter som ni vill lyfta fram som särskilt värdefulla och/eller framgångsrika?

6.1 Kompetenscentrum för kultur och hälsa

Kompetenscentrum för kultur och hälsa har på kort tid hunnit etablera sig som en viktig aktör i kultur och hälsa-fältet i länet. Under uppbyggnadsfasen har uppdraget renodlats och tydliga mål och effektmål samt strategier och arbetssätt för att uppnå dessa har tagits fram. För att uppnå dessa mål och effektmål har Kompetenscentrum utvecklat en praxis med fokus på att samla och sprida kunskap, skapa kontaktytor, agera matchmaker, främja kompetensutveckling och stimulera och bygga samarbeten. Kompetenscentrum arbetar också strategiskt med strukturer (styrdokument, utbildningar mm) och metodutveckling.

En betydande del av Kompetenscentrumets verksamhet går ut på nätverksarbete – att skapa kontakter och etablera relationer med syftet att stärka fältet kultur och hälsa samt stimulera kunskaps och erfarenhetsutbyte och ge incitament för nya samarbeten och projekt. Här handlar det om allt från våra ”early adaptors”, dvs personer och grupper som är verksamma inom vård och omsorg och som är övertygade om betydelsen som kulturen har för hälsan. Kompetenscentrum har etablerat en tvärssektoriell strategisk referensgrupp, ingått ett nära samarbete med Den kulturella hjärnan och det nybildade Centrum för kultur, kognition och hälsa vid Karolinska Institutet, etablerat kontakter med kommunerna i länet genom Nätverket för kultur för äldre samt nationellt med andra landsting och regioner via Nätverket för kultur och hälsa och även via Nätverket Narrativ Medicin, etablerat kontakt med forskningssektorn via en rad olika nätverk i landet till det kontinuerliga personliga nätverkanandet och byggandet av relationer med viktiga aktörer lokalt, regionalt, nationellt och även på en nordisk nivå.

Kompetenscentrum har också visat sig vara särskilt starkt i sitt kommunikationsarbete som har varit av stor betydelse givet uppdragets ambition att synliggöra sambanden mellan kultur och hälsa och att nå ut till yrkesverksamma tvärs över de olika sektorerna. Det har varit av stort värde att ha en egen kommunikatör under uppbyggnadsfasen och Kompetenscentrum har haft stort fokus på synliggörandet av både kunskap och fakta vad gäller kulturens betydelse för hälsa men också av Kompetenscentrumet och vårt arbete. Och detta har lönat sig väl då vi ser att det är många som känner till oss nu och lyfter oss som ett gott exempel på hur man kan arbeta med kultur och hälsa. Häre ingår såklart allt från det löpande kommunikationsarbetet till vår närvaro i sociala medier, Internet (med egen webbplats) osv.

6.2 Konstvandring på geriatrisk klinik vid Nacka sjukhus

Kulturförvaltningen har i samverkan med Capio Geriatrik i Nacka skapat konstvandringen ”Resa i tid och rum: en konstvandring på Nacka sjukhus” som, med tillhörande konstguide i form av en bok, är en unik satsning på konst för äldre sjukhuspatienter. Syftet med projektet är att aktivera patienterna, stimulera till samtal och främja deras hälsa och rehabilitering. Under projektets gång framkom även önskemål att tillgodose andra sinnen än synen. Till exempel taktila verk, ljudverk, rörlig bild och en ljussättning som fungerar dygnet runt, då många är oroliga på nätterna. Konstvandringen invigdes hösten 2017 och består av tio olika stationer med samtida konstverk, som har köpts in specifikt för platsen. Verksamheten upplever satsningen som mycket lyckad och användbar. Kulturförvaltningen har genomfört introduktion och utbildning av personalen och till projektet har även skapats en handledning och konstbok att använda i arbetet. Förhoppningen är att projektet med sitt tillhörande pedagogiska material ska fungera som en modell för andra vårdverksamheter som vill använda sig av liknande grepp för att främja hälsa bland äldre.

Förutom konstguiden kopplas nu forskare från Lunds universitet in för att följa upp projektet och ta ytterligare lärdomar in i framtiden. De två forskarna, konstvetaren Max Liljefors och etnologen Åsa Alftberg, har fått i uppdrag att ta fram en vetenskaplig rapport. Kompetenscentrum för kultur och hälsa initierar, finansierar och projektleder forskningsinsatsen. Rapporten ska presenteras i februari 2019.

6.3 Satsning på barn- och ungdomspsykiatri

Många vårdlokaler är idag slitna och försedda med konst som inte har uppdaterats på många decennier. Konstrasten mellan de äldre och de nybyggda miljöerna är påtaglig, även inom ett och samma sjukhus. En tydlig tendens är att allt fler vårdenheter efterfrågar ny och uppdaterad konst som kan bidra till en bättre miljö, även för dem som inte omfattar ombyggnation. Under åren 2016-2018 har därför kulturnämnden avsatt medel för inköp av konst till särskilt eftersatta vårdmiljöer, främst inom barn- och ungdomspsykiatri. Arbetet bedrivs i nära samverkan mellan kulturförvaltningen och Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO). Detta innebär att bl a att en konst-satsning gjorts vid Stockholms

Norra Psykiatri där sammanlagt sex öppenvårdsmottagningar samlokaliseras i en fastighet vid Atlasmuren. Dessutom har flera mindre BUP mottagningar prioriterats såsom BUP asylpsykiatrisk enhet på Södermalm, BUP konsultenhet Karolinska Solna med team för könsidentitetsutredningar samt BUP Solna som inkluderar finsktalande barn från hela länet.

Att förse lokalerna med konstverk av hög kvalitet och intressant innehåll som tillsammans med en genomtänkt placering ger en identitet till lokalerna vilket bidrar till att verksamheten och miljön uppfattas som respektfull och välkomnande. Konsten kan också användas som en resurs i personalens arbete med patienterna. Konsten inne på mottagningsrummen har här en viktig uppgift, den erbjuder möjligheter till patienternas egna reflektioner kring verken, vilket stimulerar till samtal.

Styrning och uppdrag

10. Har landstinget/regionen politiskt antagna styrdokument för området ”kultur och hälsa” (även kultur i vården, kultur för äldre eller motsvarande). Om ja, bifoga gärna länk till dokumentet.

Sedan 2015 har Stockholms läns landsting beslutat att utveckla fältet kultur och hälsa i länet. I Mål och budget 2015 (LS 1403-0399) anges att: ”Kultur är även hälsa och ska finnas med som en naturlig del av landstingets hälso- och sjukvård, i vårdmiljöer och i kollektivtrafiken. Tillgång till kulturupplevelser gör att vi lever längre, mår bättre och påskyndar tillfrisknandet och är därför en viktig del i hälso- och sjukvården”. I samma budget anges att landstingets kulturverksamhet i vården fortsätter att utvecklas mot att bli ett ledande Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom vården och äldreomsorgen i länet.

I förstudien Kompetenscentrum för kultur och hälsa Förstudie kring behov, förutsättningar och möjligheter (Helseplan 2016), som beställts av kulturförvaltningen, har behov, förutsättningar och möjligheter för att etablera ett kompetenscentrum utretts. Även förstudien Kartläggning. Hur kan ett kompetenscentrum stödja och möjliggöra ett långsiktigt och verksamhetsintegrerat arbete med kultur i vård och omsorg? (Praxikon 2014) har tagits fram i samarbete med kulturförvaltningen som ett beslutsunderlag.

Stockholms läns landstings kulturnämnd har tillsammans med hälso- och sjukvårdsnämnden gett kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla ett kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg i länet. (LS 2015-0039, LS 1312-1542, LS 1403-0399).

Kompetenscentrum för kultur och hälsa ska arbeta för att hälso- och sjukvården kan ta del av kulturens potential så att konst och kultur med tiden integreras i länets vård- och omsorgsverksamheter.

I enlighet med projektdirektiv 2016-11-24 (framtaget av tjänstemän) är projektets övergripande mål att etablera strukturer och system för ett långsiktigt och verksamhetsintegrerat arbete med kultur och hälsa i vården av hög kvalitet. Ett viktigt delmål är att synliggöra detta arbete samt att samla in och sprida kunskap om dess goda effekter. Även kompetensutveckling inom kultur och hälsa för vårdpersonal ingår i uppdraget.

11. Beskriv samverkan mellan den regionala kulturförvaltningen, respektive hälso- och sjukvårdsförvaltningen avseende området kultur och hälsa.

Arbetet med konst i offentlig vårdmiljö förutsätter en nära samverkan mellan olika professioner och perspektiv såsom vård, konst, inredning, arkitektur, tillgänglighet, miljö etc. Samtliga konstprojekt planeras i samverkan med berörda aktörer för bästa möjliga kvalitet.

I Kompetenscentrumets verksamhet fungerar samarbetet mellan förvaltningarna bra men är en utmaning vad gäller sjukvården som helhet pga olika kunskapstraditioner (med undantag av konsten för där finns fast struktur och inarbetat arbetssätt). Den grundläggande utmaningen (som beskrivs i detalj ovan) är att få vård- och omsorgspersonal att både *använda* och att *ta till sig* kulturmetoder i sitt arbete.

12. Vilken nämnd/nämnder ansvarar för och finansierar de verksamheter som landstinget/regionen bedriver inom kultur- och hälsa?

Stockholms läns landstings kulturnämnd har tillsammans med hälso- och sjukvårdsnämnden gett kulturförvaltningen och hälso- och sjukvårdsförvaltningen i uppdrag att utveckla fältet kultur och hälsa samt att, som ett led i detta arbete, etablera ett Kompetenscentrum för kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård samt äldreomsorg i länet

Kunskapsutbyte och samverkan

13. Beskriv samverkan eller kunskapsutbyte inom området kultur och hälsa med kommuner i er region.

I Stockholms län finns ett nätverk för dem som ansvarar för att samordna kultur för äldrearbetet i en viss kommun eller stadsdel. Nätverket har som mål att vara en mötesplats för erfarenhetsutbyte och sprida de goda exempel som växer fram i länet. Nätverkets medlemmar träffas två gånger per år och turas om att hålla i värdskapet.

14. Beskriv samverkan eller kunskapsutbyte inom området kultur och hälsa med andra landsting, eller andra aktörer.

Nätverket för kultur och hälsa i Sverige är ett forum för ömsesidigt utbyte av kunskap och erfarenheter för yrkesverksamma inom området. Gruppen träffas årligen på olika platser i Sverige. Nätverkets mål är att öka kunskapen om vad kultur och hälsa kan innebära för enskilda människor och för samhället i stort. Nätverket vill stimulera till tvärssektoriella samarbeten mellan företrädare inom hälso- och sjukvårdssektorn, kultursektorn samt kommunernas vård och omsorg.

15. Ange eventuella exempel på särskilt framgångsrikt samarbete med kommuner, andra landsting, eller andra aktörer.

12.1 Nordisk konferens om kultur och hälsa

Konferensen, som hölls den 4 maj 2018 på Nya Karloinska Solna, gick under titeln *Culture and health across the lifespan*. Under dagen presenterades de senaste forskningsresultaten om kulturens hälsofrämjande effekter för en bred publik av landstingspolitiker, sjukhuschefer, myndighetstjänstemän och andra intresserade. Konferensen resulterade i ett brett erfarenhetsutbyte och ökad förståelse för sambanden mellan kultur och hälsa.

12.2 Rehabilitering med kultur

I projektet Rehabilitering med kultur på Danderyds sjukhus (Högspecialiserad smärtehabilitering) erbjuds rehabilitering med kulturaktiviteter. Under åtta veckor, två tillfällen per vecka får deltagarna både ta del av andras konstnärliga uttryck och med eget skapande

inom musik, rörelse, bildkonst och hantverk. Gemensamt för deltagarna är att de lever med långvarig smärta, har basala kunskaper i det svenska språket och är därför delvis i behov av språktolk.

Målet med projektet är att påvisa om bland annat kulturaktiviteterna påverkar deltagarnas grad av smärtsymtom, förbättrar det psykiska välbefinnandet, samt minskar deras känsla av isolering och utanförskap i samhället.

Kvalitativ forskning bedrivs med inriktning på deltagarnas erfarenheter och nytta av kulturaktiviteter i rehabiliteringen. Även kvantitativ forskning bedrivs genom omfattande enkätundersökningar före- och efter rehabiliteringen, samt efter ett år. Dessutom görs medicinska undersökningar genom blodprover, blodtryck och pulstagnation före och efter rehabiliteringen. Utvärdering av rehabiliteringens effekter med resultat kan bidra till områdets evidensbaserade och skapa rekommendationer för hur arbete med rehabilitering med kultur på sikt kan bedrivas.

Forskarteamet består av Monika Löfgren, leg sjukgymnast, docent, universitetslektor, rehab- och vårdutvecklare, Georg Drakos, docent i etnologi och Helena Bani-Shoraka, Senior Lecturer in Interpreting Studies.

12.3 Virtual reality mot agorafobi

Film Stockholm har de senaste åren arbetat fram olika metoder för hur virtual reality (VR) kan användas som en resurs inom vården. Målet har varit att ta fram nya digitala verktyg för att skapa realistiska simuleringar och upplevelser som behandling av patienter.

I ett pågående projekt samarbetar Film Stockholm med Gustavsbergs vårdcentral, KTH (Skolan för Datavetenskap och kommunikation, CSC) och Karolinska Institutet för att ta fram [en metod för behandling av agorafobi med hjälp av ny VR-teknik](#).

Agorafobi kan yttra sig som skräck för trånga utrymmen eller offentliga platser med mycket trängsel. Med specialanpassade 360-gradersfilmer kan patienten i kontrollerad miljö träna på att vistas i ångestframkallande miljöer som en del av kognitiv beteendeterapi. Exempel på miljöer kan vara en hiss eller Stockholms tunnelbana. Läs mer om projektet [här](#).

Kompetenscentrum och Film Stockholm ser för närvarande över möjligheten att knyta fler forskare från andra discipliner till projektet.

Utveckling av området kultur och hälsa

16. Vad anser ni krävs för att området kultur och hälsa ska kunna utvecklas ytterligare inom hälso- och sjukvården i er region?

13.1 Samla och sprida kunskap

Vårt uppdrag – att öka kunskapen inom vård- och omsorgssektorn så att kultur ska bli en naturlig del i deras vardag – är viktigt. Det är viktigt att sprida och tillgängliggöra metoder och arbetssätt som visat sig fungera bra och förklara och synliggöra hur kultur kan komplettera dagens vård och omsorg. Det är en viktig pedagogisk uppgift för Kompetenscentrum för kultur och hälsa. Att både synliggöra konkreta metoder och forskning är centralt.

13.2 Uppdrag och mandat

En grundläggande förutsättning för att länets vård och omsorg ska kunna integrera kulturen är att arbetet är sanktionerat i ledningsgrupper. Kultur behöver komma in i vårdavtal

och styrdokument för att dess status ska kunna omvandlas från någonting främmande till att bli en resurs för vård- och omsorgsverksamheterna – en del av ordinarie uppgifter för personalen på avdelningarna så att de kan prioritera den och ta den på allvar. För en utveckling krävs att de eldsjälsvivna projekten övergår i mer formaliserade former. Region Halland är ett föredöme på äldresidan, även om sjukvården saknas. Ett formaliserat kunskapsutbyte krävs och att få in det i budget och styrdokument generellt och in i vårdutbildningarna.

13.3 Bildning

Grundutbildning, fortbildning, uppdragsutbildning, vårdutbildningar – med andra ord handlar det om utbildnings- och kunskapshöjande insatser som riktas både mot grundutbildningar och som kompetenshöjning inom både vård- och omsorgssektorn och kultursectorn. Gymnasiala och högskoleutbildningar är av stor betydelse för att vi ska kunna nå framtida läkare, sjuksköterskor och omsorgspersonal redan tidigt i deras utveckling och sprida kunskapen om kulturens betydelse för hälsan.

13.4 Gemensam arena

Det tvärssektoriella samarbetet måste formaliseras. Kultur och hälsa-fältet är i sin natur tvärssektoriellt (vård-och-omsorg/kultur/forskning/patienter). Hittills har mycket av detta arbete bedrivits inom de olika sektorerna dock utan tillräckligt med samarbete eller utbyte. Förslagsvis bör ett regionalt nätverk etableras som sammanför professionella inom konst, forskning, vård och omsorg. Nätverket skulle skapa förutsättningar för och samordna en systematiserad samverkan. Därigenom skulle de berörda aktörerna ges en möjlighet att odla fram en gemensam värdegrund, vision och känsla för gemensamt ansvar. Ökad kunskap och optimerat kunskapsutbyte bland samverkansparter kommer att bidra till skapandet av den gemensamma plattformen genom att säkra en högre grad av samsyn och delaktighet. Nätverket kommer, genom god samverkan tvärs över yrkeskategorier och olika sektorer, att stärka det lokala, regionala och nationella fältet kultur och hälsa och bidra till ett mer hållbart övergripande arbetet med integrering av konst och kultur i vård och omsorg.

13.5 Identifiera problem, utreda, fixa

Bristen på erfarenhetsutbyte och samordning på området mellan kulturen, folkhälsa, sociala frågor, äldrevård och sjukvård behöver tydlig- och synliggöras. Mot bakgrund av detta bör en utredning tillsättas om hur detta område kan stärkas.

13.6 Minska gapet mellan de vetenskapliga traditionerna

Det är av stor vikt att ett gynnsammare klimat mellan medicinsk humaniora och medicin skapas. Historiskt sett har medicinen dominerat hälsodiskursen och den humanistiska och samhällsvetenskapliga hälsoforskningen har systematiskt marginaliserats. En följd av detta är att en stor del av dagens medicinsk humaniora under åren byggt upp en identitet som opposition till den medicinska rösten. Klyftorna mellan vetenskapliga traditioner växer vilket går emot Kompetenscentrumets strävan att skapa mer utrymme för människan som tänkande och kännande varelse i vård och omsorg. Därför behöver vi fokusera på strategiskt arbete som främjar en ökad dialog och kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Genom att skapa kontaktytor där forskare från olika vetenskapliga fält kan träffas på lika villkor kan vi möjliggöra både en ökad ömsesidig förståelse men också stimulera ett ökat intresse för varandras fält och hur de kan berika varandra. Därför behöver Kompetenscentrum fokusera på att kontinuerligt nätverka med hela det breda forskningssektorn samt arrangera återkommande träffar i form av forskningskonferenser, symposier och/eller seminarier. Ett annat sätt att skapa gemensamma forskningsplattformar är att stimulera till tvärvetenskapliga samarbeten i anknytning till existerande eller kommande pilotprojekt.

13.7 Nationell kunskapsspridning

Att Kulturrådet får tillbaka sitt kultur- och hälsa-uppdrag för att ta ett nationellt kunskaps-spridningsuppdrag på området ska åter påbörjas.

13.8 Arbetsgrupp på departementsnivå

Att Kulturrådet föreslår berörda departement – Kulturdepartementet, Social och Utbildningsdepartementet – att tillsammans med Stockholms läns landsting och Karolinska Institutet etablera en arbetsgrupp om hur området kan stärkas.

a. Resurser

Ekonomiska och personella resurser behöver avsättas för att:

- Synliggöra goda exempel av arbetet med kultur i vård och omsorg
- Skapa bestående strukturer av fora och kontaktytor i form av seminarier och konferenser för kunskaps- och erfarenhetsutbyten.
- Utveckla kanaler och strategier för systematiserad kunskapsinsamling och –spridning.

Eventuella övriga kommentarer